

LÉLEKTAN ÉS HADVISELÉS

INTERDISZCIPLINÁRIS E-FOLYÓIRAT

DOI <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.1>

ISSN 2676-9964

VII. évfolyam 2025/2. szám

WEB: www.kpluszf.com

K+F STÚDIÓ Kft.

IMPRESSZUM

LÉLEKTAN ÉS HADVISELÉS

Interdiszciplináris e-folyóirat

Alapítva: 2019-ben.

ISSN 2676-9964

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatala a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 46.§ (4) bekezdése alapján nyilvántartásba vett sajtótermék (határozatról szóló értesítés iktatószáma: CE/5433-5/2019).

A *Lélektan és hadviselés* interdiszciplináris e-folyóirat a K+F Stúdió Kft. által, társadalmi felelősség-vállalási (CSR) stratégia keretében alapított és kiadott, félévente megjelenő Open Access (nyílt hozzáféréssű) internetes periodika, melyben két anonim és két nem anonim szakmai lektor bírál minden tanulmányt.

A Kiadó adatai:

Kiadó: K+F Stúdió Kft.
A kiadó székhelye: 4032 Debrecen, Tarján utca 55.
Mobil: +36-30-4849779
E-mail: info@kpluszf.com
Web: www.kpluszf.com
Kiadásért felelős személy: Mező Katalin (PhD),

A Szerkesztőség adatai:

Levélcím: K+F Stúdió Kft., 4032 Debrecen, Tarján utca 55.
Mobil: +36-30-4849779
E-mail: info@kpluszf.com
Web: www.kpluszf.com
Alapító főszerkesztő: Mező Ferenc (PhD)
Tördelő szerkesztő: Mező Katalin (PhD)

Együttműködő civil szervezet: Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület (www.kockakor.hu)

Szerkesztőség (ABC rendben):

Bodnár Gabriella, (PhD, habil., Soproni Egyetem)
Bolgár Judit (PhD, CSc, Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Duruczné Téglás Dóra (NKE HDI, Honvédelmi Minisztérium Honvédelmi Államtitkári Titkárság)
Fehér Zsuzsa (kutató)
Fejes Zsolt (PhD, Magyar Honvédség Egészségügyi Központ)
Harai Dénes (PhD, CSc, Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Kelemen Lajos (PhD, Okoskocka Kft.)
Kemény László (PhD.,CSc, nyugalmazott egyetemi tanár)
Kóródi Gyula (Prof. Dr., Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Lóderer Balázs (PhD, Magyar Honvédség)
Mező Ferenc (PhD, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem)
Mező Katalin (PhD, Debreceni Egyetem)
Mihók Sándor (Dr. Jur., nyugalmazott jogtanácsos)
Nemes Magdolna (PhD, Debreceni Egyetem)
Orbán Réka (PhD, Babes-Bolyai Egyetem)
Pénzes Dávid (PhD, Káldor Miklós Kollégium)
Pšenáková Ildikó (PhD, Trnava University in Trnava, Szlovákia)
Simó Ferenc Zoltán (Dr. LL.M)
Szabóné Balogh Ágota (PhD, Gál Ferenc Egyetem)

Külön nem hivatkozott illusztrációk forrása: <https://pixabay.com>

TARTALOM

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	5
ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS TANULMÁNYOK	
THEORETICAL AND EMPIRICAL STUDIES.....	7
Rezsneki, Zsombor: THE STORY OF SPACE ACTIVITIES II.	9
Horváth, Dávid: THE ROLE OF THE COVID-19 CRISIS IN THE EMERGENCE OF NEW DIMENSIONS OF WEAPON-GRADE COMMUNICATION.....	27
Gergely Viktória: NYELVI HÁTTÉR ÉS INTERKULTURÁLIS ATTITÜDÖK VIZSGÁLATA TURIZMUS SZAKOS HALLGATÓK KÖRÉBEN SZLOVÁKIÁBAN	43
Mangaron, Fresto Camille Jetselle: REDEFINING CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: THE ESG PARADIGM.....	59
Erdei Mónika: ÉLETHOSSZIG TARTÓ TANULÁS GENERÁCIÓS MOTIVÁTORAI EGY ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI TŰZVÉDELMI SZERVEZETNÉL	77
Moravszki Jolán és Bernáth Ágnes: A RAJONGÓI VISELKEDÉST MOTIVÁLÓ TÉNYEZŐK FELDERÍTÉSE A PARASZOCIÁLIS KÖTÖDÉS RELÁCIÓJÁBAN	87
MŰHELY, RENDEZVÉNY	
WORKSHOPS AND EVENTS	105
Mező Kristóf Szíriusz: KATONAZENE – GONDOLATOK A XV. GYÖNGYÖSI GITÁRFESZTIVÁL APROPÓJÁBÓL.....	107
Szűts Zoltán és Mező Ferenc: HONVÉDELMI NEVELÉS AZ NTP-TEHETSÉG-25-0142 PROJEKT ASPEKTUSÁBÓL.....	111
SHORT REPORT ABOUT THE 'LEARNING AND SOCIETY (2025)' CONFERENCE AND THE MEC-SZ-24-149026 PROJECT	117
FELHÍVÁS INTERDISZCIPLINÁRIS JUNIOR KUTATÓCSOPORTBA TÖRTÉNŐ BEKAPCSOLÓDÁSRA	121

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Olvasó!

Köszöntjük a
Lélektan és hadviselés
interdiszciplináris
e-folyóirat VII.
évfolyam 2025/2.
számának megjelenése
alkalmából!

A 2025/2. lapszám első tanulmányát Rezsneki Zsombor írta, és az ürtevékenységek történetéről szóló, korábbi lapszámban megjelent írásának folytatásáról van szó.

Horváth Dávid a COVID-19 világjárvány hatását elemzi a fegyvernek minősülő kommunikáció világa szempontjából.

A harmadik tanulmányban Gergely Viktória mutatja be az interkulturális attitűdök és nyelvi háttér összefüggéseit Szlovákiában tanuló turizmus szakos egyetemisták körében.

Fresto Camille Jetzselle Mangaron a környezeti, társadalmi és irányítási vállalati felelősségvállalási elvek struktúráit, implicit elméleteit elemzi.

Ezt követően Erdei Mónika egy tűzvédelmi szervezet kontextusában végzett, és az élethosszig tartó tanulás motivációs tényezőire fókuszáló elemzést mutat be.

Az elméleti és empirikus tanulmányok rovatában végül a rajongói viselkedés motivációs tényezőit tárja fel Moravszki Jolán és Bernáth Ágnes.

A „Műhely, rendezvény” rovatban elsőként Mező Kristóf Szíriusz katonazenével foglalkozó írása olvasható.

Szűts Zoltán és Mező Ferenc az NTP-TEHETSÉG-25-0142 tehetséggondozó projekt honvédelmi aspektusait tárja fel.

Ezt követően a MEC-SZ-24-149026 projekt keretében megvalósult, Egerben, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen 2025. október 3-5. között megrendezésre került „Tanulás és Társadalom (2025)” Interdiszciplináris Nemzetközi Konferenciáról szóló beszámoló olvasható.

A lapszámot egy interdiszciplináris kutatócsoportba történő invitálás zárja.

*Gondolatébresztő kalandozást kívánok
a hadak útján, a pszichológia ösvényein,
a történelem útvesztőiben:*

Dr. Mező Ferenc
alapító főszerkesztő

ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS TANULMÁNYOK

THEORETICAL AND EMPIRICAL STUDIES

THE STORY OF SPACE ACTIVITIES II.

Author(s) / Szerző(k):

Zsombor Rezsneki (PhD)

Ludovika University of Public Service
(Hungary)

E-mail:

drrezsneki@fitlaw.hu

Cite:

Idézés:

Rezsneki Zsombor (2025): The Story of Space Activities II. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VII. évf. 2025/2. szám. 9-26.

Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.9>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0006

Reviewers:

Lektorok:

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Sípósné Kecskeméthy Klára (Prof. Dr.), Nemzeti Közszerológiai Egyetem
2. Szenes Zoltán (Prof.Dr.), Nemzeti Közszerológiai Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Abstract

This paper constitutes the second part of a two-part study. The first part examined the main stages that enabled the development of national space capabilities and was published in the 2025/1 issue of the journal *Lélektan és Hadviselés*. The present paper focuses on the space programs completed by the major space-capable countries, including the history of space missions, space telescopes, satellites, and space stations.

Keywords: Moon landing, rockets, satellites, outer space capability, geopolitics

Disciplines: military sciences, social sciences, engineering sciences

Absztrakt*AZ ŰRTEVÉKENYSÉGEK TÖRTÉNETE II.*

Ez a tanulmány egy kétrészes tanulmány második részét képezi. Az első rész a nemzeti űrképességek fejlesztését lehetővé tevő főbb szakaszokat vizsgálta, és a Lélektan és Hadviselés folyóirat 2025/1-es számában jelent meg. A jelenlegi tanulmány a főbb űrképes országok által befejezett űrprogramokra összpontosít, beleértve az űrmissziók, űrtesztkópok, műholdak és űrállomások történetét.

Kulcsszavak: Holdraszállás, rakéták, műholdak, űrképesség, geopolitika,

Diszciplínák: hadtudomány, társadalomtudomány, műszaki tudomány

Space programs completed

In this subsection, the space programs beyond the atmosphere, i.e., those directed outward (Rezsneki, 2024), are analyzed and grouped, which best characterize the independence and technological development of a given country. As a geopolitical factor, the political, social, and economic components are examined, taking into account that the space achievements of a country, as well as its complexity and the process of its implementation, well characterize the given society and its political and economic structure. Technology and social preparedness are used as geopolitical indicators. From the first moment of the space race that started in the middle of the last century, rocket technology and satellite technology were the most expressive elements for demonstrating a country's space capabilities. Today is no different. It not only requires the highest technological preparedness from a given country, but is also a fundamental condition for both the protection of our planet Earth and interplanetary space travel. Without rocket technology, we cannot

deploy spacecraft, and without satellite technology, we cannot access the appropriate information.

Space travels and space telescopes

The most comprehensive picture of a country's space capabilities can be obtained by evaluating its space travel, i.e. its outward activities. To interpret Table 1: the dates of individual programs differ from source to source, as some sources may have taken the date of completion as a basis, not the date of departure, which in the case of interplanetary travel can result in a difference of a few years to fifteen years. In the case of the programs, several experiments were carried out, but I did not indicate their number behind the program, for example, Pioneer–11, Venera–16, or Luna–26 today, etc. In the last column, the name of the planet indicates the destination, thus implying that during the journey the spacecraft may have passed by planets and other celestial bodies that were closer in the Solar System. Of course, the list of countries carrying out outward activities is constantly expanding, such as

the United Arab Emirates (hereinafter referred to as UAE) and Israel, where the former has made successful steps towards Mars and the latter towards the Moon. However, these countries do not have a rocket capable of carrying out an interplanetary mission on their own, so they cannot be included in the list. Considering the direction of the publication, it is only worth examining the countries listed in the table, and I only took as a basis those space programs that help to understand the capabilities of each country relative to each other.

Table 1 clearly shows that the US leads the list of space travel numbers. It is followed by the outward activities of ESA and Japan. Russia slowly began to abandon the possibility of space travel at the end of the Soviet period, despite the fact that its technical capabilities would have made it possible, and only gained strength again with the improvement of the economy in the 2000s (Vzaoskaya, 2000).

After the economic collapse of the Soviet Union, it planned interplanetary travel mostly together with other countries. India and China lagged far behind these countries. Many other countries participated in one of the space programs in the table, to demonstrate their own technology, but these emerging countries - due to their lack of independence and capabilities - always join the space program of some developed country.

Comparing the technological achievements in Table 1, it is particularly noteworthy that the American Voyager-1 and Voyager-2 spacecraft have been active and

sending valuable information to Earth since their launch in 1977. Voyager-1 left our solar system in 2012, Voyager-2 in 2018, and continues its journey of discovery in interstellar space (I1).

The interplanetary work carried out by the US is unique. Until now, only Europe has been capable of similar space travel. In addition to Table 1, it is definitely worth mentioning space programs for observing non-specific celestial bodies and analyzing tools created for deeper understanding of outer space. These are space telescopes.

Since the 1970s, NASA, ESA, Japan and Russia (the Soviet Union) have only had spacecraft equipped with X-rays capable of studying the depths of space – other galaxies, black holes and other physical activities. Currently, only the US, Russia, Japan and ESA have demonstrated this capability multiple times (I2). For a long time, the most significant was the Hubble Space Telescope, launched in 1990 as part of a joint NASA-ESA program. However, in 2015, the Indian Space Research Organization (hereinafter referred to as ISRO) joined the elite club with its Astrosat program (I3). Currently, the most advanced spacecraft for studying space is the James Webb Space Telescope, launched in 2021 as part of a joint program between NASA, ESA and the Canadian Space Agency (hereinafter referred to as CSA) (I4). Japan launched its Hitomi space telescope in 2016, but the instrument was destroyed that year. On 28 August 2023, it successfully launched its XRISM space telescope, a joint effort of JAXA, NASA, ESA, and CSA, to study the afterlife of

Table 1: Space programs outward. Source: composed by the author based on the database of Space Agencies by countries

Country	Mercur	Venus	Moon	Mars	Asteorid Coptmet	Jupiter Saturn Uranus Neptunus Plotonus
US	Mariner (1974) Messen- ger (2004)	Mariner (1962) Pioneer (1968) Magellan (1989) Cassini (1997) Galileo (1989) Messenger (2006) Parker Solar Probe (2018)	Pioneer (1958) Ranger1 (1961) Gemini (1964) Surveyor (1966) Apollo (1968) Voyager (1979) Clementine (1994) Lunar Prospector (1998) LRO & LCROSS (2009) Grail (2011) Ladec (2014)	Mariner (1962) Viking (1975) Galileo (1989) Mars Orbserver (1992) Mars Global Surveyor (1997) Mars Pathfinder (1997) Mars Polar Lander (1999) Rover Spirit (2004) Mars Reconnaissance Orbiter (2005) Scout (Phoenix) (2007) Curiosity (2011) Maven (2013) Ingenuity (2020) Perseverance (2020)	ICE (1986) Giacobini- Zinner comet Galileo (1991) Gaspra asteroid ISTP (1997) Hale-Bopp comet Contour (2002) Encke comet Stardust (2004) Wild-1 comet Deep Impact (2005) Tempel- 1 comet Deep Impact (2010) Hartley-2 comet Stardust (2011) Tempel-1 comet Dawn (2011) Vesta asteroid Dawn (2011) eres asteroid OsirisRex (2016) Bennu asteroid	Pioneer (1972) Saturn Voyager-1 (1979) Saturn Voyager-2 (1986) Neptunus Cassini (1997) Saturn Galileo (1989) Saturn New Horizons (2006) Pluto Juno (2011) Jupiter
Russian Fede- ration (Soviet Union)	X	Luna (1959) Venera (1961) Venera7 (1970) Vega2 (1985)	Luna (1959) Zond (1968) Lunohod1 (1970) Luna (2023)	Luna (1959) Mars1 (1962) Mars3 (1971) Phobos 12 (1988) PhobosGrunt (unsuccessful) (2011) ExoMars (suspended) (2016)	X	X
China	X	X	Chang'e (2007) Chang4 (2019) Chang5 (2020)	Tianwen1 (2020) Huoxing1 (2020)	Chang'e (2012) Toutatis asteroid	X
India	X	X	Chandrayaan1 (2008) Chandrayaan2 (2019) Chandrayaan3 (2023)	Mars Orbiter Mission (2014)	X	X

Table 1 is continued on the next page...

Table 1 continued:

Country	Mercur	Venus	Moon	Mars	Asteorid Copmet	Jupiter Saturn Uranus Neptunus Plotonus
Japan	Bepi' Colombo (2018)	Akatsuki (2010)	MusesA (1990) Selene (2007)	Nozomi (2004)	MusesC (Hayabusha) (2003) Itokawa asteroid Hayabusha (2014) JU3 asteroid Hayabusha (2018) Ryugu asteroid ISTP (1997) HaleBopp comet	X
EU & ESA	Bepi' Colombo (2018)	Venus Express (2005) Solar Orbiter (2020)	Smart1 (2003)	MarsExpress (2003) Rosetta (2007) ExoMars (2016)	Giotto (1986) Halley's Comet & GriggSkejllerup comet ICE (1986) GiacobiniZinner comet Rosetta (2008) Stein asteroid Rosetta (2010) Lutetia asteroid. Rosetta (2016) 67P comet ISTP (1997) HaleBopp comet	Huygens (2005) Saturnusz JUICE (2023) Jupiter

black holes and stars (I5). Russia launched its Spektr-RG space telescope in 2019, which was developed with German and other foreign components, but is currently struggling with the fact that Germany, which carried out some of the development, does not allow the use of its instruments due to the Russian-Ukrainian conflict (I6). China is currently developing a space telescope similar to the above, Xuntian, which will be China's third space telescope after the HXMT space telescope

launched in 2017, which was based on the results of the DAMPE space telescope launched in 2015, which was studied jointly with Switzerland and Italy (I7, I8, I9).

Sattellites

To say that we are in outer space requires us to pass through several layers of the Earth's atmosphere. From the Earth's surface, these are (I10):

- troposphere: 1–10 km
- stratosphere: 10 – 50 km
- mezosphere: 50 – 85 km
- termosphere: 85 – 600 km
- exosphere: 600 – 10 000 km

The troposphere is the densest layer of the atmosphere. About 80% of the mass of the atmosphere is concentrated here. The stratosphere accounts for 19% of the mass of the atmosphere and is also the location of the ozone layer. The mesosphere is best known for impacting meteors, which can be seen here before they are destroyed. This is followed by the thermosphere, where the Aurora Borealis phenomenon is visible, and then the exosphere, where real space travel takes place. The importance of the Kármán line, which was calculated by the Hungarian physicist Tódor Kármán – with a greater or lesser deviation – to be 100 km, should be highlighted (I11). In the scientific world, this is accepted as the boundary of outer space.

Satellites are deployed in space at different altitudes (I12):

- LEO (Low Earth Orbit) < 2000 km
- MEO (Medium Earth Orbit):
2000 km < 36 000 km
- GEO (Geostationaire Orbit): 36000 km
- HEO (Highly Elliptical Orbit): „Area at Moon” (I13)
- Cislunar space space around the Moon (Móczár, 2021)

Since the beginning of space exploration, 14,000 satellites have been launched beyond the atmosphere (I14). According to December 2021 data, 8,261 satellites are

orbiting the Earth, of which 4,852 are active. The data is constantly changing – increasing or decreasing due to failure – as the number of orbital and suborbital launches exceeds a hundred per year and the number of satellites launched can be several hundred per month. At the beginning of 2022, active satellites are present around the Earth in the following distribution according to their purpose: communication (3,135); Earth observation (1,030); technology development (385); navigation, positioning (154); geological (22); other (18) (I15). As of April 2022, there were 5,465 active satellites orbiting the Earth, with the US having the most satellites with 3,433 satellites, followed by China with 541 satellites. Russia has 172 satellites, and the remaining 1,319 satellites are owned by other countries around the world (I16). As of February 2023, there are a total of 5,798 active satellites orbiting the Earth (I16). These numbers change monthly as countries continue to deploy spacecraft.

Currently, more than 80 countries and several private companies operate satellites. However, according to the current legal regulations, the launching state is responsible for damages caused by the spacecraft of private companies on its territory, so private companies are also subject to the jurisdiction of the given country. Constellations that are supervised by several nations occupy a significant place. ESA also has such multinational satellites. Their number can be estimated at more than 85, but they do not operate simultaneously (Heflich, & Saulnier, 2023).

At the same time, more than 50% of the satellites are owned by the American company SpaceX and the English company OneWeb (acquired by the Eutelsat Group on September 28, 2023) (I17, I18), China overtook the United Kingdom (ESA, European Space Agency member country) in terms of the number of satellites in early 2022 (I19). In terms of military use, 29 states were registered in 2020 that operated dual-use satellites. However, it is worth considering that these figures can only be considered as a generous estimate and that dual-use may arise in the case of all satellites. Of the 451 state satellites that are proven to be used for military purposes, the US has 204, China 114 and Russia 104 (I20). However, if we include the Starlink mega-constellation of the US-based company SpaceX, which has several thousand satellites – which also participated in the Russian-Ukrainian war – the number of dual-use satellites could increase several times (on August 26, 2023, the SpaceX mega-constellation reached 5,000, with an average of 50 satellites launched per week).

In terms of satellite capability analysis, the most reliable result is obtained when we consider the coordinated cooperation of satellites as constellations. Compared to solitary satellites, it is a significant organizational and technical step when several satellites are connected in order to obtain or transmit information. Such a constellation is the cooperation of satellites performing positioning, navigation, or timing (Positioning, Navigation, Timing, hereinafter referred to as PNT). Currently, there

are four satellite systems that have achieved global coverage. Galileo (Europe), GLONASS (Russia), GPS (US) and BeiDou (China). At the regional level, NavIC (India) and QZSS (Japan) operate. Together, these satellite systems form the Global Satellite Navigation Systems (hereinafter referred to as GNSS), which were created through international cooperation.

The need for a GPS system arose during the Cold War in the 1960s for the US Navy to track nuclear-capable submarines, and was developed from 1973 and became fully operational in 1993 (I21). It was designed primarily for military use, but was later adapted for civilian applications. In the Soviet Union, development of the GLONASS system started in 1976, but after the collapse of the Soviet Union the system could not fulfil its purpose. It was only in 2012 that it reached the technological maturity to be successfully deployed by users (I22). In the 1980s and 1990s, China asked for and received help from Western space companies to build the constellation. In 1999, however, the US Cox report found that US, German and French companies had transferred special skills to Chinese engineers, leading the US to ban further technology transfer (I23). In 2004, China turned to Europe and a cooperation agreement was signed in which China joined in the initial research for the Galileo system. This was more of a financial contribution than a technological one on China's part. In 2008, however, the relationship was severed as China withheld technological know-how and developed

technology that overlapped the Galileo bandwidth (I24). Currently, the European Galileo has the highest accuracy in the world (I26).

Today, the US company SpaceX owns the largest constellation of satellites, although not all of them are active, with 3 600 satellites launched so far (May 2023) and a further 7 500 satellites authorised by the end of 2023. The final plan is a second-generation constellation of 30 000 satellites. Second in line is the London-based OneWeb company (Eutelsat Group), which operates 650 satellites. Several companies and countries are planning to deploy similar constellations. Amazon is planning to deploy 3 200 satellite constellations under the Kuiper project, Canada's Telesat 300 (later 1 600) and Germany's RivaSat 600 (I27). China has announced that it intends to launch 13 000 mega-constellations to counterbalance the SpaceX constellation, not secretly and with a similar name, "G60 Starlink"(I28). At the same time, years earlier, Rwanda had applied for a licence for 330 000 satellites from the International Telecommunication Union (ITU). While China intends to launch hundreds of satellites in the future with state support, Rwanda has already launched two. The number of satellites could reach 75 000 by the end of the decade, but the order of competition will remain unchanged. It is estimated that SpaceX and China will reach the required number, while OneWeb will remain the main competitor with almost 7 000 satellites, down from the 42 000 originally planned, and Amazon with around 3 200.

South Korea will be on the space satellite map with 4 700 satellites (I29).

First step to be independent

Next, it is important to confirm which countries will be able to carry out space missions such as the above, or to independently launch spacecraft into orbit around the Earth in the near future. The surest way to do this is to look at the basic elements needed to launch a rocket system.

Table 2 summarizes the launch bases from which any ballistic missile could be launched. In the first column, next to the name of the country, is the total number of launch sites, including non-orbital launch sites, regardless of their inactive use. In the second column, the bases capable of serving space missions, and in the third column, the orbital launch sites by name can be found.

Analysis of Table 2 shows that the US and Russia are in first place, with India, Japan, ESA and China gradually catching up. Russia undertook a significant amount of wage startup before 2010, which was no longer required by other countries emerging after 2010 to develop their own – public and private – sectors (I32). Over the past few years, the number of Russian launches has been steadily declining as costs have been optimised in the market (I33) and orders for commercial launches have continued to fall as a result of the Russian-Ukrainian war (I34).

Table 2 shows that an increasing number of countries will be able to launch space assets in LEO orbits, so that they do not

Table 2: Launching sites by countries in year 2023. Source: I30.

Launching sites together orbital, suborbital and other ballistic by 57 countries regoin (pcs)(I31)	Active orbital launching sites	Released launches (orbital) from 1957–2023
Algeria (2)		
Antarktis (8)		
Antigua & Barbuda (1)		
Argentina (9)		
Australia (7)	1	Woomera Test Range
Bahama–islands (1)		
Barbados (2)		
Bermuda (1)		
Bulgaria (1)		
Brazil (3)	1	Alcantara Space Center
Canada (10)		
China (8)	4	Wenchang Satellite Launch Center Xichang Satellite Launch Center Taiyuan Satellite Launch Center Jiuquan Satellite Launch Center
Cook–islands (1)		
France (6)	1	Centre Spatial Guyanais
Germany (6)		
Greece (2)		
Greenland (2)		
Guam (1)		
Izland (1)		
India (3)	1	Satish Dhawan Space Centre
Indonesia (1)		
X-mass–island (international) (1)	1	Sea Launch Platform
Iran (2)	2	Semnan Satellite Launch Center Shahroud Missile Test Center
Irak (1)		
Izrael (1)	1	Palmachim Airbase
Olaszország (2)	1	San Marco Launch Complex
Japan (7–1)	2	Tanegashima Space Center Kagoshima Space Center
Kazakstan (7)	1	Bajkonur
Kerguelen–islands (1)		
Libia (1)		
Libanon (1)		
Maldív–islands (1)		
Marshall–islands (7)	2	Kwajalein Island, Reagan test site Omelek Island
Mauritius (1–1)		
Mexico (1–1)		
Mongolia (1–1)		

Table 2 is continued on the next page...

Table 2 continued:

Launching sites together orbital, suborbital and other ballistic by 57 countries region (pcs)(131)	Active orbital launching sites	Released launches (orbital) from 1957–2023
New–Zealand (4–3)	1	Onenui Station
Norvegia (3–1)		
North–Korea (13)	2	Sohae Satellite Launching Station Tonghae Station
Pakistan (2)		
Panama (1)		
Peru (1)		
Poland (1)		
Puerto–Rico (2)		
South–Africa (1)		
South–Korea (2)	2	Naro Space Center Jeju Island Launch Platform
Spain (2)	1	—
Suriname (1)		
Sveden (3)		
Taiwan (2)		
Turkezi (1)		
Turks- és Caicos-szigetek (1)		
United Kingdom (5)		Spaceport, Cornwall
US (47)	10–1	Cape Canaveral Kennedy Space Center Starbase, Texas Edwards AFB, California Vandenberg, California Kauai test facility Wallops Flight Facility Wallops MARS Pacific Spaceport Complex
Russian Federation (31) (Sovjetunió)	6	Bajkonur űrkikötő Jasznyij kilövőbázis Kapsztyin Jar rakétaindító telep Pleszeck űrkikötő Svobodnij űrrepülőtér Vosztocsnij űrkikötő
Üzbekistan (1)		
Zaire (1)		

necessarily require the use of larger rocket systems capable of longer space missions.

Space stations

After analysing the space programmes essential for the exploration of space and

the rocket launchers needed for their immediate implementation, this paper shows the conditions under which space stations were created. The continued existence and development of space stations is made possible by a combination of these areas.

In the 1960s, the US attracted the interest of the rival Soviet Union to set up its own programme with the Dyna-Soar military observation satellite. This technology already allowed the opposing sides to observe each other from space. The space station project could be implemented mainly as a spinoff of the Moon programme. The conquest of the Moon raised the question of whether Mars should be the next destination or whether the construction of a space station should take priority. However, the opposing groups eventually agreed that the effects of a continuous stay in space should be studied in advance before embarking on a longer space journey (Horváth, 2014). In 1963, the US published the design of the Manned Orbiting Laboratory (hereinafter referred to as MOL), and the Soviets had a design ready to be implemented, details of which were later included in the Almaz and Salyut programmes (Holsclaw, 2018). Both powers assured themselves that if the moon landing failed, its spacecraft would be used as a space station in the future. The MOL programme was cancelled by the US in 1969 and focused solely on the moon landing. At the same time, the Space Shuttle – STS – programme plans were published, with improvements carried over from the earlier Gemini project, which included the launch of continuous space assets, space experiments and live missions to an Earth-orbiting space station. The Soviet Union launched the Salyut-1 space station programme in 1971, but it was still fraught with many failures and came to a tragic end when the crew

died on re-entry. The Soviet Union was keen to demonstrate a mission equivalent to the Moon programme, but the US had already sent 12 astronauts to the Moon during this period, 1969-1972. The Soviet Union made several attempts to land on the Moon as part of the N-1 programme (Johnson, 1995), but these failed to reach beyond the Earth's atmosphere. The US cancelled the Moon programme in 1972. At the same time, it launched the Skylab space station in 1973 (Challirwar, 2019). The Soviet Union achieved undisputed success with the Salyut series of programmes, which included numerous experiments of importance to human life, but the real success was achieved with the US Space Shuttle programme. The US, the USSR and other countries used it to reach the MIR space station, but its main activity was to provide transit to the International Space Station for decades. The Space Shuttle programme carried out 135 missions from 1981 to 2011 (Zabel et.al, 2014).

Comparing the different space stations, as shown in Table 3, we can say that the Soviet Union, as in the "first man in space" race, wanted to get ahead of the US with simpler technology and riskier ways (I35, I36). As an earlier proof of this, Gagarin's spacecraft was not prepared for a safe re-entry and had to eject before impact. This fact was kept secret until 1991 (Kiss, 2020). The size of the Salyut was not competitive with the Skylab space station. At the same time, it was proven that the dual nature of Salyut, launched in 1971, was intended to observe the other side during the US lunar

Table 3: Installed space stations. Source: composed by the author based on database from NASA

Space Station	Mass (kg)	Length (meter)	Width (meter)	Altitude (km)
Saljut (Almaz military)	18 425	20	15	200
Skylab	76 540	25	17	440
MIR	129 700	19	31	350
International Space Station (ISS)	440 725	73	109	420
Tiangong	90 000	35	12	390

programmes. The US, however, developed and made Skylab more usable, while preparing a longer-range and more serious space station in all respects.

The Soviet Union carried out a number of experiments, but the results of the MIR space station, which followed the Salyut programme, were more satisfactory. The MIR space station still fell short of the size and achievements of the ISS, and the cost of maintaining it showed the future need for international cooperation. The newer version of the space station launched by China was also based on the designs of the MIR space station that operated in the 1980-90s (I37). The MIR space station is one fourth the size of the International Space Station, including the main module and the experimental modules (I38). The US and ESA launched the Spacelab microgravity laboratory in 1973, which was a joint programme and the construction of the two modules was carried out by ESA. The US provided the transport of the astronauts and the purchase of one of the modules. Spacelab had a pressurised module, a habitation module, a depressurised module and other related parts. The laboratory was not a full-fledged space station, but it operated until the ISS

entered service and was used for dozens of missions (I39). The ISS was launched in 1998 and today research is carried out in cooperation with 15 countries. 227 spacewalks have been carried out and 240 astronauts from 19 countries have visited the ISS (I40). More than 3000 experiments have been carried out for 108 countries (I41).

Russia announced in 2021 that it would leave the ISS programme as a former founding member and build its own space station. Construction is scheduled to start in 2027 and be completed in 2032. Russia has signed a partnership agreement with the ISS until 2028, but has already invited the BRICS countries (Brazil, Russia, India, China, South Africa) to its space station and offered them the opportunity to install their own module (I42). The new space station will be called the Russian Orbital Service Station (hereinafter referred to as ROSS) and will include new modules, a new spacecraft and a new transportation vehicle (I43). India has already announced in 2019 that it intends to launch a stand-alone space station by 2030, and the ongoing implementation of this is being seen under the Gaganyaan programme (I44).

The competition is even more interesting if we consider the developments that are now being organised by private companies. There are several projects currently being implemented by private companies that will fill the gap left by the ISS. The Heaven-1 model, developed by Vast and other companies (SpaceX, Axiom), will be launched in 2025 as a precursor to a new space station planned for around 2030. It will be able to accommodate 40 people at a time (I45). In 2027, the Starlab space station, developed by Nanoracks and other companies (Airbus, Thales Alenia Space, Voyager Space, Lockheed Martin), will begin operations with research, tourism and other missions (I46). Its size is just below that of the ISS. ISRO, whose main task is to transport astronauts to the space station, is also involved in the programme (I47). One will also be developed by Northrop Grumman and will be similar to – and replace – the ISS, which will become operational around 2028-2030 (I48). The Orbital Reef space station from Blue Origin and other companies (Sierra Space; Axiom Space; Boeing) will also debut in 2027 with a capacity close to that of the ISS (I49). Under the Artemis agreement (NASA, ESA and invited countries to build a lunar base), the Lunar Gateway will deploy a small space station around the Moon in preparation for an expedition to Mars. Its construction is of course not yet complete. These ventures are being led by private companies and space agencies from the US and Western Europe.

Findings

It is clear that after the turn of the 20th century, it was the US, Russia, Germany, the UK and France that put space exploration on a concrete scientific footing. Although real progress and inspiration had already been achieved in research before the Second World War, the merit of Nazi scientists in rocket research as a means of laying the technical foundations for its realisation cannot be denied. They went furthest in building missile systems, and the two main competing powers, by acquiring the designs and the scientists to develop them, became increasingly capable of conquering the new field of research. By then, of course, American and Soviet science was ready to explore the field of space exploration and develop their own space activities. My analysis has led me to conclude that the US had a clear technological edge and that the political attitude of decision-makers and the social acceptance of space exploration were in line with the objectives of the intended Moon landing. However, this was no longer the case in the Soviet Union. Because of the political establishment, e.g. scientists of exceptional talent were sent to labour camps in Siberia, and the passivity of society towards the persecution of the greatest scientists of the time was quite evident.

Space achievements continue to show that the world has not changed since the Cold War. The two poles remain, but the actors on one side have changed. The unity of the West has been maintained since the Second World War, but Russia (the Soviet

Union) has been joined – or superseded – by China. Apart from the Moon landing, the biggest technological demonstration, the construction and maintenance of the space station, is also associated with the US. Of course, the initial Soviet steps cannot be dismissed, but they were a substitute for the failure of the Moon landing. The Chinese space station, based mainly on Soviet technology, has not yet reached the level of the ISS, which has been in operation for 20 years, and the Chinese space station is still in its early stages of operation. It should be pointed out that a number of private space stations will be launched in the next few years with similar or better technical conditions than the ISS. It can be concluded that the launch of the Chinese space station seems to be overdue and does not represent an innovation in the scientific field. It only shows that every country capable of doing great things if they get the support of western thoughts. Technological progress has not changed significantly, either in terms of launchers or satellite capabilities, compared with other countries. Of course, a number of countries are joining in the competition on the western side, but the objective remains the same: Asia wants to catch up with the alliance between the US and Europe.

However, the case of the defunct ISS shows that the state is withdrawing from the maintenance of the space station and handing it over to private companies, together with the tasks that go with it. The US and its allies have paved the way for a

safe and viable way for enterprising private companies to continue.

At the same time, in terms of the space programmes that have been implemented, we see that there is a significant divergence between the allied sides, or rather between the two poles. The US and the European countries have a superiority in space exploration that the other side will probably not be able to match for decades (or rather this century). Especially as the Western countries are constantly coming up with new programmes and continue to lead the way. At the same time, China has received a great deal of help from Russia and owes much of the dynamic development of its space programme to this.

Based on the analysis of both missile capabilities and space station or satellite constellations, I have come to the conclusion that China and Russia are no longer competing with the US or some of the leading countries in Europe in terms of technology, but that private companies have emerged and are competing with China or other countries. The fact that the US government is now handing over to private companies the operation of space stations, as in the field of rocket launches and satellite capabilities, suggests that resources need to be devoted to more serious space exploration projects at state level. Furthermore, with private companies entering a particular field of space activities, the costs are also reduced and a country has to pay a fraction of what it did a decade or two ago to put its space assets into orbit. Moreover, not only political

decision-makers but also economic decision-makers have become interested in the development of space activities.

Review and analysis of plant growth chambers and greenhouse modules for space.
International Conference on
Environmental Systems, Tucson
Arizona USA.

References

- Challirwar, Tanvi Dilip (2019). The Space Station; *International Journal of Science and Research (IJSR)* ISSN: 2319-7064.
- Heflich, Aleksandra and Jérôme Leon Saulnier (2023). *Cost of non-Europe in Space sector*. European Added Value Unit, EPRS, Strasbourg.
- Holsclaw, Will (2018). *Walking The High Ground; Department of History USA*.
- Horváth Krisztián (2014): Az amerikai űrrrepülőgép születése I. rész; *Haditechnika* 48. évf. 3. szám, Budapest
- Johnson, Nicholas L. (1995). *The Soviet Reach for the Moon*. Cosmos Books.
- Kiss Szandra (2020). Mesterséges holdtól az emberes űrrepülésig – A világűr meghódításáért folyó verseny kezdete; *Tavaszi Szél Konferenciakötet* 2020; Doktoranduszok Országos Szövetsége (2020); p. 286
- Móczár Botond Máté (2021). *Az űrutazás energetikája*; Energetikai Szakkollégium.
- Nikolaevna, Tatiana (2000); Российский университет кооперации, Россия, Чебоксары UDC 327.8.; p. 79-80.
- Rezsneki Zsombor (2024). *A világűr jelentősége a 21. századi geopolitikában*; Nemzeti Közszerológati Egyetem (NKE), Hadtudományi Doktori Iskola. Doi.: <https://doi.org/10.17625/NKE.2024.042>
- Zabel, Paul, Bamsey, Matthew, Schubert, Daniel, & Tajmar, Martin (2014).

Internet resources

- I1: NASA; Voyager – Mission Overview; Source: <https://voyager.jpl.nasa.gov/mission/>; Downloaded 14.08.2023.
- I2: NASA; X-Ray Astronomy Satellites and Missions (2018); Source: <https://imagine.gsfc.nasa.gov/observatories/histories/xray/>; Downloaded: 01.08.2023.
- I3: ISRO.gov; Astrosat; Source: https://www.isro.gov.in/Astrosat_Spacecraft.html; Downloaded: 22.09.2023.
- I4: ETH Zürich; The James Webb Space Telescope; Source: <https://ipa.phys.ethz.ch/research/ResearchProjects/jwst.html>; Downloaded: 22.09.2023.
- I5: NASA; JAXA, NASA XRISM Mission ready for liftoff (2023); Source: <https://www.nasa.gov/feature/goddard/2023/jaxa-nasa-xrism-mission-ready-for-liftoff>; Downloaded: 28.08.2023.
- I6: Наука и жизнь (Tudomány és Élet); "Spectrum-RG" Obszervatórium az égbolt új felméréséhez (2019); Source: <https://www.nkj.ru/archive/articles/36661/>; Downloaded: 30.12.2023.
- I7: ESA; DAMPE (2016); Source: <https://www.esa.int/missions/dampe#dampe-dark-matterparticle-explorer---nicknamed-wukong>; Downloaded: 14.08.2023.
- I8: spacetechnasia.com; Chian successfully launches Huiyan Hard X-ray Modulation Telescope (2017); Source: <https://www.spacetechnasia.com/china-successfully-launches-huiyan-hard-x-ray-modulation-telescope/>; Downloaded: 14.08.2023.
- I9: agenda.infn; DAMPE: Dark Matter Particle Exploration (2015); Source:

- https://agenda.infn.it/event/8818/contributions/75623/attachments/55080/64944/20150914_Ambrosi_final.pdf; Downloaded: 14.08.2023.
- I10: Légekoptikai jelenségek; Source: <http://legkoroptika.hu/alegkorfelepites>; Downloaded: 2020.05.06.
- I11: Both Előd: A világűr határa, Source: http://www.urvilag.hu/velemenyeck/20180912_a_vilagur_hatara, Downloaded: 23.03.2020.
- I12: Space Foundation; Source: https://www.spacefoundation.org/space_brief/types-of-orbits/; Downloaded: 26.03.2021.
- I13: Kall Morris Inc; Source: <https://www.kallmorris.com/columns/space-terms-2-leo-meo-geo-and-heo>; Downloaded: 26.03.2021
- I14: UNOOSA; UN Office for Outer Space Affairs and United Kingdom launch new partnership on Registering Space Objects (2022); Source: <https://www.unoosa.org/oosa/en/informationfor/media/2022-unis-os-574.html>; Downloaded: 11.05.2023.
- I15: Geospatial World; How many satellites are orbiting around the Earth in 2022?; Source: <https://www.geospatialworld.net/prime/business-and-industry-trends/how-many-satellites-orbiting-earth/>; Downloaded: 11.05.2023.
- I16: statista.hu; Number of satellites in orbit by major country as of April 30, 2022; Source: <https://www.statista.com/statistics/264472/number-of-satellites-in-orbit-by-operating-country/>; Downloaded: 11.05.2023.
- I17: Eutelsat OneWeb; Eutelsat and OneWeb combination heralds new era in space connectivity as world's first GEO-LEO operator; Source: <https://oneweb.net/resources/eutelsat-and-oneweb-combination-heralds-new-eraspace-connectivity-worlds-first-geo-leo>; Downloaded: 20.12.2023.
- I18: ESRI; Exploring Earth's artificial satellites (2022); Source: <https://www.esri.com/arcgis-blog/products/js-api-arcgis/3d-gis/earths-satellites/>; Downloaded: 12.05.2023.
- I19: ESRI; Satellite Explorer; Source: <https://geoxc-apps.bd.esri.com/space/satellite-explorer/>; Downloaded: 12.05.2023.
- I20: SSI Issue Guide; Military Uses of Space (2020); Source: <https://spacesecurityindex.org/2020/11/military-uses-of-outer-space/>; Downloaded: 1.05.2023.
- I21: NASA; Global Positioning System History (2012); Source: https://www.nasa.gov/directorates/heo/scan/communications/policy/GPS_History.html; Downloaded: 15.05.2023.
- I22: Pockosmoc; About Glonass; Source: https://glonass-iac.ru/en/about_glonass/; Downloaded: 15.05.2023.
- I23: Reuters, SPECIAL REPORT-In satellite tech race, China hitched a ride from Europe (2013); Source: <https://www.reuters.com/article/breakout-beidou-idUSL4N0J10J320131222>; Downloaded: 15.05.2023.
- I24: The Space Review; Galileo and the Chinese: one thing after another (2009); Source: <https://www.thespacereview.com/article/1307/1>; Downloaded: 22.09.2023.
- I25: Matteo Luccio; Galileo's impressive achievement (2022); Source: <https://www.gpsworld.com/galileos-impressive-achievements/>; Downloaded: 15.05.2023.
- I26: Physorg; Satellite constellation multiply on profit hopes, geopolitics (2023); Source: <https://phys.org/news/2023-03-satellite-constellations-profit-geopolitics.html>; Downloaded: 16.05.2023.
- I27: Spacenews; China to begin constructing its own megaconstellation later this year;

- Source: <https://spacenews.com/china-to-begin-constructing-its-own-megaconstellation-later-this-year/>; Downloaded: 16.05.2023
- I28: Spacenews; China to begin constructing its own megaconstellation later this year; Source: <https://spacenews.com/china-to-begin-constructing-its-own-megaconstellation-later-this-year/>; Downloaded: 16.05.2023.
- I29: EOS; Mega-constellations; Source: <https://www.eso.org/~ohainaut/satellites/>; Downloaded: 16.05.2023.
- I30: <https://space.skyrocket.de/directories/launchsites.htm>
- I31: Gunter's Space Page (2023); Source: <https://space.skyrocket.de/directories/launchsites.htm>; Downloaded: 20.12.2023.
- I32: The Standard; India elbows out China, Russia in commercial space race (2023); Source: <https://www.thestandard.com.hk/breaking-news/section/6/202324/India-elbows-out-China,-Russia-in-commercial-space-race-%C2%A0>; Downloaded: 13.05.2023.
- I33: Space.com; NASA to Fly Astronauts on Russian Spaceships at Nearly \$63 Million per Seat (2011); Source: <https://www.space.com/11125-nasa-russia-soyuz-deal-spaceflights.html>; Downloaded: 13.05.2023.
- I34: Сибирь.Реалии (Szipéria Valóságok); A csempészet nem segít. Történelmi mélypontra süllyedt Oroszország részesevé az űrklövésekből (2023); Source: <https://www.sibreal.org/a/dolya-rossii-v-kosmicheskikh-zapuskah-upala-do-istoricheskogo-minimuma/32360782.html>; Downloaded: 30.12.2023.
- I35: Asif Siddiqi; Declassified documents offer a new perspective on Yuri Gagarin's flight (2015); Source: <https://www.thespacereview.com/article/2844/1>; Downloaded: 13.08.2023.
- I36: FAI; „Let's go!”-FAI celebrates 60th anniversary of Gagarin's space flights (2021); Source: <https://www.fai.org/news/60th-anniversary-gagarin-space-flight>; Downloaded: 13.08.2023.
- I37: National Space Centre; Tiangong Space Station (2022); Source: <https://www.spacecentre.co.uk/news/space-now-blog/tiangong-space-station/>; Downloaded: 22.09.2023.
- I38: theconversation.com website; China's new space station opens for business in an increasingly competitive era of space activity (2022); Source: <https://theconversation.com/chinas-new-space-station-opens-for-business-in-an-increasingly-competitive-era-of-space-activity-195882>; Downloaded: 15.05.2023.
- I39: ESA; Spacelab; Source: https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/Space_Shuttle/Spacelab; Downloaded: 15.05.2023.
- I40: DMR; International Space Station Statistics and Facts (2023); <https://expandedramblings.com/index.php/international-space-station-iss-statistics-facts/>; Downloaded: 22.06.2023.
- I41: NASA; ISS (2023) ; <https://www.nasa.gov/feature/facts-and-figures>; Downloaded: 22.06.2023.
- I42: Reuters; Russia offers BRICS partners a module on its planned space station (2023); Source: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-a-offers-bricspartners-module-itsplanned-space-station-2023-07-24/>; Downloaded: 01.08.2023.
- I43: Space.com; Russia wants to build its own space station as early as 20228 (2022); Source: <https://www.space.com/russian-space-station-ross-2028-timeline>; Downloaded: 2023.08.01.
- I44: Namrata Goswami; Indian Space Program and its Drivers; European Space Governance Initiative; Párizs, Ifri 2022. január; p. 14.

- I45: Spacenews; Vast announces plans for first commercial space station (2023); Source: <https://spacenews.com/vast-announcesplans-for-first-commercial-space-station/>; Downloaded: 15.05.2023.
- I46: Spacenews; Airbus joins Starlab commercial space station project (2023); Source: <https://spacenews.com/airbus-joins-starlab-commercial-space-stationproject/>; Downloaded: 16.05.2023.
- I47: The EurAsian Times; ISRO defies Gravity (2023); Source: <https://www.eurasiantimes.com/us-seeks-collaboration-with-india-to-send-crew-to/>; Downloaded: 13.08.2023.
- I48: Northrop Grumman; Building the Foundation for a New SpaceSource: <https://www.northropgrumman.com/space/commercial-space-station/>; Downloaded: 16.05.2023.
- I49: Spacewatch Europe; Space Stations – The private gold rush; Source: <https://spacewatch.global/2023/01/spacewatch-opinion-space-stations-theprivate-gold-rush/>; Downloaded: 16.05.2023.

THE ROLE OF THE COVID-19 CRISIS IN THE EMERGENCE OF NEW DIMENSIONS OF WEAPON-GRADE COMMUNICATION

Author(s) / Szerző(k):

Dávid Horváth
Ludovika University of Public Service
(Hungary)

E-mail:

david@netokracia.hu

Cite: Horváth, Dávid (2025): The role of the COVID-19 crisis in the
Idézés: emergence of new dimensions of weapon-grade communication.
Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat, VII. évf. 2025/2. szám.
27-41.

Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.27>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0007

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Endre Orbán (Ph.D.), Ludovika University of Public Service
 2. Péter Bányász (Ph.D.), Ludovika University of Public Service

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Abstract

The article conceptualises the COVID–19 pandemic as a cognitive battlespace where new dimensions of weapon-grade communication became observable. Using structured case analysis, it reconstructs the domestic and international infodemic ecosystem, its

psychological impacts and resilience factors. The paper shows how these experiences paved the way for the cognitive operations of the post-2022 Russian–Ukrainian narrative warfare.

Keywords: weapon-grade communication; COVID–19; infodemic; cognitive warfare

Disciplines: psychology, military science, communication and media studies

Absztrakt

A COVID-19-VÁLSÁG SZEREPE A FEGYVERMINŐSÉGŰ KOMMUNIKÁCIÓ ÚJ DIMENZIÓINAK MEGJELENÉSÉBEN

A tanulmány a COVID–19-világjárványt olyan kognitív hadszíntérként értelmezi, ahol a fegyvernek minősülő kommunikáció új dimenziói váltak láthatóvá. Strukturált esettanulmányokon keresztül bemutatja a járvány alatti infodémia hazai és nemzetközi ökoszisztémáját, pszichológiai következményeit és rezilienciafaktorait. Rámutat, miként ágyazta meg ez a tapasztalat a 2022 utáni orosz–ukrán narratívaháború kognitív műveleteit.

Kulcsszavak: fegyvernek minősülő kommunikáció; COVID–19; infodémia; kognitív hadviselés

Diszciplínák: pszichológia, hadtudomány, kommunikáció- és médiatudomány

In the security environment of the 21st century, it is becoming increasingly clear that the cognitive sphere has become one of the key areas of warfare: the world of perception, interpretation, and decision-making. Communication as a weapon—that is, deliberately organized, strategic influence—no longer merely accompanies military, diplomatic, and domestic political processes, but shapes them as an independent operational dimension. In this respect, the COVID-19 crisis has proved to be a unique, simultaneously global and personal "experimental space": the biological spread of the infection worldwide was accompanied by an information overload that the World Health Organization (WHO) identified as an infodemic early on in the pandemic.

The management of the pandemic thus became not only a health challenge, but also a cognitive and socio-psychological one (Bányász, 2016).

The topics of communication as a weapon, information warfare, and fake news have generated extensive international literature over the past decade. Vian Bakir and his colleagues used the concept of Organized Persuasive Communication to describe how persuasion can become a tool for deception, incitement, and coercion. Bruno Latour and proponents of actor-network theory have pointed out that states, platforms, algorithms, and media companies form a single, intertwined information ecosystem. NATO and European Union documents dealing with hybrid threats treat com-

munication as an independent operational dimension, while think tanks such as the Atlantic Council Digital Forensic Research Lab explicitly describe debates related to COVID-19 as a "narrative arms race." Domestic authors—including media researchers, military scientists, and security policy experts—have drawn attention to the connections between fake news, infodemics, and hybrid warfare, with a particular focus on the specific characteristics of the Hungarian information space.

Recent international literature increasingly treats the COVID-19 information space not as a mere set of isolated falsehoods, but as an infodemic ecosystem with measurable dynamics and identifiable intervention points. The World Health Organization (WHO) operationalises "infodemic management" as a system-level framework that links social listening, evidence-based communication, and trust-building into a single governance logic (Tangcharoensathien et al., 2020). In parallel, resilience research has provided robust evidence for prebunking and inoculation-based interventions: even short, technique-based exposure can measurably reduce susceptibility to common manipulation strategies (Roozenbeek et al., 2022; Neylan et al., 2023). At the platform layer, transparency reporting by major providers offers empirical anchors: takedowns of Coordinated Inauthentic Behavior (CIB) and the documented patterns of networked amplification help describe dissemination infrastructure comparatively (Meta, 2024). Finally, recent security discourse explicitly identifies AI-enabled

synthetic media (deepfakes) as a trust-eroding risk, which fits directly into the technical tier of weapon-grade communication (NATO, 2025; NATO StratCom COE, 2023).

This study approaches the COVID-19 period in relation to these works, but differs from them in several respects. On the one hand, it organizes the different levels of weapon-grade communication—from the ecosystem to operations and tactics to individual techniques—into a unified conceptual hierarchy and interprets the infodemic during the pandemic within this framework. On the other hand, it focuses specifically on the psychological and social consequences—loss of trust, polarization, indecision, and resilience—which are decisive from the perspective of the Psychology and Warfare profile (mező and Mező, 2019). Thirdly, it presents the COVID-19 crisis as a transitional phase, the experiences of which directly informed the communication operations that became weapons in the Russian-Ukrainian narrative war that unfolded from 2022 onwards.

In the rest of this paper, I will first outline the conceptual framework and hierarchy of weapon-grade communication, then present the domestic and international characteristics of the fake news and infodemic ecosystem during COVID-19 (Table 1). Next, I will focus on the psychological and social consequences—loss of trust, polarization, indecision ("paralysis effect"), and different levels of resilience. Finally, I will extend the analysis to the Russian-Ukrainian narrative war after 2022

Table 1. Levels of weapon-grade communication (WGC) and examples of COVID-19 infodemics. Source: compiled by the author

Level	Brief definition	Typical goal/output	Example during the COVID-19 crisis
WGC ECOSYSTEM	The entire communication environment (state, corporate, proxy, media, platform, civil, algorithmic) in which communication classified as a weapon operates in an organized manner.	Structural rearrangement of the perceptual space: who is considered "authentic," which narratives become "default," where does the loss of trust occur.	The "narrative arms race" over the origins of COVID-19 between China, the United States and its allies, and Russian and Iranian ecosystems; a layered network of state media, diplomatic accounts, alternative portals, and social media platforms. (Atlantic Council)
WGC OPERATION	A planned, time- and space-bound influence campaign with a clear operational goal, target group, and set of indicators.	Achieving a specific perception or behavioral outcome (e.g., shifting responsibility away from a state, reducing international pressure, weakening federal cohesion).	China's "wolf warrior diplomacy" offensive social media campaigns during COVID, which sought to relativize responsibility for the origin of the pandemic and emphasize Western incompetence with multilingual, coordinated message packages. (nbr.org)
WGC TACTICS	A repetitive, recognizable influence solution (pattern) within an operation that can be applied across multiple channels and formats.	Directing or diverting attention; reframing the agenda; shifting anchors of trust (who the target group believes).	Narrative export and information laundering: playing out COVID-19 origin narratives through third-country media in English, Spanish, Arabic, etc.; feeding back into the Western media space through "independent" commentators, think tank articles, and local influencers. (stratcomcoe.org)
WGC TECHNIQUE	A specific communication tool or technique (format, micro-level implementation) used to implement a tactic.	Delivering, amplifying, or authenticating a specific message in the cognitive system of the target group; generating interactions, shares, and quotes.	Coordinated inauthentic behavior: coordinated posting by diplomatic accounts and fake profiles, retweet storms, hashtag trending, comment spam, bot networks; operations that have become subject to takedown procedures at the platform level. (Facebook)

highlighting the techniques and lessons that have crystallized in the cognitive battlefield of the COVID-19 crisis.

**Conceptual framework
– the hierarchy of communication
classified as weapons**

*Communication classified
as a weapon, as an umbrella term*

Vian Bakir, a researcher at Bangor University in Wales who studies political communication, propaganda, and media concentration, provides an important basis for the scientific understanding of manipulative, organized influence. As a co-author, he developed the conceptual framework of "Organized Persuasive Communication" (OPC). Bakir and his colleagues point out that there is a realm of persuasion where deception, inducement, and coercion appear in a consciously organized manner, reinforcing each other (Bakir, Herring, Miller, & Robinson, 2018). In this zone, communication is not a neutral mediator, but an instrument of power that directly intervenes in social processes.

Weapon-grade communication (WGC) is an umbrella term for all communication tools and operations that are systematically aimed at modifying perception, decision-making, and behavior for operational purposes. In line with this framework, the study defines weapon-grade communication as any organized, consciously constructed process of influence whose primary goal is to modify the target group's perceptions, cognitive frameworks, emotional state, or decisions in a way that

directly serves military, security policy, or strategic objectives. In WGC, communication not only informs or persuades, but can also undermine morale, weaken resilience, and cause indecision (the "paralysis effect").

The WGC umbrella term encompasses traditional terms: within this framework, propaganda is primarily a content component, information operations (IO) and psychological operations (PSYOPS – see: Mező, 2014) are operational frameworks, while strategic communications (STRATCOM) is a toolkit for response strategies and resistance. The conceptual clarification does not "replace" the previous terms, but rather organizes them into a strategic context: the essence is the intention and operational goal of communication.

*Communication ecosystem classified
as a weapon – the system level*

WGC is not a series of isolated actions, but takes place in a complex, multi-level ecosystem. This approach is reinforced by Actor-Network Theory (ANT), one of whose best-known proponents is French sociologist Bruno Latour. According to ANT, social action always takes place in networks, where human and non-human actors—institutions, technologies, algorithms, documents—jointly shape the results.

By communication ecosystem classified as a weapon, I mean the entire structure in which WGC takes place. This includes: state and non-state actors (governments, armies, foreign ministries, media com-

panies, civil society organizations, troll farms, influencers); communication infrastructures (national television networks, news portals, social media platforms, closed messaging systems); regulatory and supervisory bodies (national media regulators, the European Union's Digital Services Act, platform moderation policies); and historically accumulated narrative sets and collective memory, which determine which audiences a message will find "fertile ground" with.

During COVID-19, this ecosystem became particularly visible: WHO health recommendations, national government press conferences, commercial media interpretations, Chinese and Russian state channel messages, and social platform algorithmic decisions competed with each other in the same digital space. The triple convergence of "narrative–time–ecology" – who speaks first, in what context, and through which channels the message is recorded – created a structural advantage for those who acted quickly and in a coordinated manner.

*Communication operations classified
as weapons – the campaign level*

At the operational logic level, any action that can be clearly defined in terms of time and purpose and that combines multiple tactics within the WGC ecosystem to achieve a security policy or military end state can be considered a communication operation that qualifies as a weapon. Examples include a campaign tailored to a foreign audience that questions the credibility of a given country's epidemic

management; a series of disinformation campaigns aimed at weakening the internal unity of a federal system, such as NATO or the European Union; or the construction of a legitimizing narrative to prepare for military action.

Finnish investigative journalist Jessikka Aro provides a useful guide to understanding the operational level empirically. During the Crimean crisis, she examined pro-Russian troll networks and showed that online harassment, mass commenting, and smear campaigns are state-sponsored tools organized according to operational logic (Aro, 2016). Based on Aro's findings, online influence is often not an individual abuse, but part of a consciously planned WGC operation.

*Communication tactics classified
as weapons – procedural model*

Communication operations become patterns at the tactical level. Communication tactics classified as weapons are understood to be repetitive patterns of behavior that combine multiple techniques to influence a given situation or target group. During the COVID-19 pandemic, an analysis by the Atlantic Council Digital Forensic Research Lab introduced the concept of a "narrative arms race": according to which states and state-affiliated actors deliberately create and reinforce alternative narratives on the same topic in rapid succession in order to hinder the formation of a stable interpretative framework (Brookie et al., 2021). In such an environment, counter-narratives that arrive late often lead to narrative fixation and

perceptual inertia: the audience is already too overwhelmed to substantially rewrite its previous mental model.

The new style of Chinese foreign policy, referred to in the literature as "wolf warrior diplomacy," is analyzed by experts at the National Bureau of Asian Research and foreign policy journalist Peter Martin, among others. They point out that the previous restrained, technocratic tone has been replaced by openly confrontational, often personal social media rhetoric that addresses both the domestic audience and foreign critics (Martin, 2021; Zhao, 2021). This communication style can be interpreted as an WGC tactic: it demonstrates strength and national pride for internal consumption, while generating uncertainty, fear, or anger externally, thus attempting to gain an advantage in the cognitive space.

*Communication techniques classified
as weapons – specific tactics*

Below the tactical level are communication techniques classified as weapons, i.e., specific methods and uses of tools that "fill" a tactic with content. Jarred J. Prier, an officer in the United States Air Force, examines how social media trend mechanisms can be used for information warfare purposes in his study "Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare" published in the journal *Strategic Studies Quarterly* (Prier, 2017). According to Prier, organized account networks and

automated bots are capable of "commanding the trend": artificially hyping up a topic, creating seemingly spontaneous social interest. This is a classic WGC technique that serves as the basis for several tactical constructs, such as saturation or false consensus.

The NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE) refers to another key technique as "information laundering." According to the center's analysis, in this model, an originally marginal or openly propagandistic statement passes through several intermediaries—clone portals, foreign media, "independent" experts, opinion leaders—until it finally returns to the mainstream as a seemingly credible source. At this point, the audience no longer identifies the original source, but rather the last link in the chain, and thus the content has an impact as a weapon-grade communication tool.

Large social media companies, such as Meta Platforms, Inc., define networks where multiple accounts covertly and systematically spread misleading or manipulative content as "coordinated inauthentic behavior" (CIB) in their own transparency reports. Hundreds of takedown operations have been carried out worldwide to eliminate these networks, including those related to COVID-19 that were linked to state-affiliated actors. CIB is typically an WGC technique that relies on bots, fake profiles, and fake likes to generate artificial consensus, outrage, or polarization.

Methodological framework – structured comparison and ecosystem-based analysis

An empirical examination of the hierarchy of weapon-grade communication required a methodological framework capable of revealing ecosystem-level causal mechanisms even with a small number of cases. Accordingly, the study relies on Alexander L. George and Andrew Bennett's Structured-Focused Comparison (SFC), which compares cases from the COVID-19 period and the Russian-Ukrainian narrative space after 2022 using the same set of questions. The qualitative analysis is complemented by a self-designed Situation–Forecast–Control (S–F–C) analytical grid, which organizes the information situation created by the WGC ecosystem, possible narrative futures, and available control mechanisms into a system. The abbreviation S–F–C is not a commonly used, standardized term; therefore, in the manuscript, it appears in its expanded form and with a hyphen (S–F–C) in all instances to avoid confusion with the abbreviation SFC.

The S–F–C (Situation–Forecast–Control) analytical grid is applied as a qualitative coding device for the document corpus. Its purpose is to make the cases comparable by organizing (i) the current information environment, (ii) plausible narrative trajectories, and (iii) available intervention points in an identical logic across cases. The unit of analysis is the case-specific source package (strategic/policy documents, think-tank case studies, platform reports, and domestic analyses) and

the dominant narrative package that can be reconstructed from these sources.

The grid structures the analysis along three dimensions. (1) Situation: mapping actors, channels, amplification mechanisms, and “credibility anchors” (what becomes default/authoritative), including ecosystem-level coherence and the architecture of diffusion. (2) Forecast: identifying likely narrative branches, target audiences, and plausible cognitive consequences (trust, polarization, compliance, uncertainty), i.e., how the observed situation is expected to evolve in the narrative space. (3) Control: systematizing mitigation and resilience mechanisms (platform policy and enforcement, transparency measures, institutional risk communication, and pre-/de-/counter-bunking-type interventions).

The output of S–F–C is a case-level S–F–C profile with a fixed structure: (i) a concise situation snapshot, (ii) traceable forecast pathways, and (iii) a control inventory of relevant intervention options. When placed alongside the SFC (Structured-Focused Comparison) question set, this profile ensures that the key mechanisms are presented not only descriptively but also in a comparable, decision-support logic.

A detailed description of the method, including the sample, tools, and procedure, can be found in the Method chapter.

Method

Sample

This study does not conduct empirical research in the classical sense, but rather qualitative, case study-based document

analysis. The "sample" of the study consists of international and domestic text sources directly related to the management of information on the COVID-19 pandemic, the phenomenon of infodemic, and the functioning of weapon-grade communication (WGC).

The units of the sample can be divided into four main groups:

- strategic and policy documents of international organizations (e.g., the World Health Organization, the European Union, the North Atlantic Treaty Organization);
- case studies by security policy and communication think tanks (e.g., the Atlantic Council Digital Forensic Research Lab, the NATO Strategic Communications Centre of Excellence);
- transparency reports and COVID-19 moderation reports by large social media companies (e.g., Meta Platforms, Inc.);
- analyses published by domestic research institutions, media regulators, and fact-checking workshops.

The sources were selected using purposive sampling: the selection criteria were that the documents should simultaneously represent the perspectives of decision-makers, experts, and platforms, and contain specific examples of the infodemic during COVID-19, as well as narrative operations linked to China, Russia, and other actors. Although the sample is not representative of the entire global COVID-19 discourse, it is suitable for revealing ecosystem-level patterns relevant to WGC.

Tools

The primary "tools" of the study are qualitative analytical frameworks and conceptual models. The approach of Vian Bakir, a researcher in political communication and propaganda at Bangor University, serves as a reference point for describing communication as a weapon, an umbrella term that draws attention to the connection between organized persuasion, deception, and pressure.

The works of Bruno Latour and proponents of actor-network theory provide a framework for understanding the information ecosystem, emphasizing the intertwined networks of state actors, platforms, algorithms, and media companies. The case studies of the Atlantic Council DFRLab, the analyses of NATO StratCom COE, and Jarred J. Prier's study on social media and information warfare provide a conceptual framework for examining narrative and social media processes (Media–(Dis)information–Security, 2020).

The Hungarian dimension is interpreted on the basis of Hungarian-language literature, including works by media researchers, military scientists, and security policy analysts, which discuss the connections between fake news, hybrid warfare, and pandemic communication. I developed my own conceptual hierarchy of weapon-grade communication and the theoretical framework of 'weapon-grade communication' based on a synthesis of previous studies dealing with hybrid warfare and the phenomenon of fake news.

Procedure

The analysis consisted of several steps. The first step was to collect thematic literature from domestic and international databases, specifically based on the keywords COVID-19, infodemic, cognitive warfare, and social media-based influence. I then conducted a content analysis of the selected documents, using coding aligned with the hierarchy of weapon-grade communication.

The coding scheme covered the following main dimensions: communication ecosystem (actors, channels, regulatory environment), communication operation (goal, target group, timing), tactics (narrative tools, confrontational or covert approach), and technique (e.g., bot and account networks, information laundering, coordinated inauthentic behavior). I adapted the qualitative coding to the Structured-Focused Comparison (SFC) methodology: the same set of questions was applied to each case, thus making the COVID-19 period and the Russian-Ukrainian narrative space after 2022 analytically comparable.

Finally, I organized the resulting patterns into a self-designed Situation–Forecast–Control (S-F-C) grid, which allows us to examine how the communication tools and experiences that were considered weapons during COVID-19 became embedded in the practice of later narrative warfare. Mathematical statistical analysis does not play a role in this study, as the goal was to explore qualitative causal mechanisms.

Results

The qualitative analysis revealed three main sets of results. First, during the COVID-19 period, the elements of the ecosystem-level functioning of weapon-grade communication became clearly identifiable in the communication space: the overlapping messages of international organizations, states, platforms, and media companies simultaneously shaped risk perception and geopolitical positions.

Second, the documents revealed the operational and tactical patterns that characterized China's narrative offensive during COVID-19, the "narrative arms race" that caused the laboratory origin debate, and the conflicts of trust surrounding Eastern and Western vaccines. These patterns fit well with the levels of communication operations, tactics, and techniques that qualify as weapons.

Third, the study highlighted forms of psychological and social consequences—particularly loss of trust, polarization, and decision paralysis ("paralysis effect")—that later appeared in the Russian-Ukrainian narrative war after 2022. The COVID-19 crisis thus became not merely a prehistory, but an active precursor to new dimensions of weapon-grade communication.

From a psychological perspective, the COVID-19 infodemic was not merely "more false information" but a sustained weakening of the conditions of certainty-making: competing explanations and rapidly overwriting narratives increased uncertainty and, in parallel, eroded trust in

competent institutional action. Information oversupply (cognitive overload) raises processing costs: recipients eventually rely on heuristics (“who says it?”, “which community says it?”), which activates identity and group dynamics and can readily escalate into polarization. In this logic, persuasion is often secondary; the operational payoff is the reduction of decision-making capacity, the strengthening of a “everyone lies” attitude, and the apathy that follows from it. This decision-fatigue-like condition connects directly to the “paralysis effect” identified in the study: the critical variable is not only whether a claim is true, but whether the information environment enables fast, cooperative, and legitimacy-preserving decisions. From the perspective of weapon-grade communication, psychological consequences (loss of trust, polarization, cognitive exhaustion) are therefore not side effects but meaningful target variables that also provide a practical yardstick for assessing resilience and risk communication measures.

Discussion

When interpreting the results, it is important to emphasize that the hierarchy of weapon-grade communication proved suitable for systematizing events during COVID-19. The conceptual framework has made it possible to link phenomena that are sometimes discussed separately in the literature—such as fake news, propaganda campaigns, social media trends, and platform moderation—but are in

practice part of a single integrated communication ecosystem.

Analysis of the COVID-19 infodemic also showed that the field of cognitive warfare is not primarily decided at the level of “grand narratives,” but in the micro-processes of everyday information consumption (Bányász, 2016): in how individuals encounter their news feed, what sources they trust, and to what extent they feel able to respond actively to uncertain situations. The patterns of trust and resilience that emerge from the documents are therefore key to understanding the narrative dynamics of subsequent conflicts, especially the Russian-Ukrainian war.

The qualitative approach allowed us to examine not only individual statements or campaigns, but also to interpret communication as a weapon where the goal is not merely persuasion, but the shaping of decision-making and social self-defense capabilities.

Limitations

The study has several limitations that are important to reflect on. First and foremost, the study is based on secondary sources: it does not include its own questionnaire or experimental data collection, so findings on individual psychological effects can only be presented indirectly, by synthesizing the referenced research.

A further limitation is that the sample is not representative of the entire international COVID-19 discourse or the global social media ecosystem. The sour-

ces are predominantly linked to Euro-pean and North American institutions, as well as a few prominent Asian actors (primarily China), so the communication experiences of other regions, such as Africa or South Asia, are only represented to a limited extent.

Finally, the conceptual apparatus of communication as a weapon is itself an evolving framework: the hierarchy and S–F–C-based methodological approach in this study is an attempt to systematize the phenomena. Future research will need to further refine this framework, supplement it with quantitative studies, and extend it to other conflicts.

Conclusions

The study showed that the COVID-19 pandemic can be interpreted not only as a health crisis, but also as a cognitive battlefield, where new dimensions of communication used as weapons have become apparent. The hierarchy of communication as a weapon—from the ecosystem to operations and tactics to individual techniques—proved to be suitable for systematizing the key phenomena of the infodemic during the pandemic and highlighting that communication does not accompany but shapes the reality of security policy.

Based on the results, the functioning of the communication ecosystem classified as a weapon became clear during the COVID-19 period: messages generated by international organizations, states, platforms, and media companies formed risk perception, trust relationships, and geo-

political positions in layers. China's "wolf warrior" diplomacy, the "narrative arms race" surrounding the lab origin debate, and the conflicts of trust surrounding vaccines all drew operational and tactical patterns that fit organically into the conceptual framework of weapon-grade communication.

The psychological and social consequences—in particular, loss of trust, polarization, indecision ("paralysis effect"), and varying levels of resilience—indicate that the field of cognitive warfare is not primarily decided at the level of "grand narratives," but in the micro-processes of everyday information consumption. The experiences of COVID-19 offer direct lessons for understanding the Russian-Ukrainian narrative war that will unfold from 2022 onwards: many techniques and tactics – bot and troll networks, information laundering, coordinated inauthentic behavior – were already tested "in the field" during the pandemic and then transferred to the context of war.

Several directions are emerging for future research. On the one hand, empirical studies—using questionnaires, experiments, or network analysis—are needed to quantify the psychological effects of communication as a weapon (e.g., the strength of indecision, trust dynamics, resilience factors). On the other hand, it is justified to extend the hierarchy of weapon-grade communication to other crisis situations (e.g., energy crises, migration crises, attacks on critical infrastructure). Thirdly, it is also important for practice to determine the combination of pre-bunking, de-bunking,

and counter-bunking, as well as platform transparency and media literacy programs, that can significantly increase individual, institutional, and societal resilience.

Overall, the COVID-19 crisis was a "waiting room" in which the cognitive battlefield of communication as a weapon was spectacularly revealed. The aim of the study was to conceptually organize this field, explore the psychological and social consequences, and show how the experiences during the pandemic are linked to the Russian-Ukrainian narrative war after 2022. The practical implication is clear: preparing for future conflicts is inconceivable without a systemic understanding of communication as a weapon and the conscious strengthening of cognitive resilience.

Acknowledgements

The author would like to thank his supervisor, Dr. Éva Jakusné Harnos, lecturer at the Doctoral School of Military Science at the National University of Public Service, who provided professional guidance and critical comments throughout the research, from the development of the conceptual framework of communication as a weapon to the analysis of the COVID-19 period.

The author is also grateful to the lecturers at the Doctoral School of Military Science at the National University of Public Service, whose courses—particularly those dealing with information warfare, hybrid threats, and security policy analysis—contributed to strengthening the theoretical and methodological foundations of

the study. The author is grateful to all the domestic and international research communities whose analyses of the COVID-19 infodemic, cognitive warfare, and the Russian-Ukrainian narrative war inspired the preparation of this study.

References

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. *Magyar Közlöny*, 2020. április 21., 2101–2118.
- Aro, Jessikka (2016): The Cyberspace War: Propaganda and Trolling as Warfare Tools. *European View*, 15(1), 121–132., Doi: <https://doi.org/10.1007/s12290-016-0395-5>
- Bakir, Vian; Herring, Eric; Miller, David; Robinson, Paul and Shepherd, David (2019): Organized Persuasive Communication: A New Conceptual Framework for Research on Public Relations, Propaganda and Promotional Culture. *Critical Sociology*, 44(3), 449–465., Doi: <https://doi.org/10.1177/0896920518764586>
- Brookie, Graham; Carvin, Andy; Kharazian, Zarine; Robertson, Iain; Bandeira, Luiza; Aleksejeva, Nika; Knight, Tessa and Le Roux, Jean (2021): *Weaponized: How Rumors about COVID-19's Origins Led to a Narrative Arms Race*. Atlantic Council, Digital Forensic Research Lab, Washington, DC.

- European Commission (2018): *Action Plan against Disinformation*. European Commission, Brussels.
- Horváth, Dávid (2022): Pandemic and Infodemic – Which One Is More Dangerous? *Acta Universitatis Sapientiae, Communicatio*, 9(1), 125–139., Doi: <https://doi.org/10.2478/auscom-2022-0009>
- Horváth, Dávid (2023): Az álhír fogalma és helye a hibrid hadviselésben. *Nemzet és Biztonság*, 2023/1. (online kiadás).
- Horváth, Dávid (2024): Az álhír, vagyis a fegyvernek minősülő kommunikációs taktika mint aktuális hadtudományi kihívás. In: Gazdag Ferenc; Padányi József és Tóth Péter (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései 2023*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 151–168.
- Media–(Dis)information–Security (2020): Information Warfare and the Deep Web. North Atlantic Treaty Organization (NATO) háttéranyag
- Meta (Facebook) (2023): *Coordinated Inauthentic Behavior*. Meta Transparency Center – Community Standards
- Meta Platforms, Inc. (Meta) (2024): *Integrity Reports*, Fourth Quarter 2023. (online jelentés).
- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2019): Lélektan és hadviselés. Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat, I. évf. 2019/1. szám. 9-25. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2019.1.9>
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2020): *Information Laundering in the Nordic-Baltic Region*. Riga.
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE) (2023): *Virtual Manipulation Brief (VMB)* 3/1. (online kiadvány).
- Neylan, J. és tsai (2023): How to “inoculate” against multimodal misinformation: A conceptual replication of Roozenbeek and van der Linden (2020). *Scientific Reports*, 13:18273. Doi: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-43885-2>
- North Atlantic Treaty Organization (NATO) (2025): *NATO’s approach to counter information threats*. (online háttéroldal).
- Prier, Jarred (2017): Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. *Strategic Studies Quarterly*, 11(4), 50–85. U.S. Air Force Research Institute.
- Roozenbeek, J., van der Linden, S., & Nygren, T. (2020). Prebunking interventions based on “inoculation” theory can reduce susceptibility to misinformation across cultures. *Harvard Kennedy School (HKS) Misinformation Review*. Doi: <https://doi.org/10.37016//mr-2020-008>
- Tangcharoensathien V, Calleja N, Nguyen T, Purnat T, D’Agostino M, Garcia-Saiso S, Landry M, Rashidian A,

Hamilton C, AbdAllah A, Ghiga I, Hill A, Hougendobler D, van Andel J, Nunn M, Brooks I, Sacco PL, De Domenico M, Mai P, Gruzd A, Alaphilippe A, Briand S (2020): Framework for Managing the COVID-19 Infodemic: Methods and Results of an Online, Crowdsourced WHO Technical Consultation. *J Med Internet Res*, 2020;22(6):e19659, Doi: <https://www.doi.org/10.2196/19659>

The National Bureau of Asian Research (NBR) (2021): Understanding Chinese “Wolf Warrior Diplomacy”. *NBR Special Report*, Seattle.

World Health Organization (WHO) (2020): *Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation*. WHO, Geneva.

NYELVI HÁTTÉR ÉS INTERKULTURÁLIS ATTITÚDOK VIZSGÁLATA TURIZMUS SZAKOS HALLGATÓK KÖRÉBEN SZLOVÁKIÁBAN

Author(s) / Szerző(k):

Gergely Viktória (Ph.D.)
Constantine The Philosopher University in Nitra
(Slovakia)

E-mail:

vgergelyova@ukf.sk

**Cite:
Idézés:**

Gergely Viktória (2025): Nyelvi háttér és interkulturális attitűdök vizsgálata turizmus szakos hallgatók körében Szlovákiában. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VII. évf. 2025/2. szám. 43-57.
Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.43>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0008

**Reviewers:
Lektorok:**

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Mező Ferenc (Ph.D.), Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
2. Mező Katalin (Ph.D.), Debreceni Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A nyelvi és interkulturális kompetencia meghatározó szerepet játszik az idegenforgalom területén, különösen a globalizálódó munkaerőpiac és a kulturális sokszínűség által jellemzett környezetben. Jelen tanulmány célja a jövőbeli szlovákiai idegenforgalmi szakemberek, azaz idegenforgalom szakos egyetemi hallgatók nyelvi és interkulturális

attitűdjeinek feltérképezése. A kutatás kvantitatív módszertanra épülő keresztmetszeti kérdőíves kutatás formájában valósult meg, amelyben összesen 129 szlovákiai egyetemista vett részt. A kutatás eredményei statisztikai módszerekkel, az IBM SPSS Statistics 26 szoftver segítségével voltak elemezve. A vizsgálat középpontjában a hallgatók idegen nyelvi kompetenciáinak szintje, a kulturális sokféleséggel kapcsolatos attitűdjeik álltak. Az eredmények hozzájárulnak annak megértéséhez, hogy a jövő turisztikai szakemberei milyen mértékben rendelkeznek a sikeres szakmai érvényesüléshez elengedhetetlen nyelvi és interkulturális készségekkel. Az eredmények hangsúlyozzák a nyelvi és kulturális háttér szerepét az interkulturális kompetenciák formálásában, és célzott oktatási beavatkozások szükségességére utalnak.

Kulcsszavak: nyelv, interkulturális attitűd, Szlovákia

Diszciplína: pedagógia, pszichológia

Abstract

SURVEY OF LANGUAGE BACKGROUND AND INTERCULTURAL ATTITUDES AMONG TOURISM STUDENTS IN SLOVAKIA

Linguistic and intercultural competence play a decisive role in the field of tourism, especially in an environment characterized by a globalizing labor market and cultural diversity. The aim of this study is to map the linguistic and intercultural attitudes of future Slovak tourism professionals, i.e., university students majoring in tourism. The research was carried out in the form of a cross-sectional questionnaire study based on a quantitative methodology, in which a total of 129 Slovak university students participated. The results of the research were analyzed using statistical methods using IBM SPSS Statistics 26 software. The study focused on the level of students' foreign language competencies and their attitudes towards cultural diversity. The results contribute to understanding the extent to which future tourism professionals possess the linguistic and intercultural skills essential for successful professional development. The results emphasize the role of linguistic and cultural background in shaping intercultural competences and point to the need for targeted educational interventions.

Keywords: language, intercultural attitudes, slovakia

Disciplines: pedagogy, psychology

A globalizált világában a nyelvi és interkulturális kompetenciák fejlesztése kulcsfontosságú a különböző kulturális közösségekkel való hatékony kapcsolatteremtéshez. A nyelvi kompetencia nemcsak az

idegen nyelven történő kommunikáció képességét foglalja magában, hanem a kulturális kontextus felismerését és megértését is. Az interkulturális kompetencia pedig abban nyilvánul meg, hogy az egyén

képes megfelelően reagálni, illetve rugalmasan alkalmazkodni az eltérő kulturális normákhoz és értékekhez. A kutatások rámutatnak, hogy a nyelvtanulás kulturális tartalmakkal való összekapcsolása hatékony eszközt jelent a hallgatók felkészítésében a globalizált munkaerőpiac kihívásaira (Bimenov és Toxanbayeva, 2024). Azok a hallgatók, akik rendelkeznek a megfelelő készségekkel, eredményesebben építenek kapcsolatokat, hatékonyabban oldják meg a konfliktusokat, és sikeresebben boldogulnak a kulturális sokszínűséggel jellemezhető helyzetekben (Akylbek, Usupova és Sartbekova, 2024).

A globalizálódó világban a turisztikai iparág alapját képezik a kulturális interakciók, ezért a szakemberek számára elengedhetetlen az idegennyelvtudás és az interkulturális kompetencia. A hatékony kommunikáció a különböző kultúrák között növeli a vendégelégedettséget és elősegíti a kölcsönös megértést — ezek pedig alapvetőek a turisztikai vállalkozások sikeréhez (Bilodod és Vorobel, 2022). A turizmus és vendéglátás területén gyakran a sikeres karrier előfeltétele a többnyelvűség, amely révén a szakemberek szélesebb ügyfélkört szolgálhatnak ki, és hatékonyabban kezelhetik a kulturális árnyalatokat (Sindik és Božinović 2013).

Az interkulturális kompetencia a kulturális különbségek megértését és tiszteletét foglalja magában — elengedhetetlen azok számára a turisztikai szakemberek számára, akik rendszeresen találkoznak eltérő háttérű egyénnel. Az autentikus kulturális anyagokkal és valós helyzetekkel történő találkozások fejlesztik az empátiát és

az alkalmazkodóképességet — ezek a tulajdonságok létfontosságúak a turizmusban (Moroz és Demianenko, 2022).

Szlovákiában az interkulturális kompetencia fontosságát már az oktatásban is elismerték. Kutatások rámutattak arra, hogy az egyetemi tananyagba integrált interkulturális képzés segíthet előkészíteni a hallgatókat a turisztikai szektor multikulturális dinamikájára. Így a turizmus szakos hallgatók interkulturális kommunikációs készségei hangsúlyosan jelennek meg az angol nyelvi oktatás során is (Sándorová, 2021).

A tanulmány célja a Szlovákiában idegengorgalmat tanuló szlovák, magyar és ukrán nemzetiségű egyetemi hallgatók idegennyelvi kompetenciáinak és a kulturális sokszínűséghez való hozzáállásának vizsgálata. A kutatás arra törekszik, hogy feltárja az egyes hallgatói csoportok közötti különbségeket és hasonlóságokat, amelyek hozzájárulhatnak az oktatási stratégiák és az ágazati gyakorlatok fejlesztéséhez. Eredményei elősegíthetik a jövő turisztikai szakembereinek felkészültségét a multikulturális és globálisan összekapcsolt környezetben való hatékony működésre.

Nyelvi és interkulturális kompetencia az oktatási folyamatban

A nyelv és a kultúra szorosan összekapcsolódik, ezért az interkulturális kompetencia fejlesztése a nyelvi képzés elengedhetetlen eleme. Ez a kompetencia nemcsak a nyelvi kód elsajátítását jelenti, hanem a kommunikációt befolyásoló kulturális sajátosságok megértését is (Akylbek, Usupova és Sartbekova, 2024). A multikulturális világban való boldogulás egyik kulcsa a

különböző kulturális háttérrel rendelkező emberekkel való hatékony kommunikáció, amely különösen fontos a turizmus területén dolgozó szakemberek számára. A jövő szakembereinek felkészítése ezért megköveteli a nyelvi és interkulturális készségek párhuzamos fejlesztését.

A nyelvtudás nemcsak az információközlés eszköze, hanem bizalomépítés, vendégélmény és konfliktusmegelőzés szempontjából is alapvető. A kommunikatív nyelvi kompetencia nemcsak a grammatikai tudást, hanem a pragmatikus, szociolingvisztikai, és stratégiai kompetenciát is magában foglalja – mindez kulcsfontosságú a vendégkapcsolatokban. A hatékony nyelvoktatás túlmutat a nyelvtan és a szókincs átadásán: magában foglalja a kulturális sokszínűség tiszteletét, valamint az eltérő kommunikációs stílusokhoz való alkalmazkodás képességét is (Krajewski, 2011). Vagyis a hallgatóknak nem elegendő pusztán idegen nyelvet tanulniuk; elengedhetetlen, hogy ismerjék a kulturális normákat, értékeket és tradíciókat, amelyek különösen meghatározóak az olyan ágazatokban, mint a szállodaipar vagy a nemzetközi utazási irodák működése (lásd: Sándorová, 2019).

Számos kutatás rámutatott arra is, hogy a multikulturális környezetben zajló nyelvtanulás, a külföldi tanulmányutak, valamint a nemzetközi tapasztalatok jelentősen hozzájárulnak az interkulturális kompetenciák fejlődéséhez (Xiao & Dan, 2015; Akylbek et al., 2024; de Hei et al., 2020; Humphreys, 2023; Borge et al., 2020; Reid & Garson, 2017). A turizmus területén a nyelvi és interkulturális kompetenciák

együttes fejlesztése nélkülözhetetlen a szakmai sikerhez. A nyelvi képzés, a kulturális tréningek és a gyakorlati tapasztalatok ötvözése hozzájárul ahhoz, hogy a hallgatók mélyebben megértsék a különböző kultúrák igényeit, és hatékonyabban vegyenek részt interkulturális párbeszédben. A gyakorlati elemek – például történetek alkalmazása vagy autentikus anyagok használata – olyan eszközöket biztosítanak számukra, amelyek elősegítik a globalizált munkaerőpiac kihívásainak kezelését. Az interkulturális kompetencia és a kommunikációs készségek fejlesztése a turisztikai szakemberek számára elengedhetetlen, hiszen ezek képezik az alapját a vendégekkel való kapcsolatépítésnek, a kölcsönös megértésnek és a kulturális különbségek tiszteletének (Gonçalves, 2014).

A szlovákiai felsőoktatás kontextusában különösen jelentős jelenség a kulturális és nyelvi sokszínűség, amely egyaránt tükrözi az egyetemi környezetet és a társadalmi valóságot. Az utóbbi években megnövekedett az érdeklődés a Szlovákiában való tanulmányok iránt főként a keleti szomszédos országokból, különösen Ukrajnából. Ez a tendencia a szláv nyelveken beszélő külföldi hallgatók számának jelentős növekedését eredményezte a szlovákiai állami felsőoktatási intézményekben (v.ö.: Štvrtecká és Gergelyová, 2024).

Kutatások bizonyítják, hogy a kisebbségi helyzetben lévő személyek általában nyitottabban viszonyulnak más kultúrákhoz, mint a többségi társadalom tagjai. Ennek elsődleges oka a kulturális alkalmazkodás dinamikája, illetve az interkulturális elfogadás szükségessége a társadalmi integ-

ráció és a gazdasági érvényesülés szempontjából (Verkuijten, 2005). Ezzel szemben a többségi csoportok gyakran szelektívebben fogadják el a kisebbségi kultúrákat, amit befolyásolhat a kulturális fenyegetettség érzése, valamint az a percepció, hogy a kisebbségi csoportok mennyire nélkülözhetetlenek a társadalom számára (Bunce 2021, Verkuijten 2005; Kunst 2024, Nagawa 2022).

Módszertan

A kutatás egy szlovákiai egyetem idegenforgalom szakos hallgatói körében valósult meg. A vizsgált egyetem idegenforgalmi tanszéke kétféle képzési formát kínál. Az egyik esetben az oktatás fő nyelve a szlovák és az angol, míg a másik esetben – a szlovák és angol nyelv mellett – a magyar nyelv tölti be az oktatás fő nyelvének szerepét. A képzések hallgatói három különböző nemzetiséget képviselnek: szlovák, magyar és ukrán állampolgárokat. Szlovákia legnagyobb kisebbsége a magyar, amely jól kiépített oktatási hálózattal rendelkezik: az óvodától egészen az egyetemig működnek magyar tannyelvű intézmények (bővebben lásd: Vančo 2020). A legutóbbi, 2021-es népszámlálás szerint Szlovákia lakossága 5,5 millió fő (5 449 270), ebből 4 567 547 fő (83,82%) szlovák nemzetiségűnek vallotta magát, míg 881 723 fő (16,18%) tartozik valamely más nemzeti kisebbséghez. Számukat és identitásukat tekintve a legjelentősebb kisebbségi csoportot tehát a magyarok alkotják 422 065 fővel (7,75%) (SODB 2021). Az ukrán hallgatók jelentős száma azzal magyaráz-

ható, hogy az elmúlt időszak geopolitikai változásai új migrációs mintázatokat eredményeztek, amelyek jelentős hatással voltak Szlovákia nyelvi környezetére. Megnövekedett az érdeklődés a szlovákiai felsőoktatási intézmények iránt, különösen az Ukrajnából és Oroszországból érkező hallgatók körében. Ezzel párhuzamosan számottevő növekedés figyelhető meg a szlovákiai állami egyetemekre beiratkozó nemzetközi hallgatók számában (Štvrtecká és Gergelyová, 2024).

A vizsgálat összesen 129 hallgatót érintett, akik három nemzetiséget képviseltek: magyar, szlovák és ukrán. Az 1. táblázat részletes demográfiai bontást nyújt a nem és anyanyelv szerinti megoszlásról. Ez a demográfiai eloszlás betekintést nyújt a kutatási minta nyelvi és nemi összetételébe, biztosítva a sokszínű nézőpontok érvényesülését a vizsgálat során.

1. táblázat. A válaszadók anyanyelv és nem szerinti megoszlása. Forrás: a szerző

Anyanyelv	Férfi (%)	Nő (%)	Összesen
Magyar	13 (28.3%)	33 (71.7%)	46 (100%)
Szlovák	5 (11.6%)	38 (88.4%)	43 (100%)
Ukrán	16 (40.0%)	24 (60.0%)	40 (100%)
Összesen	34 (26.4%)	95 (73.6%)	129 (100%)

Amint az 1. táblázat adataiból látható, a legnagyobb létszámú csoportot a magyar anyanyelvű hallgatók alkották ($n = 46$), őket követték a szlovák ($n = 43$), majd az ukrán anyanyelvű hallgatók ($n = 40$). A résztvevők többsége nő volt ($n = 95$; 73,6%), míg a férfiak aránya kisebb volt ($n = 34$; 26,4%).

Kérdések, hipotézisek

A jelen kutatás célja kettős volt: egyrészt a hallgatók nyelvi készségeinek felmérése, másrészt a multikulturális környezethez való hozzáállásuk vizsgálata. A kutatási kérdések és hipotézisek az alábbiak voltak:

- K1: Miben különbözik a válaszadók idegennyelv-tudása nemzetiességi hovatartozásuk függvényében?
- H1: Jelentős különbségek figyelhetők meg az egyes nemzetiességekhez tartozó adatközlők idegennyelv-tudásának szintjében.
- K2: Hogyan befolyásolja az adatközlők nemzetiessége a más kultúrákkal való együttműködés iránti hajlandóságukat?
- H2: Az adatközlők nemzetiessége jelentősen befolyásolja a más kultúrákkal való együttműködés iránti hajlandóságukat.

Módszer

A kérdőív kitöltésére 2025. február 17. és február 21. között került sor tanórák keretében, és a kitöltés hozzávetőlegesen 15 percet vett igénybe. A kutatásban részt vevő hallgatók véletlenszerű kiválasztása az adott tanórán való jelenlétük alapján történt azon a napon, amikor a kérdőív kiosztásra került. Az online, anonim formátum biztosította a válaszok bizalmas kezelését, valamint kényelmes lehetőséget nyújtott a válaszadók számára véleményük és tapasztalataik kifejezésére. A hallgatók előzetesen tájékoztatást kaptak az anonimitásról és a részvétel önkéntességéről. Az adatgyűjtés a kutatásetikai normák betartásával történt, a válaszokat kizárólag a ku-

tatás céljaira dolgozták fel, a résztvevők azonosítása nélkül.

Az adatgyűjtéshez egy online, anonim kérdőív került alkalmazásra, amelyet úgy alakítottunk ki, hogy feltérképezze az önbevalláson alapuló nyelvi kompetenciákat, a sokszínűséghez való viszonyulást, valamint a kulturális különbségekkel kapcsolatos személyes tapasztalatokat. A kérdőív három fő részre tagolódott. Az első részben demográfiai adatokra kérdeztem rá, mint például az életkor és az anyanyelv. A második rész a hallgatók idegen nyelvi ismereteit, azok használatának gyakoriságát és az alkalmazásuk során érzett magabiztosságát vizsgálta. A harmadik, egyben utolsó rész a hallgatók interkulturális interakciókhoz való hozzáállását, a kulturális konfliktusok kezelésére való képességét, valamint a kulturális különbségekkel kapcsolatos tapasztalatait térképezte fel.

A kérdőív összesen 24 kérdést tartalmazott. Ebből 13 zárt kérdés volt, amelyeknél a válaszadók egy vagy több választ jelölhettek meg. Hét kérdés esetében Likert-skála került alkalmazásra, amelyek a hallgatók attitűdjeit és önbizalmát mérték. További 4 kérdés nyitott formában került megfogalmazásra, lehetőséget biztosítva a személyes élmények és interkulturális helyzetek reflexiójára.

A kutatás eredményei statisztikai módszerekkel, az IBM SPSS Statistics 26 szoftver segítségével voltak elemezve. A kérdőív által kapott eredmények elemzése során a független és függő változókat kereszt-tábla segítségével elemeztük. Amennyiben a Khi-négyzet statisztikai teszt p értéke

kisebb volt mint 0,05, akkor szignifikáns kapcsolatról beszélhetünk a két változó között. A szignifikancia kimutatását követően a Cramer's V teszt értékét vettük figyelembe, mivel a tesztek során egy nominális és egy ordinális változót használtunk. A Cramer's V együttható értéke 0 és 1 között mozog. Ha az értéke $\leq 0,2$, akkor gyenge kapcsolatról, ha értéke 0,2 és 0,6 között mozog, akkor közepes, és ha $>0,6$, akkor erős kapcsolatról beszélünk a két változó között.

Az egyes mennyiségi változók közötti kapcsolat meglétére, erőssége szintjének és irányának felmérésére a Pearson féle korrelációs statisztikai tesztet alkalmaztunk. Abban az esetben jelöltük szignifikánsnak a kapcsolatot a két változó között, ha a p értéke kisebb volt mint 0,05. A Pearson féle korrelációs együttható (r) értéke 0 és 1 között mozog. Ha $r < 0,33$, akkor gyenge, ha $0,33 < r < 0,66$ akkor közepes, és ha $0,66 < r$ akkor erős korrelációról beszélünk

Eredmények

Miben különbözik a válaszadók idegennyelvtudása nemzetiségi hovatartozásuk függvényében? Ebben a szakaszban a válaszadók nyelvi kompetenciájának értékelése önbevallásos módszerrel történt. A résztvevőket arra kértük, hogy határozzák meg idegen nyelvi tudásuk szintjét. Bár a felmérés számos nyelvre kiterjedt, jelen elemzés kizárólag az angol nyelvtudásra, valamint a szlovák nyelv nem anyanyelvű beszélőinek szlovák nyelvi kompetenciájára fókuszál. Az alábbi táblázat (2. táblázat) részletes áttekintést nyújt a válaszadók angol nyelvi kompetenciájáról.

2. táblázat: Az angol nyelvi kompetenciaszint összehasonlítása – az önértékelés során megválaszolásra került „Milyen szinten beszél angolul?” kérdésre adott válasz alapján. Forrás: a szerző

Nyelv	A2	B1	B2	C1	ÖSSZESEN
Magyar	0 (0.0%)	5 (10.9%)	28 (60.9%)	13 (28.3%)	46 (100%)
Szlovák	1 (2.6%)	15 (39.5%)	19 (50.0%)	3 (7.9%)	38 (100%)
Ukrán	15 (38.5%)	14 (35.9%)	6 (15.4%)	4 (10.3%)	39 (100%)
Összesen	16 (13.0%)	34 (27.6%)	53 (43.1%)	20 (16.3%)	123 (100%)

Ezt a kérdést a 129 válaszadó közül 123 fő válaszolta meg. Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók egy kisebb hányada (13,0%) alapfokú angol nyelvtudással rendelkezik (A2 szint), míg valamivel több mint egynegyedük (27,6%) középfokú szintet ért el (B1 szint). A hallgatók kevesebb mint fele felső-középfokú szinten beszéli az angol nyelvet (B2 szint), és csupán kis arányuk (16,3%) rendelkezik haladó szintű nyelvtudással (C1 szint).

A statisztikai elemzés szignifikáns összefüggést mutatott ki a válaszadók anyanyelve és az önbevallott angol nyelvtudási szint között ($\chi^2(6) = 53,44$, $p < 0,05$; Cramér $V = 0,47$), ami közepes erősségű hatást jelez. Önbevallásuk szerint a magyar csoport döntően magas szintű nyelvtudással rendelkezik (B2–C1: 89,1%), a szlovák csoport többsége középszinten helyezkedik el (B1–B2: 89,5%), míg az ukrán nemzetiségűek körében az alapszint (A2–B1: 74,4%) dominál. Ezek a különbségek felvetik a szociolingvisztikai és oktatási tényezők lehetséges szerepét a má-

sodik nyelv elsajátításában. Ugyanakkor az eredmények értelmezésénél óvatosság indokolt az önbevallásból fakadó torzítások és a viszonylag kis mintanagyság ($N = 123$) miatt. A megállapítások hangsúlyozzák az anyanyelvi háttér jelentőségét az idegenyelvi kompetenciák alakulásában, és további kutatást indokolnak a különbségek mögötti kontextuális tényezők feltárására.

A 3. táblázat a magyar és ukrán anyanyelvű válaszadók szlovák nyelvi tudását szemlélteti.

3. táblázat: A szlovák nyelvi kompetenciaszint összehasonlítása – a „Milyen szinten beszél Ön szlovák nyelven?” kérdésre adott önértékelés alapján. Forrás: a szerző

Nyelv	A2	B1	B2	C1	Össz.
Magyar	0 (0.0%)	4 (8.7%)	18 (39.1%)	24 (52.2%)	46 (100%)
Ukrán	4 (10.0%)	15 (37.5%)	8 (20.0%)	13 (32.5%)	40 (100%)
Össz.	4 (4.7%)	19 (22.1%)	26 (30.2%)	37 (43.0%)	86 (100%)

A magyar és az ukrán nemzetiségi csoportot megkérdeztük, hogy milyennek vélik a szlovák nyelvtudásukat. A kérdésre 86 válasz érkezett, ami azt jelenti, hogy a kutatásban résztvevő összes magyar és ukrán nemzetiségű adatközlő válaszolt. Az eredmények alapján az ukrán és magyar nemzetiségű diákok körében a szlovák nyelvtudás szintje széles skálán mozog, a gyengébbtől (A2) a felsőfokig, de a többség a közép és a felső szint között helyezkedik el. Az eredmények azt mutatják,

hogy az adatközlők egy kis része (4.7%) csupán A2-es szinten beszélni az államnyelvet, és majdnem negyedük (22,1%) B1-es szinten. A válaszadók nem egész egyharmada (30,2%) tartja a szlovák nyelvtudását B2-es szintűnek, és kevesebb mint fele (43,0%) felsőfokúnak. A válaszadó diákok többsége közép- vagy felsőfokon beszéli a szlovák nyelvet, ami lehetővé teszi számukra a tanulmányok folytatását és a mindennapi életben való boldogulást. Ugyanakkor a felsőfokú nyelvtudás nem mindenkinél adott, ami kihívást jelenthet az oktatás magasabb szintjein és a munkaerőpiacon való érvényesülésnél.

Az adatok statisztikailag szignifikáns különbséget tárnak fel a szlovák nyelvtudásban a magyar és az ukrán hallgatók között (khi-négyzet $p < 0,05$). A magyar hallgatók önbevallásuk alapján jellemzően magasabb szintű nyelvtudást jeleztek (különösen B2 és C1), míg az ukrán hallgatók eloszlása inkább az alacsonyabb szintek (A2, B1, B2) felé tolódott. Az összefüggés nagysága, amelyet a Cramér-féle V (0,447) mutat, mérsékelt kapcsolatot jelez a nemzetiség és a szlovák nyelvtudás között.

Hogyan befolyásolja az adatközlők nemzetisége a más kultúrákkal való együttműködés iránti hajlandóságukat?

Ebben a részben a hallgatók kulturális sokszínűséghez való hozzáállását vizsgáltuk. A kérdőívben a hallgatók véleményét mértük az interkulturális környezetekkel kapcsolatban, valamint azt, mennyire élvezik a sokszínű közegben való együtt-

működést. A kérdőív több állítást tartalmazott, amelyeket a válaszadóknak egy ötfokú Likert-skálán kellett értékelniük (ahol az 1 jelentette a legalacsonyabb, az 5 pedig a legmagasabb értéket). A 4. táblázat azt szemlélteti, hogy a válaszadók milyen mértékben tartják magukat elfogadónak a különböző kultúrákból érkező emberekkel szemben.

Az eredmények azt mutatják, hogy mind a három vizsgált csoport válaszadóinak többsége (68,2% teljes mértékben, 17,8% részben) úgy véli, fontos a tolerancia és más kultúrák elfogadása, míg csupán kis hányaduk (3,9%) választotta a semleges középútát. A három csoport közötti különbségeket vizsgálva megállapítható, hogy a magyar hallgatók körében a válaszadók egyharmada (32,6%) részben, míg valamivel több mint fele (54,3%) teljes mértékben egyetértett az állítással. A szlovák csoport tagjainak többsége (81,4%) teljes mértékben elfogadó, további 12,5%-uk pedig részben elfogadó. Az ukrán csoportban a válaszadók 70,0%-a teljes mértékben, 12,5%-a pedig részben toleránsnak tartja magát más kultúrákkal szemben. Bár a csoportok válaszaiban különbségek mutatkoznak, ezek statisztikailag nem szignifikánsak ($p = 0,065$). Ugyanakkor figyelemre méltó eredmény, hogy a hallgatók egy része – a teljes minta 7,8%-a – nem tartja fontosnak más kultúrák iránti toleranciát. Ez az arány a magyar csoportban 4,3%, a szlovák csoportban 7,0%, míg az ukrán csoportban jelentősen magasabb, 12,5%. Ezt követően a hallgatókat arról is megkérdeztük, mennyire érzik kényelmesen magukat a különböző kulturális háttérrel rendelkező személyekkel való együttműködés során. Az 5. táblázat ezen eredményeket szemlélteti. Az eredmények azt mutatják, hogy a csoportok körében jelentős eltérések figyelhetők meg az interkulturális együttműködéssel kapcsolatos komfortérzetben. Bár a válaszadók közel egyharmada (32,6%) semleges álláspontot képviselt, a minta 24,0%-a teljes mértékben, 32,6%-a pedig részben elégedett volt a sokszínű környezetben való munkával.

4. táblázat: A válaszadók hozzáállása a kulturális sokszínűség elfogadásához a „Fontos, hogy elfogadóak legyünk más kultúrákkal szemben” állításra adott, egyetértés mértékét kifejező 1-5 számmal adott válasz kapcsán kapcsán. Számok jelentése? 1: egyáltalán nem; 2: részben nem; 3: semleges; 4: részben igen; 5: teljes mértékben igen. Forrás: a szerző

Nemzetiség	1	2	3	4	5	Összesen
Magyar	2 (4.3%)	1 (2.2%)	3 (6.5%)	15 (32.6%)	25 (54.3%)	46 (100.0%)
Szlovák	3 (7.0%)	1 (2.3%)	1 (2.3%)	3 (7.0%)	35 (81.4%)	43 (100.0%)
Ukrán	5 (12.5%)	1 (2.5%)	1 (2.5%)	5 (12.5%)	28 (70.0%)	40 (100.0%)
Összesen	10 (7.8%)	3 (2.3%)	5 (3.9%)	23 (17.8%)	88 (68.2%)	129 (100.0%)

5. Táblázat: A válaszadók komfortérzete interkulturális munkakörnyezetben – a „Kényelmesen érzem magam, amikor különböző kultúrájú emberekkel kell együtt dolgoznom.” válasza adott önértékelése. A válaszokat kifejező számok jelentése: 1: egyáltalán nem; 2: részben nem; 3: semleges; 4: részben igen; 5: teljes mértékben igen Forrás: a szerző

Nemzetiség	1	2	3	4	5	Össz.
Magyar	3 (6,5%)	3 (6,5%)	20 (43,5%)	14 (30,4%)	6 (13,0%)	46 (100,0%)
Szlovák	0 (0,0%)	4 (9,3%)	14 (32,6%)	18 (41,9%)	7 (16,3%)	43 (100,0%)
Ukrán	1 (2,5%)	3 (7,5%)	8 (20,0%)	10 (25,0%)	18 (45,0%)	40 (100,0%)
Összesen	4 (3,1%)	10 (7,8%)	42 (32,6%)	42 (32,6%)	31 (24,0%)	129 (100,0%)

6. Táblázat: A válaszadók komfortérzete interkulturális munkakörnyezetben – a „Törekszem vegyülni más kultúrájú/nemzetiségű személyekkel a csoportmunkában az órán.” állításra adott önértékelések. A válaszokat kifejező számok jelentése: 1: egyáltalán nem; 2: részben nem; 3: semleges; 4: részben igen; 5: teljes mértékben igen Forrás: a szerző

Nemzetiség	1	2	3	4	5	Össz.
Magyar	8 (17,4%)	7 (15,2%)	20 (43,5%)	6 (13,0%)	5 (10,9%)	46 (100%)
Szlovák	6 (14,0%)	15 (34,9%)	16 (34,9%)	4 (9,3%)	2 (4,7%)	43 (100%)
Ukrán	3 (7,5%)	3 (7,5%)	8 (20,0%)	13 (32,5%)	13 (32,5%)	40 (100%)
Összesen	17 (13,2%)	25 (19,4%)	44 (34,1%)	23 (17,8%)	20 (15,5%)	129 (100%)

A khi-négyzet-próba szignifikáns összefüggést jelzett a nemzetiség és a komfortszint között ($\chi^2(8)=19,578$, $p=0,012$; Cramér $V=0,275$), ami mérsékelt kapcsolatot jelez. Az ukrán hallgatók mutatták a legnagyobb nyitottságot (45,0% teljes egyetértés), míg a magyar hallgatók körében a semleges válaszok aránya volt a legmagasabb (43,5%). Az eredmények arra utalnak, hogy a nyelvi és kulturális háttér befolyásolhatja az interkulturális együttműködéshez való hozzáállást, ami célzott oktatási beavatkozásokat indokol az inkluzivitás erősítése érdekében. A 6. táblázat azt szemlélteti, hogy a vizsgált csoportok mennyire törekednek csoportmunkára más kultúrákkal/nemzetiségekkel a tanórán.

Az elemzés a hallgatók nemzetisége (magyar, szlovák és ukrán) és a kulturálisan sokszínű csoportokban való együttműködési hajlandóság közötti kapcsolatot vizsgálta. A khi-négyzet-próba statisztikailag szignifikáns összefüggést mutatott ki a nemzetiségi háttér és a válaszok között ($\chi^2(8) = 32,445$, $p < 0,05$), ami arra utal, hogy a különböző nyelvi csoportok eltérő attitűdöket képviselnek. Kiemelendő, hogy az ukrán hallgatók nagyobb hajlandóságot mutattak más kultúrákhoz való kapcsolódásra, magasabb arányban választva a 4-es és 5-ös kategóriákat, míg a magyar és szlovák hallgatók inkább semleges vagy alacsonyabb értékeket jelöltek meg. A hatásméretet jelző mutatók, köztük a Cramér-féle V (0,355, $p < 0,05$) és a

kontingencia-koefficiens (0,448, $p < 0,05$), mérsékelt kapcsolatot jeleznek a nyelvi háttér és a kulturális integrációs preferenciák között.

Következtetésként kirajzolódik egy markáns profilkülönbség: a szlovák és magyar minta inkább semleges, enyhén negatív, míg az ukrán minta proaktívan nyitott a multikulturális csoportmunkára. Az ukrán minta nyitottsága a más nemzetiségű csoportokkal szemben igazolja az előző kutatások eredményét (Bunce 2021, Verkuijten 2005; Kunst 2024, Nagawa 2022), mely szerint az betelepülő kisebbségi csoportok a könnyebb beilleszkedés szempontjából igyekeznek társadalmilag integrálódni.

A kapott eredmények értelmezése során felmerül a háttérben meghúzódó szociolingvisztikai és oktatási tényezők lehetséges szerepe. A gyakorlati alkalmazhatóság szempontjából célszerű célzott beavatkozási stratégiák kidolgozása, mint például strukturált, heterogén összetételű munkacsoportok kijelölése és rendszeres rotációja; rövid, feladat-orientált tréningek, amelyek az interkulturális együttműködési készségek fejlesztését célozzák; valamint az együttműködés normáinak és az érté-

kelési kritériumoknak explicit kommunikációja, különös tekintettel az interakciós kezdeményezés és a kulturális érzékenység jutalmazására. Fontos megjegyezni, hogy az eredmények önbevalláson alapulnak, és bizonyos esetekben alacsony gyakoriságú válaszok is előfordulnak, ami óvatosságot igényel az értelmezés során. Ugyanakkor a különböző statisztikai tesztek konzisztensen azonos irányba mutatnak, ami megerősíti az eredmények érvényességét.

A következő kérdésben megkérdeztük az adatközlőket, hogy milyen gyakran érzik úgy, hogy a különbségek feszültségeket vagy konfliktusokat okoznak a környezetükben. Az eredményeket a 7. táblázat szemlélteti.

A válaszadók körében vizsgáltuk, milyen gyakorisággal érzékelnek kulturális vagy nyelvi különbségekből fakadó feszültséget vagy konfliktust a közvetlen környezetükben. Az összesített adatok alapján a válaszadók majdnem fele (45%) ritkán, nem egész egyharmaduk (31.8%) néha érzékel feszültséget, míg töredékük (összesen 12.5%) jelölte meg a gyakran vagy nagyon gyakran válaszokat.

7. táblázat: Kulturális és nyelvi különbségekből eredő konfliktusok tapasztalat. – a „Milyen gyakran érzik úgy, hogy a kulturális vagy nyelvi különbségek feszültséget vagy konfliktust okoznak a környezetében?” kérdésre adott válaszok. A válaszokat kifejező számok jelentése: 1: soha; 2: ritkán; 3: néha; 4: gyakran; 5: nagyon gyakran. Forrás: a szerző

Nemzetiség	1	2	3	4	5	Összesen
Magyar	4 (8.7%)	13 (28.3%)	19 (41.3%)	9 (19.6%)	1 (2.2%)	46 (100%)
Szlovák	4 (9.3%)	24 (55.8%)	14 (32.6%)	1 (2.3%)	0 (0.0%)	43(100%)
Ukrán	6 (15.0%)	21 (52.5%)	8 (20.0%)	4 (10.0%)	1 (2.5%)	40 (100%)
Összesen	14 (10.9%)	58 (45.0%)	41 (31.8%)	14(10.9%)	2 (1.6%)	129(100%)

Ez arra enged következtetni, hogy a kulturális vagy nyelvi különbségek által okozott feszültség általában nem domináns élmény, ugyanakkor bizonyos csoportokban (különösen a magyar válaszadók körében) gyakrabban jelenik meg.

A magyar válaszadók körében a néha válasz volt a leggyakoribb (41.3%), míg a gyakran és nagyon gyakran válaszok együttesen 21.8%-ot tettek ki. Ez arra utal, hogy ebben a csoportban a kulturális különbségek által okozott feszültség gyakrabban jelenik meg, mint a másik két csoportban. A szlovák válaszadók esetében a ritkán válasz dominált (55.8%), és a gyakran illetve nagyon gyakran válaszok aránya elenyésző (összesen 2.3%). Ez azt jelzi, hogy a szlovák válaszadók kevésbé érzékelnek konfliktust, és a kulturális különbségek számukra ritkábban jelennek meg feszültségként. Az ukrán válaszadók szintén többségében ritkán válaszoltak (52.5%), azonban náluk magasabb a gyakran és nagyon gyakran válaszok aránya (12.5%), mint a szlovákoknál.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a kulturális érzékenység és konfliktusérzékelés nemzetiségként eltérő mintázatot mutat, ami szociolingvisztikai és oktatási háttértényezőkre utalhat. A magyar válaszadók körében tapasztalt magasabb feszültségérzékelés célzott beavatkozásokat indokolhat, például interkulturális tréningek, strukturált csoportösszeállítás vagy normaközvetítés formájában. A szlovák válaszadók alacsonyabb konfliktusérzékelése arra utalhat, hogy többségi nemzetiségként számukra a kulturális különbségek kevésbé jelentkeznek problé-

maként. Az ukrán válaszadók köztes pozíciója a migrációs háttér, nyelvi kompetencia vagy társadalmi integráció különbségeivel is összefügghet. Ezek az eredmények hangsúlyozzák a szociolingvisztikai tényezők jelentőségét a csoportközi percepciók formálásában, és indokolják a különbségek mögött álló mechanizmusok további vizsgálatát.

Összegzés

A vizsgálat célja a szlovákiai turizmust tanuló egyetemi hallgatók idegennyelvi kompetenciáinak és interkulturális attitűdjeinek feltárása volt, különös tekintettel nyelvi háttérükre. Az eredmények alapján szignifikáns összefüggés mutatkozott az anyanyelv és az angol nyelvtudás szintje között. A magyar anyanyelvű hallgatók teljesítettek a legeredményesebben, elsősorban a középfokú felső (B2) és haladó (C1) kategóriákban. A szlovák anyanyelvűek többsége középszinten (B1–B2), míg az ukrán háttérű hallgatók nagyobb arányban az alacsonyabb szinteken (A2–B1) helyezkedtek el. Ez a különbség arra utal, hogy a nyelvi expozíció, az oktatás minősége és a társadalmi környezet meghatározó tényezők az idegen nyelvi készségek alakulásában.

A szlovák nyelv elsajátítása tekintetében is szignifikáns eltérések mutatkoztak a nyelvi csoportok között. A magyar hallgatók magasabb szintű szlovák nyelvtudással rendelkeztek, míg az ukrán anyanyelvűek körében a nyelvtudás eloszlása erősebben szóródott, és nagyobb arányban fordult elő az alacsonyabb szintű kompetencia. Ez a közepes erősségű kapcsolat

(Cramer's $V \approx 0.45$) alátámasztja, hogy az anyanyelv és a nyelvi háttér kulcsszerepet játszik a második nyelv elsajátításában, és indokoltá teszi célzott nyelvi támogatási programok kidolgozását.

Az interkulturális attitűdök vizsgálata során a többség elfogadóan vagy részben elfogadóan viszonyult a kulturális sokszínűséghez és a tolerancia fontosságához. Bár kimutathatók voltak bizonyos különbségek a nyelvi csoportok között, ezek többsége nem ért el statisztikai szignifikanciát, ami arra utal, hogy az anyanyelv önmagában nem meghatározó tényező az interkulturális beállítódásokban. Ugyanakkor szignifikáns összefüggést sikerült azonosítani a nyelvi háttér és a különböző kultúrákból származó személyekkel való együttműködésben tapasztalt komfortérzet között. Az ukrán hallgatók mutatták a legmagasabb komfortszintet, őket a szlovák hallgatók követték, míg a magyar diákok körében nagyobb arányban jelentek meg semleges válaszok.

Összességében a kutatás rávilágít arra, hogy a nyelvi háttér befolyásolja az idegen nyelvi kompetenciák fejlődését és az interkulturális komfortérzetet, ugyanakkor az interkulturális elfogadás általánosan magas szinten van jelen a vizsgált populációban. A turizmusoktatás szempontjából mindez alátámasztja a nyelvi készségek fejlesztésének, valamint a tudatos interkulturális tréningeknek a jelentőségét, amelyek hozzájárulhatnak a hallgatók munkaerőpiaci felkészültségéhez egy sokszínű, nemzetközi környezetben.

A kutatás eredményei rámutatnak arra, hogy mind a nyelvi, mind az interkulturális

kompetencia fejlesztése kulcsfontosságú a turizmus képzésében. A jövőbeli vizsgálatok során indokolt a hallgatók önértékelésének összevetése objektív szintfelmérő tesztek eredményeivel. Ez lehetővé tenné az önpercepció és a tényleges nyelvtudás közötti különbségek pontosabb feltárását, növelve az eredmények érvényességét. Fontos feltárni, hogy milyen személyes tapasztalatok és társadalmi környezetbeli tényezők befolyásolják a nyelvi és interkulturális kompetenciák alakulását. E módszerek kiegészíthetők a kvantitatív adatokat, árnyaltabb képet adva a hallgatói populációról. A kutatás gyakorlati implikációja, hogy az oktatási intézmények számára célszerű olyan módszertani megoldásokat kidolgozni, amelyek hatékonyabban készítik fel a hallgatókat a multikulturális környezetben történő munkavégzésre. Ennek része lehet az idegen nyelvi kompetencia célzott fejlesztése, az interkulturális érzékenyítés, valamint a valós szakmai helyzeteket szimuláló oktatási gyakorlatok beépítése a képzési programba.

Köszönetnyilvánítás

Készült az UGA X/2/2024-es projekt keretében.

Irodalom:

- Akylbek uulu N, Usupova N, Sartbekova N. (2024). The role of intercultural competence in successful intercultural communication of students in foreign language learning. *Scientific Herald Uzbborod University Series "Physics"*. 2024;(55). Doi : <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.264bs6>

- Ana Gonçalves (2014). The Journey not the Arrival Matters: Developing Intercultural Awareness and Communication Skills in Tourism Education. *ENCATC Journal of Cultural Management and Polic.* . Letöltés: 2025. 08.23. URL: <https://interaktivna-obrazovatelna-sreda.unibit.bg/images/pdf/encatcjournalvol4issue13145.pdf>
- Bilodod, A. ., & Vorobel, M. . (2022). Foreign Language Skills as The Main Factor of Successful Career in the Hospitality and Tourism Industry. *Grail of Science*, (12-13), 467–470. Doi: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.081>
- Bimenov, Q. ., Toxanbayeva, N. (2024). Developing Intercultural Competence in Tourism Students Alongside Language Learning. *Bulletin of the IUTH*, Volume 3(5), 2024. Doi: <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2024-3/5.05>
- Borge, M., Soto, J., Aldemir, T., & Mena, J. (2020). Building Multicultural Competence by Fostering Collaborative Skills. *Teaching of Psychology*, 49, 85 - 92. Doi: <https://doi.org/10.1177/0098628320977421>
- Bunce, John A. 2021. Cultural diversity in unequal societies sustained through cross-cultural competence and identity valuation. *Humanities and Social Sciences Communications*. 8/238. Doi: <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00916-5>
- De Hei, M., Tabacaru, C., Sjoer, E., Rippe, R., & Walenkamp, J. (2019). Developing Intercultural Competence Through Collaborative Learning in International Higher Education. *Journal of Studies in International Education*, 24, 190 - 211. Doi: <https://doi.org/10.1177/1028315319826226>
- Humphreys G. *Short-Term Student Exchanges and Intercultural Learning*. Cambridge University Press; 2023.
- Krajewski, S. (2011). Developing intercultural competence in multilingual and multicultural student groups. *Journal of Research in International Education*, 10(2), 137–153. Doi: <https://www.doi.org/10.1177/1475240911408563>
- Kunst, J a kol. (2024). Selective cultural adoption: The roles of warmth, competence, morality and perceived indispensability in majority-group acculturation. *British Journal of Social Psychology*. Vol 64. issue 2. Letöltés: 2025. 08.23. URL: <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/bjso.12801>
- Moroz, T., & Demianenko, O. (2022). Intercultural Communicative Competence of University Students. *Scientific Journal of Polonia University*, 53(4), 67-74. Doi: <https://doi.org/10.23856/5308>
- Nakagawa, M., Sato, Y., Tabuchi, T., & Yamamoto, K. (2022). Do people accept different cultures? *Journal of Urban Economics*, 130, 103455. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.jue.2022.103455>
- Reid, R., & Garson, K. (2017). Rethinking Multicultural Group Work as Intercultural Learning. *Journal of Studies in International Education*, 21, 195 - 212. Doi: <https://doi.org/10.1177/1028315316662981>
- Sándorová, Z. (2021). Developing Intercultural Competence at Slovak Secondary Schools. *Journal of*

- Intercultural Communication*, 21(3), 1–13.
Doi:
<https://doi.org/10.36923/jicc.v21i3.17>
- Sándorová, Z. 2019. The Importance of Intercultural Communicative Competences for Tourism Labour Market: Students' Views and their Self-Assessment. *Journal of Language and Cultural Education*. 7/1.
- Sindik, Joško – Božinović, Nikolina 2013. Language proficiency for careers in tourism and learning different second foreign languages. *Turizam*. Vol. 17. br. 3 str. 121-130. Letöltés 2025. 08.11.URL:
<https://hrcak.srce.hr/en/file/159702>
- Štvtecká, L. – Gergelyová, V. 2024. Výzvy v jazykovom vzdelávaní cudzincov na univerzite. *Didaktika*. Roč. 2024. vydanie 3/2024. Letöltés 2025. 08.11.. URL:
<https://www.direktor.sk/sk/casopis/didaktika/2024/3-2024> (letöltés 2025. 08.11.)
- Vančo Ildikó 2020. *The Hungarian Language in Education in Slovakia*. Mercator Research Centre on Multilingualism and Language Learning. Leeuwarden.
- Verkuyten, M. J. A. M. (2005). Ethnic Group Identification and Group Evaluation Among Minority and Majority Groups: Testing the Multiculturalism Hypothesis. *Journal of personality and social psychology*, 88(1), 121
- Xiao, , Dan, , Cai, & , Jing. (2015). *Impact of Intercultural Learning Program on Language Learners' Intercultural Competence*. , 12, 631-640. Doi:
<https://doi.org/10.17265/1539-8072/2015.08.011>. (

REDEFINING CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: THE ESG PARADIGM

Author(s) / Szerző(k):

Fresto Camille Jetzselle Mangaron (Drs.)
Corvinus University of Budapest
(Hungary)

E-mail:

mangaron.fresto@stud.uni-corvinus.hu

Cite: Mangaron, Fresto Camille Jetzselle (2025): Redefining corporate
Idézés: social responsibility: the ESG paradigm. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VII. évf. 2025/2. szám. 59-75.
Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.59>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0009

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Mező Ferenc (Ph.D.), Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
 2. Mező Katalin (Ph.D.), Debreceni Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Abstract

This study explores the transition from Corporate Social Responsibility (CSR) to Environmental, Social, and Governance (ESG) as a fundamental shift in how businesses conceptualize and operationalize their commitment to responsible and sustainable practices. The study explores the structures and underlying theories of CSR and ESG, addressing the criticisms and challenges associated with both frameworks. It discusses the emergence of ESG ratings and scoring as a paradigm shift in investment and corporate governance, highlighting its potential benefits and criticisms. Furthermore, the study includes a comparative analysis of CSR practices in the Philippines within the

broad context of Asian countries and Hungary. This examines the regulatory environment, focus areas, cultural factors, and government and NGO involvement in CSR initiatives, showcasing how these factors influence CSR practices in diverse regions. The study concludes by the transformative nature of the shift from CSR to ESG, which encompasses a redefinition of corporate responsibility for the 21st century. The growing importance of ESG in the Philippines, driven by regulatory requirements and a rapidly evolving trend. Lastly, it identifies areas for future research. This research provides valuable insights into the evolution of sustainable business practices and the challenges and opportunities associated with this transition.

Keywords: Corporate Social Responsibility, CSR, ESG, Corporate Sustainability

Discipline: economics

Absztrakt

A VÁLLALATI TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS ÚJRAÉRTELMEZÉSE: AZ ESG PARADIGMA

Ez a tanulmány a vállalati társadalmi felelősségvállalásról (CSR) a környezeti, társadalmi és irányítási (ESG) elvekre való átállást vizsgálja, mint alapvető változást abban, ahogyan a vállalkozások megfogalmazzák és működőképessé teszik a felelős és fenntartható gyakorlatok iránti elkötelezettségüket. A tanulmány a CSR és az ESG struktúráit és mögöttes elméleteit vizsgálja, kitérve mindkét keretrendszerrel kapcsolatos kritikákra és kihívásokra. Tárgyalja az ESG-besorolások és -pontozások megjelenését, mint paradigmaváltást a befektetésekben és a vállalatirányításban, kiemelve annak lehetséges előnyeit és kritikáit. Továbbá a tanulmány összehasonlító elemzést is tartalmaz a Fülöp-szigeteki CSR-gyakorlatokról az ázsiai országok és Magyarország tágabb kontextusában. Ez a tanulmány a szabályozási környezetet, a fókuszterületeket, a kulturális tényezőket, valamint a kormányzati és nem kormányzati szervezetek CSR-kezdemenyzésekben való részvételét vizsgálja, bemutatva, hogy ezek a tényezők hogyan befolyásolják a CSR-gyakorlatokat a különböző régiókban. A tanulmány a CSR-ről az ESG-re való áttérés transzformatív jellegével zárul, amely magában foglalja a vállalati felelősségvállalás 21. századi újradefiniálását. Az ESG növekvő jelentősége a Fülöp-szigeteken, amelyet a szabályozási követelmények és a gyorsan változó trend vezérel. Végül azonosítja a jövőbeli kutatások területeit. Ez a kutatás értékes betekintést nyújt a fenntartható üzleti gyakorlatok fejlődésébe, valamint az ezzel az átmenettel kapcsolatos kihívásokba és lehetőségekbe.

Kulcsszavak: Vállalati társadalmi felelősségvállalás, CSR, ESG, Vállalati fenntarthatóság

Diszciplína: gazdaságtudomány

The transformation from Corporate Social Responsibility (CSR) to Environmental, Social, and Governance (ESG) marks a significant shift in the way businesses conceptualize and operationalize their commitment to responsible and sustainable practices. This evolution reflects an increasingly complex global landscape where corporate actions and impact extend beyond traditional profit-centric goals. Corporate social responsibility (CSR) is a concept that has been widely adopted by businesses to demonstrate their commitment to the social and environmental well-being of their stakeholders. However, CSR that illustrates the positive impact of a company's commitments are mostly self-regulated practices and have been criticized for being inconsistent, vague, self-serving as well as having immeasurable and incomparable results to validate its outcomes (Carroll and Shabana, 2010). Moreover, some of companies' CSR programs have faced accusations of greenwashing which have led increased doubt on their corporate sustainability initiatives.

In recent years, a new approach to corporate sustainability has emerged, namely environmental, social, and governance (ESG) criteria. ESG is a set of standards that evaluates the performance of a company in terms of its impact on the natural environment, the society, and the quality of its governance (Eccles et al., 2017). ESG is perceived to have a more rigorous and holistic assessment of a company's ethical and sustainability practices which incorporates a broader

framework such as Sustainability Development Goals (SDG). ESG also has implications for the financial performance and reputation of a company, as investors, customers, and regulators increasingly demand higher ESG standards from businesses (Clark et al., 2015). From message to meaning, from reactive to proactive, and from compliance to performance are the three main foundations of the evolutionary changes of CSR to ESG. The purpose of this research paper is to delve into the evolution from CSR to ESG, examining their structures and underlying theories. The paper will extensively review existing literature to offer a comprehensive analysis and will complement this with a case study from the Philippines. This case study will serve to highlight the distinctions between CSR and ESG from a global perspective. Understanding the CSR landscape in the Philippines is particularly significant for this study. The Philippines' unique socio-economic and cultural context can provide valuable insights into the opportunities faced by businesses in transitioning from CSR to ESG. This case study will contribute to a broader understanding of the global adoption and adaptation of ESG practices in various regional and cultural contexts, making it an essential component of this research.

Shifting Perspectives: Corporate Volunteering in the Context of Evolving CSR Philosophies

The concept of CSR has a rich historical legacy that can be traced back to the early

20th century. Initially, CSR was primarily focused on philanthropic activities and charitable giving by businesses. However, the landscape of CSR started to change significantly in the latter half of the 20th century. Scholars such as Howard Bowen (1953) played a pivotal role by emphasizing that businesses have broader societal responsibilities beyond profit maximization. Moreover, Elkington (1994) concept of Triple Bottom Line (TBL) proposes that society depends on the economy, which in turn depends on the ecosystem's health, people, profit pillar. Despite the progress made in advancing CSR, it faced criticisms for being voluntary, fragmented, and often driven by public relations concerns. The limitations of the traditional CSR approach became apparent as global challenges such as climate change, social inequality, and governance failures called for more comprehensive and systematic responses from corporations. However, based on the TBL a transition from public relations to competitive advantage and corporate governance is seen with the rise of ESG, as it could be observed that it considers the diversity of Board of directors, all the stakeholders, involves CSR and ESG committee as well as Rating Agencies in shaping a company's activities.

As stated by Porter and Linde (1995) there are numerous means to view environmental challenges. From the perspective of orthodox economics, conserving and using natural resources in a rational manner could hinder the economic development and the profitability

of a company since environmental protection can generate costs and negatively impact competitiveness. On the other hand, another point of view argues that environmental protection is beneficial for business, while a third perspective suggests that neglecting environmental protection can have a costly outcome. Extensive notions of the CSR were agreed and criticised by economists and academics who revealed different views of how companies should operate such as Milton Friedman, Henry Manne, Maria Csutora and more.

Friedman argued that “there is one and only one social responsibility of business—to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long as it stays within the rules of the game, which is to say, engages in open and free competition without deception or fraud” (Friedman, 1962). Maximization of profits for its shareholders is the business primary responsibility as argued by Friedman. He believes that it is inappropriate for CSR initiatives to divert resources away from profit-making activities as it should be for profit generation and maximization. With this comes along criticism as it is seen as being overly narrow because the potential long-term benefits of CSR are not considered such as improved reputation and stakeholders' trust. Moreover, neglecting to consider that societal issues can impact business operations thus CSR could be an approach to manage risks and opportunities.

Sharing similar views to Friedman's is Manne, who is associated with the Chicago

School of Economics. He believed that CSR should not be governmental mandate but rather to be the interests of shareholders and individual preferences. His argument reflects corporate public relations or agency costs for self-interest appearing as “corporate statement” – abandonment of the free market for an ineffective programme that is highly unlikely to improve social welfare. His views were criticized for ignoring that CSR may result to reputational risks and failure to address the ever-changing societal expectations that can impact business’s long-term sustainability.

Porter and Kramer (2011) published an article in the *Harvard Business Review* introducing the concept of “shared value” as a framework that integrated social issues in the business strategy while creating economic value. He argues that business could align their strategies and activities with societal advancement and generate profit. Unlike the views of Friedman and Manne of strict profit-maximization, this is seen as an improvement. However, assuming that the interest of business and the society always aligns is a weakness of this concept because there could be conflicts between social and economic goals that requires careful management.

Consequently, Carroll (1979) introduced the “CSR Pyramid” which considers economic, ethical, legal, and philanthropic responsibilities of business for the society. The pyramid expects the responsibility of businesses to the society should be relative to its importance. His argument stems on the businesses have the obligations to the

society beyond just profits. However, it should be noted that the CSR Pyramid does not have specific guidance on how to balance these responsibilities, therefore, businesses may prioritize what is more beneficial for them (e.g., economic goals than philanthropic or ethical initiatives) particularly to gain short-term profit.

Drucker (1984) highlighted the businesses moral and ethics behavior – perceiving CSR as a moral duty. He advocates the integration of ethical considerations into the business operations, which translates to CSR being a strategic imperative that takes into account the perspective of stakeholders’ while using this for innovation that can contribute to the business’ success and social well-being. Although taking ethical consideration is advantageous, it should be considered that it varies across individuals and cultures, therefore, it is quite challenging to establish an ethical guideline for business universally. Moreover, the focus on morality itself might not be enough for a practical framework for the implementation of CSR.

Csutora (2008) emphasized sustainability and the reduction of social and environmental impacts. Her argument gives importance on sustainability as the focus of CSR practices that goes beyond profit motives of business engagement. Focusing on sustainability is essential, however this may not tackle the full range of areas in CSR. As some companies may use this and engage on sustainability initiatives that is aimed to enhance their image rather than addressing wider societal issues. There-

fore, to address CSR's wider range of social and environmental responsibilities a more comprehensive approach is needed.

As in the 21st century the "business case" of CSR – ethical and altruistic justification have shifted to the debate of corporate sustainability and incorporating ESG dimension and practices. The ESG is not only for sustainability measures or social, environment and governance practices itself but also the whole non-financial aspects that could impact the financial performance of a company. The scepticisms of Friedman (1962) and Manne (1962) are logical because as we look deeper in the ESG rating, ranking and scores it is very complex and the standardisation is lacking, therefore why would the outcome be credible. If CSR could be a PR stunt, ESG could be also a form greenwashing as different rating agencies assign different weights on different variables and produce varying interpretations, mainly showing the dimension that a company is doing well and hide the dimensions the company are struggling with.

Numerous studies examining whether environmentally responsible companies also tend to be more profitable or whether businesses should rely on ESG to determine their sustainability have emerged because of the ongoing debate regarding how to balance environmental responsibility and profitability. Based on scholarly research and the opinions of numerous professionals, it is widely recognized that

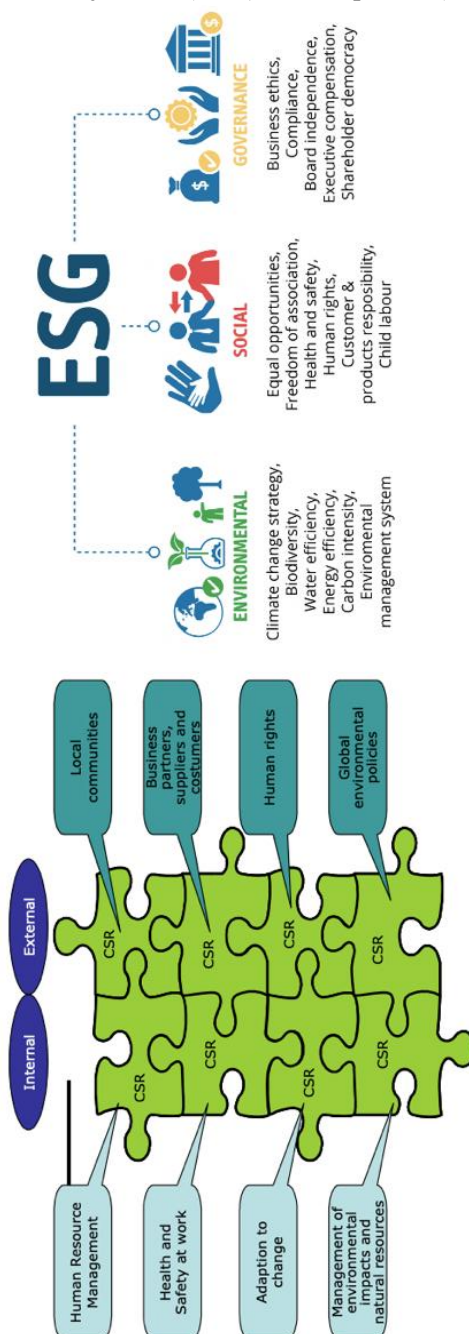
the majority of corporate misconduct cases stem from a profit-over-ethics mindset. While some academics contend that corporations should prioritize profits over accountability, others maintain that ESG, and CSR is not sufficient enough in integrating sustainability into business operations. However, all of these scholars conform the notion that businesses should have moral, legal, and ultimately philanthropic responsibilities.

Nonetheless, it is observed that using ESG and CSR on assessing a company's environmental performance has proven to be a significant challenge for academic study because of the underlying concepts' ambiguity and complexity.

The Need for a Holistic Approach: Unveiling the Structure of CSR and ESG

According to Arayssi et al., (2019) ESG is the evolution or the extension of CSR, therefore there may be some similarities and overlapping information between the two concepts, however, the structure of CSR and ESG may have distinctions. ESG is a sustainability assessment using Environmental, Social, and Governance metrics to evaluate how sustainable and resilient a company is to make it accountable for its sustainability claims. While CSR is an internal initiative to fulfill a corporate purpose and refers to sustainability strategies businesses employ to ensure that the company is carried out ethically.

Figure 1. Typical Structure of Corporate Social Responsibility (CSR) and ESG Reporting Source: Authors own editing based on Wetzker et al. (2006) and Hauptmann (2020)

ESG includes a wider set of factors concentrating on environmental, social, and governance disclosing the corporations' practices and performance in these areas. ESG reporting is guided by recognized standards and frameworks (e.g. Global Reporting Initiative (GRI), Sustainability Accounting Standards Board (SASB), etc.) that provide specific metrics, indicators, and reporting guidelines for their ESG performance disclosure. The emphasis on the materiality of ESG factors of a company's financial performance and long-term sustainability is crucial as it motivates companies to disclose information which is significant to their stakeholders, industry, and potential risks and opportunities. Stakeholder is ESG's main concept, considering the stakeholders perspective is crucial but centers on the information material to investors and financial decision making as it provides in-depth information relevant to investment analysis, risk management, and long-term value creation (Billio et al., 2020; Bose, 2020).

Meanwhile, CSR focuses on addressing social, environmental, and economic challenges through philanthropic activities, voluntary actions, community engagement, supply chain practice, employee's well-being, and environmental stewardship. It does not conform to a standardized framework which gives companies flexibility on reporting their CSR initiatives. As businesses have the discretion of determining what to include in their CSR based on their materiality perspective therefore, CSR varies across company and

industry priority that may cover a wide range of topic. CSR emphasize on company's engagement with various stakeholders such as customers, communities, employees, government, and NGOs (Wilkins, 2017).

However, ESG comes with challenges and complexities as it lacks universal standards in reporting which leads to inconsistencies. The variation and subjectivity of the materiality of ESG may fail to address critical issues. Moreover, ESG metrics does not always accurately reflect the actual performance of companies as there are various reporting practices. ESG reporting may face legal and regulatory risks due to inaccuracies. ESG is mostly handled as a separate reporting initiative than being fully integrated. While CSR, also lacks a standardized framework that could result to greenwashing. The measurement of CSR effectiveness is a known difficulty as the initiatives' impact on the environment and society is not always straightforward therefore, it may not always effectively address the most pressing social and environmental issues. Additionally, CSR may be used as a safeguard against ethical and legal issues as it is not fully integrated into the businesses' core strategy. CSR engagements' authenticity may be questioned and could be seen as a PR strategy. Lastly, both ESG and CSR are inclined to greenwashing as companies could engaged in insincere or superficial initiatives to appear environmentally and socially responsibly, thereby affecting trust.

Overall, ESG and CSR both have their respective strengths and weaknesses. CSR provides businesses a valuable means on addressing sustainability issues and foster sustainable culture within an organization. While ESG offers a more standardized and measurable approach to sustainability which has become increasingly desirable by investors and stakeholders. Both frameworks could be criticized on their significant focus on compliance instead of affectively addressing the underlying causes of sustainability challenges. Furthermore, to guarantee accurate representation of companies' sustainability initiatives there is a necessity for greater consistency and transparency in the reporting standards.

Environment, Social and Governance (ESG) Ratings and Scoring as a Paradigm Shift

ESG disclosure and reporting is a term used widely in the capital markets to describe formal corporate reporting outside the published financial reports required under the Accounting Standards (UNPRI, 2011). ESG is used especially in the capital markets which divide CSR into areas of environmental, social and governance responsibility "pillars" that could be measured, factors to evaluate sustainability practices and performance within a company. ESG ratings, scoring and ranking creates accountability measures that considers the sustainable development and voluntary commitment to non-financial goals (Arayssi et al., 2019).

ESG scores are ratings that are presented in figures or letters through the evaluation

of environment, social and governance, and was established to assess the corporation's performance on the said three dimensions and identify the best performing companies. Private commercial corporations who have clients that are portfolio managers and other investors take intangible and tangible data to create the ESG score to provide new data that will meet the needs of investors while corporations who are on the process of receiving or updating their ESG score utilises self-reporting indexes that are audited by rating agencies or independent firms (Escrig-Olmedo et al., 2019). ESG scores can make it possible to anticipate financial risks related to the negative impacts of dishonest actions, this is also a main advantage of the ratings. Nonetheless, it was discovered that it is less efficient to analyse the positive effects that develop from actions on adopting the criteria significantly the degree on which corporations contributes to the society's well-being and the environment where it is operating (Baker et al., 2015; Lai et al., 2016).

The ESG ratings have become increasingly popular due to the anticipation for companies to be responsible and because responsible investment strategies that have great returns on investments would then thrive in the future (Friede et al., 2015). High ESG score is believed to improve corporate financial performance and sustainability performance of companies, therefore in the way the rating differentiates the non-transparent companies – those who does not engage and have an

ESG score to the transparent companies - those who does disclose, engage, and have an ESG score. Consequently, it only illustrates limited risks on long-term investment because these translates to mitigation of risk that climate change, and other environmental, social challenges that can affect the companies' profitability (Lisin et al., 2022). Furthermore, ESG scoring is becoming an attractive tool for financial clients such as retail investors to institutional investors that has the desire to invest in businesses that are responsibly proven in the dimension of environmental and social issues in terms of the organisation's conviction. With the known fact of growth potential for mid-to-long-term investment is increasingly higher for socially responsible investment as it is seemly acknowledged in finance that sustainability will be the future's growth market indicator (Clément et al., 2022).

ESG ratings and scoring have been regarded as a significant shift in investment and corporate governance which aims to align businesses with ethical and sustainable practices. However, the general critique of ESG is the accuracy of the ratings as it may not effectively depict the actual environmental, social, and governmental impact of companies resulting to a disconnect between the ratings and the reality. The attempt to balance the three pillars and dimensions to a single rating is difficult as there is still inconsistency of how ESG ratings and scores are weighted and measures by different rating agencies which further complicates the matter at hand. Scholars argue that the aggregate

ESG scores/ratings lack meaningful significance and cannot be accurately assessed as it may prioritize one pillar to another or the needs of investors and financial decision-making over other stakeholders such as employees, customers, and communities. Therefore, ESG ratings could be seen as a compliance initiative than to address sustainability challenges.

ESG ratings and scoring continues to be a significant instrument for investors and stakeholders in assessing a company's sustainability performance and practices, despite of these criticism and challenges. As ESG ratings considers a broader range of company's actions than CSR, such as energy efficiency, waste management, employee well-being, community involvement, and ethical supply chain sourcing. The ratings and scores provide a more comprehensive view by evaluating various aspects of the company's dedication to generating profits while positively contributing on the society and environment.

CSR in the Philippines: A Comparative Analysis of Asian Countries' and Hungary's Perspectives

In the recent years, Corporate Social Responsibility (CSR) has seen a significant increase in attention in the Philippines. Various companies are now giving importance on CSR to positively contribute to social and environmental sustainability while improving their reputation and long-term profitability. This emphasize came from the 1987 Philippine Constitution which involves partnerships of companies

and communities. CSR in the Philippines is generally through donations or activities carried out by corporate foundations, or even a company unit. Consequently, the Philippine government has implemented policies and initiatives that promotes sustainable development and the reduction of greenhouse gas emissions, which motivated companies to integrate sustainability strategies that aims to reduce their environmental impact, address social responsibility, and improve corporate governance (Yap et al., 2020).

In the Philippines, CSR initiatives and awareness gained significance as many companies realized the importance to help the community and address social and environmental problems that their company is affecting. The regulatory and legal framework mandates corporations to act responsibly however CSR practices is still a voluntary action. While Philippines CSR efforts focuses on social welfare and community engagement, in other countries such as India, Japan, Saudi Arabia and Hungary focuses from technology and innovation to community welfare and are subject on each country's unique conditions and priorities. It is important to emphasize that each country has its own genuine social, cultural, economic, and regulatory conditions that shape their CSR efforts that is why companies adapt their CSR initiatives that meets the expectations and needs of their own local communities and stakeholders (Table 1).

As in many other countries, CSR in the Philippines has shortcomings as CSR practices can be inconsistent and voluntary. Therefore, some companies engage in CSR activities while others do not which results to divergences in the contributions to social and environmental initiatives. Although the 1987 Philippine Constitution and the government-initiated policies and promotes CSR, there should be a regulatory requirement to guarantee a wider and consistent adoption of CSR practices. As companies could possibly undertake greenwashing activities – exaggerating or misrepresenting their CSR efforts to enhance their image without a significant change in their business operations. Therefore, it is essential to have consistent, standardized, and transparent CSR practices that address social and environmental issues and make sure that the companies contribute to societal and environmental responsibility.

With this, ESG is becoming more widely adopted by organizations in the Philippines, as it addresses risk factors and creates solutions. ESG is a more comprehensive framework than CSR and the impact of the operations of company on its stakeholders, environment governmental structure and the society are considered. Moreover, policies and initiatives were introduced by the Philippine government to promote sustainable development and greenhouse gas emission reduction.

Table 1. Comparison of CSR Initiatives in the Philippines with Asian Countries and Hungary.
Source: Authors own editing based on (Alampay, 2022; Georgescu, 2016; Jablonkai, 2016; Munro, 2013; Sagar & Singla, 2004; Yap, 2020).

Variable	Philippines	Southeast Asia	Asia	Hungary
Regulatory Environment	CSR is voluntary - donations and philanthropic activities guided by the Corporation Code of the Philippines. Companies are encouraged but are not required to produce CSR. Ayala Corporation focuses on education through scholarships, healthcare, and disaster response.	Indonesian government enforces a requirement CSR spending on certain industries (mining and oil & gas). Freeport such as McMoRan in mining sector should have an allocated funds for community development and environmental initiatives.	India has a mandatory spending on CSR for certain companies. Tata Consultancy Services complies with the legal requirement through various CSR activities.	The Act on Business Information mandates large companies in Hungary to disclose information in their ESG initiatives, such as energy consumption, emissions, and practices to reduce environmental impact.
Focus Area	Poverty alleviation, education, and healthcare are the focus of CSR initiatives. Such as San Miguel Corporations which is known for community development projects and humanitarian solutions.	Malaysia focuses on environmental sustainability. Palm oil industry such as Sime Darby has commitments to sustainable palm oil production.	Japan focuses on technology and innovations. Toyota for example invests on sustainable technology and environmental initiatives.	The focus is on education, healthcare and environmental sustainability. Company like Gedeon Richter sponsors medical research and education, while Magyar Telekom prioritize environmental initiatives.
Cultural Factors	Catholicism and “Bayanihan” community support in English influences the CSR practices of Philippines through charity, donation, community engagement and social development. Jollibee Foods Corporations engages philanthropic activities as well as education support.	Thailand Buddhist values shapes the CSR initiatives, focusing on social responsibility and giving back to the community. Thai Beverage focuses on local community development and humanitarian relief.	Saudi Arabia reflects the Islamic values focusing on philanthropy and community welfare. SABIC’s CSR focuses on activities aligning with Islamic principles.	CSR initiatives reflects cultural priority in education and social welfare. TESCO providing scholarships to support higher education and Richter Gedeon Nyrt, supports healthcare facilities and initiatives to improve public health.

Table 1 is continued on the next page...

Table 1 continued:

Variable	Philippines	Southeast Asia	Asia	Hungary
Industry-Specific Differences	BPO (Business Process Outsourcing) and manufacturing sectors are significant in the Philippines. Companies such as Accenture Philippines CSR initiatives supports education and workforce development.	Vietnam's textile industry such as Vinatex focuses on labor and environmental issues in CSR practices.	South Korea, CSR initiatives is known for its technology industry, innovation and research. Samsung efforts focuses in STEM education and healthcare.	Technology and automotive is a significant industry adopting sustainable and innovative CSR initiatives, Audi Hungary focuses on reducing their environmental footprint and green technologies. OTP Bank highlights responsible banking and financial literacy.
Government and NGO Involvement	Governmental and NGOs collaboration is common in the initiatives. The Philippine Disaster Resilience Foundation (PDRF) cooperation in disaster preparedness and relief.	Singaporean government actively encourages incentives and awards in their CSR. DBS Bank are involved in community development and sustainability efforts.	Chinese government is actively encouraging environmental sustainability in CSR efforts. Companies such as Tencent are involved in environmental protection and digital inclusion.	National Corporate Responsibility Council (NCRC) in Hungary encourages the collaboration between business and civil society. NGOs, such as the Hungarian Business Leaders Forum (HBLF), actively participate in CSR advocacy.
Sustainability and Environmental Concerns	CSR initiatives that focus on disaster preparedness, environmental conservation and sustainable practices is significant in the Philippines being vulnerable to climate change. SM Prime Holdings involves green building practices and energy efficiency.	Indonesia faces environmental challenges due to deforestation and pollution. Asia Pulp & Paper (APP) have made commitments and initiatives to sustainable forest management.	Delhi government initiated "Odd-Even Scheme." This is part of a wider sustainability and CSR effort to air pollution reduction and sustainable transportation options promotion.	Companies focus their CSR efforts on carbon footprint reduction, adopting green practices, and actively participating in environmental protection initiatives.

New sustainability reporting requirements were instituted by the Securities and Exchange Commission (SEC) for the

publicly listed companies in the Philippines (Reporting ASEAN, 2023). This has led for an increased awareness among

Philippine companies of the significance on incorporating ESG considerations in their business operations along with the governmental regulatory requirements and a rapidly growing trend.

Conclusion

The transition from CSR to ESG signifies a transformation evolution in the way business understand their obligations in an interconnected world. This paradigm shift goes beyond just mere words but highlights the integration of sustainability, ethical, social, environmental, governance impact into the core of business strategy. It recognizes the urgent global challenges that we are facing that requires systematic, comprehensive, and meaningful actions from corporations. The move from CSR to ESG not only involves a change in the terminology but a fundamental redefinition of corporate responsibility in the 21st century.

The transition to ESG is also the result of the limitations of the traditional practices of CSR which have faced criticism for being inconsistent, vagueness, and focuses on self-interests. On the other hand, ESG is perceived to provide a more rigorous and holistic assessment of a company's ethical and sustainability practices which incorporates a broader framework such as Sustainability Development Goals (SDG). Since, ESG has implications for the financial performance and image of a company, as investors, customers, and regulators increasingly demand higher ESG standards from businesses.

The transition from CSR to ESG encompasses three key changes shifting the focus from message to meaning, from reactive to proactive, and from compliance to performance. This shift is a response to the ever-changing expectations of the investors, stakeholders and regulators who increasingly demand a higher ESG standards from corporations. The introduction of ESG has led to the paradigm shift the approach to sustainability and corporate governance of business and investors. ESG ratings and scoring have become a crucial tool for assessing corporate sustainability performance, with high ESG scores considers enhancing the financial and sustainability performance of companies. However, ESG faces challenges as it lacks standardization, the need for materiality assessments and the potential greenwashing.

In the Philippines, CSR remains a voluntary initiative, it is criticized for being inconsistent and have a selective focus. To address these shortcomings, regulatory requirements and increased standardization is necessary. Furthermore, ESG is gaining interest in the Philippines, with the government introducing policies to promote environmental initiatives and sustainable development. The new sustainability reporting requirements for publicly listed companies are also urging greater awareness of the significance of ESG considerations. In the broader Asian context and Hungary, CSR practices are influenced by cultural factors, industry-specific differences, government and NGO involvement, and sustainability and

environmental concerns. Each country's unique conditions shapes their own approach to CSR, with a focus on various aspects based on local priorities and values.

In conclusion, the evolution from CSR to ESG represents a response to the growing complexity of global challenges and the demand for more comprehensive, transparent, and accountable approaches to social responsibility and sustainability in general. While both CSR and ESG have their strengths and weaknesses, both play crucial roles in shaping the future of responsible business practices and sustainability. Areas for future research and developments in Environmental, Social, and Governance (ESG) are essential to further enhance its effectiveness and relevance in the business and academic world. As this research is limited these areas warrants exploration such as analyzing the evolution and effectiveness of ESG-related regulations, explore methods for enhancing ESG measurement consistency and global standardization, analyze evolving ESG trends in different regions and an in-depth comparison of CSR and ESG in the Asian countries and the Western countries.

References

- Alampay, E. (2022). *Comparing Corporate Social Responsibility in Japan and the Philippines: Practices during the pandemic 1*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.23101.54244>
- Arayssi, M., Jizi, M., & Tabaja, H. H. (2020). The impact of board composition on the level of ESG disclosures in GCC countries. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 11(1), 137–161. <https://doi.org/10.1108/SAMPJ-05-2018-013>
- Baker, R., Thompson, C., & Mannion, R. (2006). Q methodology in health economics. *Journal of Health Services Research & Policy*, 11(1), 38–45. <https://doi.org/10.1258/13558190677509421>
- Billio, M., Costola, M., Hristova, I., Latino, C., & Pelizzon, L. (2021). Inside the ESG ratings: (Dis)agreement and performance. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(5), 1426–1445. <https://doi.org/10.1002/CSR.2177>
- Bose, S. (2020). Evolution of ESG Reporting Frameworks. In: Esty, D.C., Cort, T. (eds) *Values at Work*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-55613-6_2
- Carroll, A. B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *The Academy of Management Review*, 4(4), 497–505. <https://doi.org/10.2307/257850>
- Carroll, A. B., & Shabana, K. M. (2010). The business case for corporate social responsibility: A review of concepts, research, and practice. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 85–105. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>

- Clark, G. L., Feiner, A., & Viehs, M. (2015). *From the Stockholder to the Stakeholder: How Sustainability Can Drive Financial Outperformance* (SSRN Scholarly Paper 2508281). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2508281>
- Clément, A., Robinot, É., & Trespeuch, L. (2022). Improving ESG Scores with Sustainability Concepts. *Sustainability*, 14(20), Article 20. <https://doi.org/10.3390/su14201315>
- Custora, M. (2008). Measuring tradeoffs between sustainability issues. In *EMAN-EU 2008. Conference*, 22-26. ISBN:9789635033706
- Drucker, P. (1984). 'The New Meaning of Corporate Social Responsibility. *California Management Review*, 26, pp. 53-63. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/mono/10.4324/9781315259222-13/peter-drucker-1984-new-meaning-corporate-social-responsibility-california-management-review-26-pp-53-63-mark-schwartz-wesley-cragg>
- Eccles, R.G., Kastropeli, M.D. and Potter, S.J. (2017), How to Integrate ESG into Investment Decision-Making: Results of a Global Survey of Institutional Investors. *Journal of Applied Corporate Finance*, 29: 125-133. <https://doi.org/10.1111/jacf.12267>
- Escrig-Olmedo, E., Fernández-Izquierdo, M. Á., Ferrero-Ferrero, I., Rivera-Lirio, J. M., & Muñoz-Torres, M. J. (2019). Rating the Raters: Evaluating how ESG Rating Agencies Integrate Sustainability Principles. *Sustainability*, 11(3), Article 3. <https://doi.org/10.3390/su1103091>
- Friede, G., Busch, T., & Bassen, A. (2015). ESG and financial performance: Aggregated evidence from more than 2000 empirical studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 5(4), 210–233. <https://doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917>
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Georgescu, G. (2016, March 19). *Patterns of Corporate Social Responsibility in the Philippines: A Case Study of Japanese Companies Operating in the Philippines* [Thesis or Dissertation]. <http://ir-lib.wilmina.ac.jp/dspace/handle/10775/3171>
- Georgescu, G. (2016, March 19). *Patterns of Corporate Social Responsibility in the Philippines: A Case Study of Japanese Companies Operating in the Philippines* [Thesis or Dissertation]. <http://ir-lib.wilmina.ac.jp/dspace/handle/10775/3171>
- Jablonkai, R. (2016). *Social Responsibility Education in the Hungarian Context* (D. Turker, C. Altuntas, & S. O. Idowu, Eds.; pp. 91–114). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-26716-6_5
- Lai, A., Melloni, G., & Stacchezzini, R. (2016). Corporate Sustainable Development: Is 'Integrated Reporting' a Legitimation Strategy? *Business Strategy and the Environment*,

- 25(3), 165–177.
<https://doi.org/10.1002/bse.186>
- Lisin, A., Kushnir, A., Koryakov, A. G., Fomenko, N., & Shchukina, T. (2022). Financial Stability in Companies with High ESG Scores: Evidence from North America Using the Ohlson O-Score. *Sustainability*, 14(1), Article 1. <https://doi.org/10.3390/su14010479>
- Munro, V. (2013). Stakeholder Understanding of Corporate Social Responsibility (CSR) in Emerging Markets with a Focus on Middle East, Africa (MEA) and Asia. *Journal of Global Policy and Governance*, 2(1), 59–77. <https://doi.org/10.1007/s40320-013-0026-3>
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating Shared Value. <https://hbr.org/2011/01/the-big-idea-creating-shared-value>
- Porter, M. E., & Linde, C. V. D. (1995). Green and competitive: ending the stalemate. *Harvard Business Review*, 73(5), 120-134. <https://hbr.org/1995/09/green-and-competitive-ending-the-stalemate>
- Wilkins, A. (2017). Literature Review and Research Opportunities on Credibility of Corporate Social Responsibility Reporting. *American Journal of Business*, 32. <https://doi.org/10.1108/AJB-04-2016-0013>
- Yap, J., Perez, M. J., & Juan, E. J. D. (2020). Corporate Social Responsibility (CSR) Programs in Philippine Libraries. *Library Philosophy and Practice (e-Journal)*. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5467>

ÉLETHOSSZIG TARTÓ TANULÁS GENERÁCIÓS MOTIVÁTORAI EGY ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI TŰZVÉDELMI SZERVEZETNÉL

Author(s) / Szerző(k):

Erdei Mónika (Drs.)
Pannon Egyetem
(Hungary)

Email:

moon.erdei@gmail.com

Cite: Erdei Mónika (2025): Élethosszig tartó tanulás generációs
Idézés: motivátorai egy észak-magyarországi tűzvédelmi szervezetnél.
Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat, VII. évf. 2025/2.
szám. 77-86.
Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.77>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0010

Reviewers: *Anonymous reviewers / Anonim lektorok:*

- Lektorok:**
1. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
 2. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
 3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
 4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A különböző generációkba tartozó tűzoltók élethosszig tartó tanulással kapcsolatos motivációs faktoraira fókuszáló tanulmány két fő témakörre osztható. Az első egy, a témába vágó szakirodalomkutatást mutat be, amely eredménye az, hogy a Google Tudós adatbázisban vizsgált (2018-2025 között megjelent) 6700 publikáció közül egy sem foglalkozik a tűzoltók élethosszig tartó tanulása témakörrel. A másik vizsgálatban 10 tűzoltóval folytatott interjú történt meg, melyek tapasztalatairól található összefoglaló a cikkben.

Kulcsszavak: generáció, élethosszig tartó tanulás, tűzoltó

Diszciplína: pedagógia

Abstract*GENERATIONAL MOTIVATORS FOR LIFELONG LEARNING
IN A NORTHERN HUNGARIAN FIRE DEFENSE ORGANIZATION*

This study, focusing on the motivational factors of firefighters of different generations related to lifelong learning, can be divided into two main topics. The first presents a specialized research on the topic, the result of which is that out of 6700 publications examined in the Google Scholar database (published between 2018-2025), not one deals with the topic of lifelong learning for firefighters. The other study involved interviews with 10 firefighters. Experiences are summarized in the article.

Keywords: generation, lifelong learning, firefighter

Discipline: pedagogy

Magyarországon a bekövetkezett tűzesetek száma és súlyossága alapján, a lakosság létszámát (9 539 502 fő) alapul véve 0,386% esély van arra, hogy valaki tűzeset résztvevőjévé váljon, és 0,007% a sérülés veszélyes, 0,001% a halálos kimenetel kockázata a 2024-es Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2025) adatok alapján (1. táblázat). Az 1. táblázatot áttekintve az is látható, hogy a tendencia pozitív, különösen 2015 óta, mikor egy jóval részletesebb, átfogóbb szabályozás lépett életbe a tűzvédelemben (TVMI-k).

Az adott épületre (funkció, alapterület, szintek száma alapján) vonatkozó tűzvédelmi előírásokat a tervezés és műszaki átadás időszakában érvényes Országos Tűzvédelmi Szabályzat (OTSZ) tartalmazza. Az OTSZ-ben előírt műszaki elvárásokra tartalmazznak megoldásokat a Tűzvédelmi Műszaki Irányelvek (TVMI), a teljesség igénye nélkül az alkalmazandó tűzjelző vagy

-oltó berendezések, kiürítésszámítás, kockázatba sorolás vonatkozásában.

1. táblázat: Magyarországi tűzesetek, halálos esetek és sérülések 2015-2024 között. Forrás: KSH (2025, 4.1.1.44 táblázat)

Év	Tűzeset összesen (fő)	Meghalt		Megsérült	
		Fő	%	Fő	%
2015	28 781	108	0,38	836	2,90
2016	32 982	115	0,35	811	2,46
2017	25 725	121	0,47	898	3,49
2018	32 534	103	0,32	831	2,55
2019	38 876	113	0,29	758	1,95
2020	35 611	107	0,30	755	2,12
2021	36 209	106	0,29	814	2,25
2022	45 602	112	0,25	923	2,02
2023	34 736	96	0,28	792	2,28
2024	36 863	96	0,26	669	1,81

A tűzesetek jelentős része szakmai tapasztalat alapján (2025: 97%-ban) emberi mulasztás eredménye, megelőzhető lenne.

A szakmaspecifikus munka-, tűz- és környezetvédelmi témájú általános és munkakör-specifikus oktatási anyagok készítésének és oktatásának célja a (munkahelyeken bekövetkezett) balesetek, tűzesetek elkerülése. Az ilyentémájú folyamatos továbbképzések és az életen át tartó folyamatos tanulás a civil lakosság érdeke is. Végül, de nem utolsósorban: a mentési esélyeket meghatározóan javítja a mentésben aktívan részt vevő vonuló tűzoltók, és a rendszeres ellenőrzéseket végző hatósági munkát végző tűzoltók szakmai képzettsége.

Jelen tanulmány célja az időszerű, javuló tűz-megelőzési és mentési statisztikák tükrében a tűzoltásban részt vevők, hivatásos férfiak élethosszig tartó tanulási motivációjának vizsgálata, egyrészt a témával foglalkozó szakirodalom feltárás, másrészt hivatásos/képzett tűzoltókkal folytatott mélyinterjúk révén.

Irodalomkutatás

A magyar, német és angol nyelvű szakirodalomkutatás az MTMT adatbázisban egyszerű témamegjelöléssel kezdődött, majd Prisma (Moher et al, 2009) módszer, illetve angol, német nyelven a Web of Science, magyar nyelven a Google tudós alkalmazásával folytatódott. Az 1. ábrában összefoglalt keresési folyamat során az élethosszig tartó tanulás / lebenslanges Lernen / life long learning „AND”/ „ÉS” korrelációval tűzoltóság / Feuerwehr / fire department keresőszavakra jellemzően

tűz- vagy robbanásvédelmi ismeretanyag, egy esetben szakmai életpálya-modell leírás volt megtalálható, tudományos publikáció azonban nem. Tudományos, kvalitatív módszerű kutatás összehasonlító elemzésére ezáltal nem nyílt mód.

Mélyinterjúk

Hipotézisek. A vizsgált hipotézisek az alábbiak:

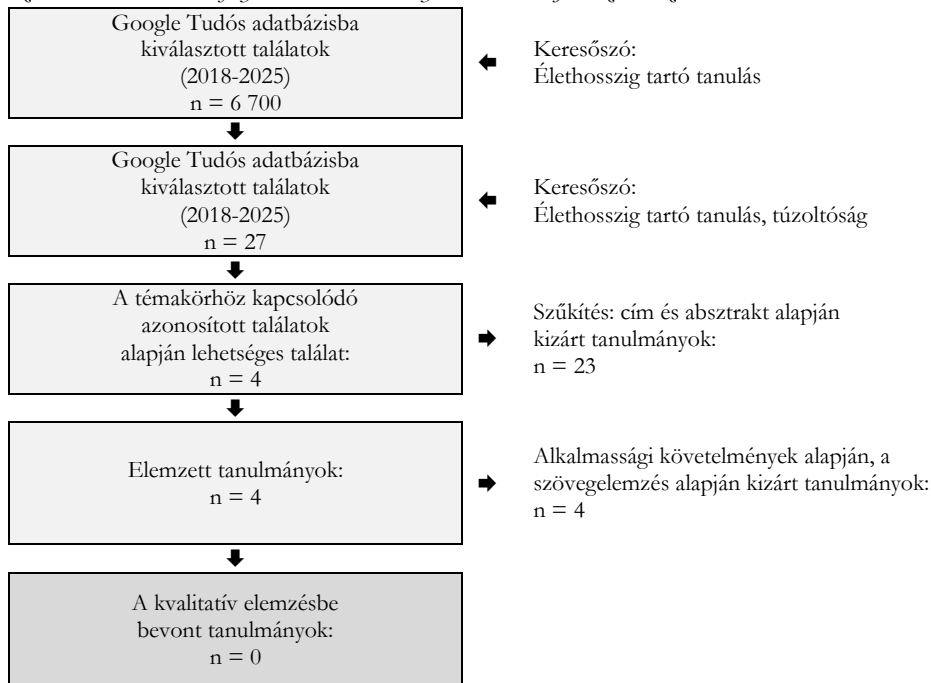
1. hipotézis: a tűzoltók törekednek legalább egy polgári foglalkozás elsajátítására felszerelés (szolgálatba állás) után. Megjegyzés: ennek oka az lehet, hogy noha a megfelelő fizikai erőnlét elvárás a tűzoltó hivatásnál, ugyanakkor fennáll a sérülés veszélye, ezért a tűzoltók törekednek legalább egy polgári foglalkozás elsajátítására felszerelés után.

2. hipotézis: a tűzoltók felsőfokú tanulmányokban kezdenek, elsősorban kapcsolódó területeken. Fltétélezett. Ok: vezetői szerepet kívánnak betölteni karriertervük alapján.

3. hipotézis: ha egy tűzoltó 5-10 év szakmai gyakorlat után tovább szeretne tanulni, akkor a másoddiplomás képzést karriercélként, újabb szakmát civil foglalkozásként választ

Minta és módszer. A kvalitatív kutatásban, homogén hólabda módszerrel dolgozva került megszólításra 8 aktív tűzoltó (6 fő „Y”, 1 fő „Z” digitális nemzedék tagja), és 2, életkora miatt már nyugdíjas, de a tűzvédelmi területhez még mindig aktívan kapcsolódó „X” digitális generációhoz tartozó, korábban hivatásosként szolgáló tűzoltó (őrnagy).

1. ábra: A Prisma módszerrel, Google Tudós adatbázisban folytatott élethosszig tartó tanulás (illetve ennek német „*lebenslanges Lernen*” és angol „*life long learning*” változatai) „AND”/„ÉS” tűzoltóság (illetve ennek német „*Feuerwehr*”, illetve angol „*fire department*” változatai) kulcsszavakkal történő szakirodalomkutatás folyamata és eredménye. Forrás: saját szerkesztés

Megj.: A multimédiás tartalmak hatásaira már 1990-es években felfigyeltek a társadalomkutatók (Molnár, 2024), amikor kezdetben kétosztatú (digitális/online vs. nem digitális generációk) értelmezéseket alkalmaztak (például Prensky 2001). Ezt az értelmezést árnyalták bő 20 évvel később a több, X, Y, Z és Alfa „netgenerációt” azonosító elméletek. Pár év különbség előfordul a tanulmányokban, a pontos születési éveket hazánk esetében Nemes Orsolya (2019) az alábbiak szerint határozta meg: Baby boomerek (1946-1964), X

generáció (1965-1981), Y generáció (1982-1995), Z generáció (1996-2007), Alfa generáció (2008-). Az „X” generáció tagjai, akik még nem tekinthetők digitális generációnak, megtanulták, csak önmagukra számíthatnak. Tisztelik a tudást és a hierarchiát, tehát folyamatosan tanulnak, több lábon állnak. A hosszútávú munkahely számukra érték, ezért akkor is szorgalmasak, ha nem fizetik meg (Tari, 2019). Összegezve az első valóban digitális generáció tagjait ("Y" generáció) nem érdeklik annyira a társadalmi és politikai kérdések, nehezen

köteleződnék el, magas elvárásaik vannak, önmagukkal szemben is, ezáltal stresszes és szorongásos az életük. Kreatívok, de pénzügyi gondokkal rendelkeznek (Tari, 2019, Tari 2023).

A riportalányok átlagéletkora 23 év volt felszerelésükkor (a tűzoltóként történő szolgálatba állás kezdetekor) és átlagosan 14 éve szolgálnak tűzoltóként. A vizsgálat azért férfiakra terjed ki, mert a vonuló állományban Magyarországon nem szolgálnak nők. Nők hivatásos állományban speciális orvosi, oktatói, adminisztratív / hatósági területen, jellemzően tisztai beosztásban dolgoznak.

A vizsgálatban azért kerültek többségben az „Y” digitális generációhoz tartozó férfiak, mert életkoruk kapcsán jelenleg az Y generációbeliek találhatók nagyobb arányban a tűzoltóságnál. A nemek szerinti homogenitás oka pedig az, hogy a vonuló és hatósági állományban a vizsgált észak-magyarországi régióban férfiak szolgálnak. Magyarországon vonuló állományban pedig nem szolgálnak nők, de annál értékesebb munkát végeznek, speciális orvosi, oktatói, adminisztratív állományban, hivatásos, hatósági, tisztai beosztásban országos szinten is.

A kérdések a 2. táblázatban olvashatók.

Eredmények és megvitatás

Az 1. hipotézis a sérülés veszély és a polgári foglalkozás közötti összefüggéssel kapcsolatban nem nyert bizonyítást. A kutatásban részt vett tűzoltók átlagos időtartamú (11-20 év) szolgálati évük alatt munkanap kieséssel járó halálos mun-

ka baleset nélkül dolgoztak. A Munkavédelmi törvény által nevesített fizikai, veszélyes anyag, biológiai veszélyek mellett a pszichés terhelés is magas az egyes speciális mentési egységekben szolgálatot teljesítő állományban.

A „rutinszerű” tűzoltási és kármentési feladatokon túl a lakosság megmosolyogtató kisállatmentési igényei csak érdekes színfoltot jelentenek, az olyan pszichésen is megterhelő feladatok mellett, amikor komoly katasztrófák helyszínén kell helyt állniuk a vonuló állomány tagjainak. A halálesetek feldolgozása mindig lelkileg is nehéz, ezért vélelmeztem első hipotézisként a baleseti fenyegetettség meghatározó jelenlétét a mindennapokban. A pályaorientációs kérdésre adott válaszokban (2. táblázat) jellemzően a csapat motiváló ereje és a pozitív életszemlélet dominált.

A 2. hipotézissel kapcsolatos eredmények: a mélyinterjúk alapján a 2. hipotézis bizonyítást nyert. Megjegyzés: a szakmai előmenet felsőfokú végzettséghez és meghatározott szakmai gyakorlathoz, szolgálati időhöz kötött.

A 3. hipotézissel kapcsolatos eredmények: a szakmai előmenetelről és magánéleti tervekről szóló hipotézis bizonyítást nyert, mert öt fő már vezető beosztásban szolgált, három pedig azért tanul, mert tisztai beosztást szeretne. Aki pedig nem kíván további civil szakmát szerezni, annak már felszereléskor is volt két szakmája. Nincsen legalább középfokú végzettséggel nem rendelkező tűzoltó a riportalányok között és legalább ketten középfokú vég-

2. táblázat: Mélyinterjúkérdésekre adott válaszok összessége. Forrás: saját szerkesztés

Kérdések és válaszok címszavakban
1. Mi inspirálta arra, hogy tűzoltó legyen? Válaszok: • Segíteni akarás a bajbajutottakon • Felszereléskor kiszámítható életpálya modell • 24/48 órás munkarend • Egyenruha- erkölcsi elismerés • Család, barátok, sporttársak • Változatos munkakörnyezet
2. Motiválta-e Önt kollégái, a csapatszellem a folyamatos továbbképzésre? Válaszok: • Igen, kezdetben: 4 fő • Igen, folyamatosan: 4 fő • Nem: 2 fő
3. Tűzoltói feladataihoz kapcsolódó továbbképzések pl. alpinechnika, munkavédelem, ADR-képzéseket előnyben részesítette-e karrierje során vagy inkább civil szakmákat/ képzéseket választotta? Válaszok: • Civil pályák: 6 fő • Civil (fogadós, méhészt) és ipari alpinista, ADR ügyintéző - 4 új szakma- (1x) • Csak tűzvédelmi szakmai képzések? 1 fő
4. Volt-e olyan tűz eset/ kérés, aminek mentési feladatában részt vett kollégáival és befolyásolta további életét? Válaszok: • Igen: 8 fő (magabiztosság, csapatszellem terén) • Nem: 1 fő • Nem, hatósági/tűzvizsgálói munkakör: 1 fő
5. Mi volt életének legnagyobb szakmai sikere? Válaszok: • Szakmai versenyek • Felkérés vezetői szerep betöltésére • Minden megmentett élet • Árvízi védekezések (2010, 2013) • Az év katasztrófavédelmi őrsé cím (2015) • 1. diploma • 1. nyelvvizsga • Országos csapatverseny 1. díj (3 fő)
6. Szemrevétele-e munkanapkezdéssel járó munkahelyi baleset oltási/ kármentési feladat közben? Válaszok: • Nem: 10 fő (csapatmunka említése gyakori volt)
7. Szeretne-e civil szakmát/ képzettséget is még megszerezni? Válaszok: (jogi /műszaki /gazdasági/ egyéb) • Nem: 2 fő • Igen, műszakit: 4 főt • Igen, gazdaságit? 1 fő • Nem, mert jelenleg már NKE-tanulmányokat folytat: 3 fő
8. Vannak-e további karriertervei a következő 5-10 évre? Válaszok: • Egyetem befejezése, tisztú rendfokozat: 3 fő • Nincsenek: 7 fő (jelenlegi beosztás megtartása)

zettséggel rendelkeznek a kötelezően előírt szakmai továbbképzéseken túl.

A riportalányok már projekteken gondolkodnak, horizontális tapasztalatgyűjtésre törekednek, újabb ismeretekre akar-

nak szert tenni (Prensky, 2001) és elvárják a vezetői mentorálást is (Tari, 2024). A stratégiai irányításban a jól képzett mun-

kaerő értékes szaktudása mellett kiemelt teret nyer a csapatmunka, a bizalom és a mentális egészség (Grünig, 2000).

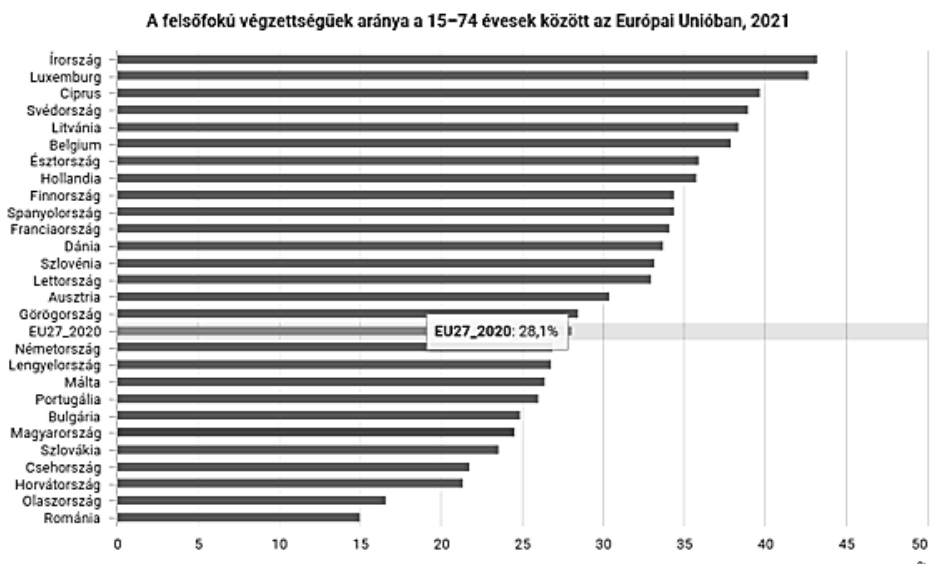
Háttér információ (2. ábra): Magyarországon a 15–74 évesek 25,1%-a rendelkezik felsőfokú iskolai végzettséggel 2020-ban, az Unió átlag (28,1%), Írország (44,5%) rendelkezik a legképzettebb társadalommal. 2000 óta hazánkban a felsőfokú végzettséget szerzők aránya (a 2015–2017 közötti időszakot kivéve) folyamatosan nőtt. 2022-ben és 2023-ban a mutató értéke csökkent, amire hatást a 2020–2021-es járványhelyzet gyakorolt. 2023-ban a 15–74 éves nők körében magasabb volt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (28,6%), mint a férfiak esetében (21,5%). A 25–34 évesek körében – mely korosztály kiemelten érintett az elmúlt két

évtized oktatási expanziójában – Magyarország 30,1%-os aránya továbbra is elmaradt az uniós átlagtól (43,1%). 2020-ban a legmagasabb aránnyal Írország, Ciprus és Luxemburg rendelkezett, a mutató legnagyobb növekedését pedig Luxemburgban, Máltán és Lettországból mérték 2004-hez viszonyítva.

Ami viszont az Országos Katasztrófavédelem honlapján (Net1) közzétett nyilvános adatok alapján megállapítható 2025-ben a katasztrófavédelemnél felsőfokú végzettség esetén a havi bér átlagosan bruttó 705.852 Ft/hó (3.táblázat). Ezzel szemben a közsférában 743.000 Ft/hó, a KSH felsőfokú (BsC) végzettség esetén a teljes munkaidőben foglalkoztatotti bruttó 1.051.900 Ft/hó (2023). A társadalom erkölcsi megbecsülésén túl, még van hiá-

2. ábra: Felsőfokú végzettségűek aránya (2021)

Forrás: KSH (2022)

hiányosság az anyagi megbecsülés kapcsán a versenyszféra és a katasztrófavédelem területén felsőfokú végzettséget szerzők esetén. Pedig a hivatásos állomány tagjai jelentősen hozzájárulnak a nemzetközi vállalatokban (ENSZ, 2015) a fenntartható fejlődés (SDG) kapcsán kiemelt minőségi, hatékony oktatás mutatószámának. Ez a tanulmány alapján igaz a tűzoltóság aktív vagy már leszerelt állományú tagjaira is. A KSH rendszeresen közölt, hazai és nemzetközi adatai az egész életen tartó tanulásról (Lengrand, 1970), amiből megállapítható, hogy az nem csak az „X” digitális nemzedék sajátja (Tari, 2019), hanem 25 év felett egyértelműen pozitív a tendencia (Molnár, 2022; Major-Zsótér, 2020), amit a személyi és műszaki feltételek folyamatos biztosításával érhető el a „lánglovagok” számára is.

További megfigyelések: a „Z” digitális generációhoz tartozó tűzoltó személyiségeiben nem fedeztem fel olyan generációs jellemzőket mint (Tari, 2019): felmagasztalni az egyéniséget, hinne a kommunikáció erejében, keresné az igazságot, összemosódna életében az online és az offline világ. Önképe fejlődik, de online függő. A folyamatosan „multitasking” módon élt élet, csökkentett figyelem egy-egy adott feladatra általánosan megélt tapasztalat a kutatás magánéleti, de nem szakmai vonatkozásában minden riportalánynál tapasztalható volt. A külsőségek (öltözké, fiatalság) kiemelt szerepe és a folyamatos figyelemre tartó igény környezete részéről. (Tari, 2023) a munkahelyi környezetben jelen kutatásban nem megfigyelt jellemző.

A konkrét kutatásban Steigervald Krisztián (2024) meglátása érvényesül a munkamagánélet megteremthető egyensúlyával kapcsolatban: összhangba hozható a két terület, ám a képet árnyalják az „okos eszközeink” negatív egészségügyi hatásai (látásproblémák, pszichológiai függőség).

A generációs jellemzőket tekintve az érzelmi inkontinencia (Tari, 2024) nem merült fel. A jellemzően műszaki végzettségű férfiktól szakmailag tömör, nem redundánsan megfogalmazott, határozott válaszok érkeztek.

Míg a korábban vezetői szerepben dolgozó „X” netgenerációs kollégák oktatása a lexikális tudásra épült, addig a fiatalabb „Y” nemzedék úgy érzi, nem értékes az a tudás, amire a telefonon bármikor rá lehet keresni. (Molnár, 2024). Az általános „A Google a barátod” immáron klasszikus megjegyzés nem ér ényesül a tűzoltók szakmai, csapatmunkára épülő világában, ahol életveszélyes a munkakörnyezet.

Összefoglalás

E tanulmány alapján igaz a tűzoltóság aktív vagy már leszerelt állományú tagjaira is a folyamatos képzés iránti igény, a csapatmunkába vetett bizalom és a megbízhatóság preferálása. A KSH rendszeresen közölt, hazai és nemzetközi adatai az egész életen tartó tanulásról (Lengrand, 1970), amiből megállapítható, nem csak az „X” digitális nemzedék sajátja (Tari, 2019), hanem 25 év felett egyértelműen pozitív a tendencia (Molnár, 2022; Major-Zsótér, 2020) ami a személyi és műszaki feltételek folyamatos biztosításával érhető el a „lánglovagok” számára is.

Irodalom

- András, B. (2024). A felnőtt társadalom képzettségi szintje, élethosszig tartó tanulásban való részvétele. *Kulcskérdések Magyarországon*, 109.
- Bursch, D. és Kelly, K. (2014). *Managing the multigenerational workplace*. Megnyitva: 2025. 08. 10. URL: <https://leilehuamentorprogram.weebly.com/uploads/1/6/5/6/16563028/managing-the-multigenerational-workplace-white-paper.pdf>
- Grünig, R. (2002). *Planung und Kontrolle (Praxishilfen für Unternehmungen)* – 2002. január 1. Haupt Verlag;1. Auflage 2002, ISBN-10: 3258063893
- Hampel Gy., Mendlerné Oszmayer Á. és Zsótér B. (2023): Csapatépítő programok hatása a vállalatban belüli kommunikációra és a munkahelyi légkörre. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 18 (3-4) pp. 81-88.
- Kálmán, A., & Kálmán, B. G. (2022). Az ipar 4.0 kompetenciaigényeinek hatása az iskolarendszerű oktatásra. *Iskolakultúra*, 32(12), 57-73.
- KSH (2022): *A fenntartható fejlődés indikátorai*. Megnyitva: 2025.09.10. URL: <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/1-24-sdg-4#3-abra>
- KSH (2025). 4.1.1.44. Munkabalesetek, otthoni balesetek és tüzesetek (adatbázis). Megnyitva: 2025.09.05. URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/egge/hu/egge0042.html
- Lengrand, P. (1970). L'éducation des adultes et le concept de l'éducation permanente. *Convergence*, 3(2), 25.
- Lukács, A. és Dorner, H. (2021). Az élethosszig tartó tanulás, a munkahelyi képzések és a tudásmenedzsment összefüggései egy magyarországi kisvállalatnál végzett esettanulmány alapján. *Tudásmenedzsment*, 22(1), 153-175.
- Moher, D.; Liberati, A.; Tetzlaff, J. and Altman, D. G. (2009): The PRISMA Group. Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: *The PRISMA Statement*. PLoS Med, 6, 7, Megnyitva: 2025. 08. 01.. URL: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article/file?id=10.1371/journal.pmed.1000097&type=printable>
- Molnár, B. (2024) Az Insta(nt)-mosolyon túl: Z generáció a pedagógusképzésben. In: Sebestyén, K. (Szerk.). *Perspektívák a köznevelésben és a felsőoktatásban*. Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD 167 pmpp. 57-71.
- Molnár B. (2010): A virtuális identitás szerepe az egész életen át tartó tanulás folyamatában In: Ollé, János (szerk.). *II. Oktatás-Informatikai Konferencia. Tanulmánykötet*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, pp. 150-154., 5 p.
- Nemes, O. (2019). *Generációs mítoszok: Hogyan készüljünk fel a jövő kihívásaira?*. HVG Kiadó Zrt., Budapest.

- Net1. Megnyitva: 2025.09.14. URL:
<https://www.katasztrofavedelem.hu/7/szervezet>
- Prensky, M. (2001). The games generations: How learners have changed. *Digital game-based learning*, 1(1), 1-26.
- Steigervald, K. (2024): *Generációk harca a figyelemért – Hogyan tanuljunk egymástól, egymásért?* Partvonal Kiadó, Budapest.
- Tari, A. (2019). *Online illúziók–offline valóság*. Tericum Könyvkiadó, Debrecen.
- Tari, A. (2023): *Z generáció*. Tericum Kiadó, Budapest.

A RAJONGÓI VISELKEDÉST MOTIVÁLÓ TÉNYEZŐK FELDERÍTÉSE A PARASZOCIÁLIS KÖTŐDÉS RELÁCIÓJÁBAN

Author(s) / Szerző(k):

Moravszki Jolán
Debreceni Egyetem
(Hungary)

Bernáth Ágnes (Ph.D.)
Debreceni Egyetem
(Hungary)

Email:

jolan.anna23@gmail.com

Cite: Moravszki Jolán és Bernáth Ágnes (2025): A rajongói viselkedést
Idézés: motiváló tényezők felderítése a paraszociális kötődés relációjában.
Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat, VII. évf. 2025/2.
szám. 87-103.

Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.87>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0011

Reviewers: *Anonymous reviewers / Anonim lektorok:*

- Lektorok:**
1. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
 2. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
 3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
 4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

Vizsgálatunk célja a rajongói viselkedést potenciálisan motiváló jelenségek felderítése volt, amit a paraszociális kötődés relációjában kívántunk megtenni. Ez a médiakitejttség hatására a nézőben kialakuló egyoldalú intimitásérzés a társas kapcsolatok mintájára szerveződik. Megjelenésében szerepet játszik az empátia, az észlelt hasonlóság (kutatásom kifejezetten az attitűdbeli hasonlóságra fókuszált) valamint az interperszonális

vonzalom (fizikai, szociális és feladatra irányuló). Emellett kimutatottan része a rajongói magatartásnak is. Kutatásunkat erre a kapcsolatra alapoztam és azt kívántuk felderíteni, hogy a paraszociális kötődés kontextusában megjelenő konstruktumok (empátia, interperszonális vonzalom, észlelt hasonlóság) milyen módon hatnak a rajongói viselkedés kialakulására és befolyásolják annak intenzitását. A vizsgálatot angol és magyar nyelven, közösségi média felületeken terjesztett kérdőívcsomaggal végeztük, amely tartalmazott előzetesen validált kérdőíveket és saját megfogalmazású kérdéseket. Fókuszában olyan tizennyolcadik életévüket betöltött személyek álltak, akik egy létező, nem fiktív egyén iránt rajonganak. Összesen 214 vettek részt benne, akiknek az átlagéletkora 23 év volt. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a paraszociális kötődésben szerepet játszó interperszonális konstruktumok korreláltak a rajongás intenzitásával. A kimutatott együttjárások ellenére, egyik sem volt képes bejósolni azt és ezáltal kielégítő magyarázatot szolgáltatni megjelenésére. A rajongás tehát egy összetett és sokrétű jelenség, egyfajta megváltozott viszonyulás, amelyet nem lehet kizárólag interperszonális konstruktumokkal magyarázni. Hatása a rajongó egyén életére sokkal kiterjedtebb és megértéséhez, egyéb aspektusainak felderítéséhez további kutatások szükségesek

Kulcsszavak: rajongás, rajongói viselkedés, paraszociális kötődés, empátia, interperszonális vonzalom, észlelt hasonlóság

Diszciplína: pszichológia

Abstract

EXPLORING THE FACTORS MOTIVATING FAN BEHAVIOR IN RELATION TO PARASOCIAL ATTACHMENT

The aim of our study was to explore phenomena that potentially motivate fan behavior, examined in the context of parasocial attachment. This attachment refers to the one-sided feeling of intimacy that develops in the viewer as a result of media exposure, structured similarly to social relationships. Its emergence is influenced by empathy, perceived similarity (with our research specifically focusing on attitudinal similarity), as well as interpersonal attraction (physical, social, and task-related). It has also been demonstrated to be a constituent component of fan behavior.

Our research was based on this relationship, and we aimed to investigate how the constructs associated with parasocial attachment (empathy, interpersonal attraction, perceived similarity) contribute to the development of fan behavior and influence its intensity. The study was conducted using a questionnaire package distributed in English and Hungarian on social media platforms, which included previously validated scales and self-formulated questions. The target group consisted of individuals aged 18 or above who are fans of an existing, non-fictional person. A total of 214 participants took part in the research, with an average age of 23 years.

Based on the results, it can be stated that the interpersonal constructs involved in parasocial attachment correlated with the intensity of fandom. However, despite the detected associations, none of them were able to predict it, nor provide a satisfactory explanation for its emergence. Fandom, therefore, is a complex and multifaceted phenomenon, a form of altered relationship that cannot be explained solely through interpersonal constructs. Its impact on the fan's life is much broader, and further research is required to reveal additional aspects to better understand it.

Keywords: fandom, fan behavior, parasocial attachment, empathy, interpersonal attraction, perceived similarity

Discipline: psychology

A rajongást egy adott személy, objektum vagy szellemi termék iránti megnövekedett érdeklődés, ragaszkodás és felfokozott érzelmi reakció összességéként lehet definiálni (Hinck, 2019). A megnevezés a rajongók által érdeklődésük tárgyával érzett pszichológiai kapcsolatra és azonosulásra utal (Reysen & Branscombe, 2010). A társadalom nagy része rajong valamiért (Booth, 2018). Azokat az egyéneket, akik rajongói magatartást mutatnak valami vagy valaki irányába, rajongóknak nevezik. Elkülönítő jellemzőjük egy bizonyos körülírható dolog iránti lelkesült figyelem (Leshner et al., 2018). A rajongással járó pszichológiai folyamatok megjelenése egyénenként változhat. Nem minden rajongó mutat ugyanolyan viselkedést, hanem különböző intenzitású, rá jellemző egyedi mintázatokat (Booth, 2016). Általában az érdeklődési körök alapján szokás a rajongókat kategorizálni (Pan, 2022). Feltételezik, hogy hasonló pszichológiai folyamatok mennek végbe különböző típusú rajongóknál (Reysen et al., 2017). A rajongói

viselkedés számos pszichés előnnyel jár. A rajongók az általuk szeretett szellemi termék vagy egyén hatására képesek reflektálni önmagukra, ami személyes növekedéshez vezet (Click et al., 2013). Amennyiben rajongói identitásukban osztozhatnak másokkal az nem csak szociális készségeik fejlődését, hanem pszichológiai jólétük megerősödését is okozhatja, valamint rezilienciát biztosíthat számukra az életben (Reysen et al., 2021; O'Donovan, 2016; He & Sun, 2022). A rajongói viselkedéssel együtt járó érzések és pszichológiai jelenségek érzékeny egyensúlyt alkotnak. Előfordulhat, hogy az egyén és a rajongásának célpontja közötti egészséges határ elmosódik. Ez függőséghez, de akár megszállottsághoz is vezethet (Pan, 2022; Maltby et al., 2006). Mindez alátámasztja, hogy a rajongás egy összetett folyamat (Hinck, 2019; Reysen & Branscombe, 2010), mely integrálódhat az egyén kognitív és érzelmi működésébe és irányíthatja a viselkedést.

Paraszociális kötődés

A rajongás általában magába foglal egyfajta egyoldalú kötődést a rajongás tárgyával, például a szeretett hírességgel (lásd: Brooks, 2018). Ezt a jelenséget paraszociális kötődésnek nevezik és kutatások kimutatták, hogy pozitívan korrelál a rajongás mértékével (v.ö.: Earnheardt & Haridakis, 2009). Egyoldalú kapcsolatként definiálható, amely nézők és médiaszereplők között jön létre abban az esetben, ha az egyének ismételt ki vannak téve egy adott médiaszemélyiségnek és ezáltal intimitásérzés alakul ki bennük (Horton & Wohl, 1956). Generalizált érzelmi és kognitív elkötelezettség egy valós vagy kitalált karakter iránt, amely a médiaexpozíciós helyzet kontextusán kívül is megjelenik (Klimmt et al., 2006).

A paraszociális kötődést paraszociális interakciók alapozzák meg. Ezek médiaszereplőkkel, a figyelem és az alkalmazkodás terén észlelt kölcsönösségként definiálhatók (Hartmann & Goldhoorn, 2011). A paraszociális interakció helyzeti érintkezés médiaszereplő és fogyasztó között, így a média fogyasztásának időtartamára korlátozódik (Schramm, 2008). Tehát igen fontos a médiaexpozíciós helyzetben eltöltött idő mennyisége, hiszen az érintkezés mértéke előremozdítja a kapcsolatok kialakulását (Fehr, 1996). Horton és Wohl elképzelése szerint ezek az interakciók nagyban hasonlítanak a való életben létrejövőkhöz azzal a kivétellel, hogy hiányzik belőlük a valós kölcsönösség, a kétirányú kommunikáció (Horton & Wohl, 1956). Amennyiben ezek az interakciók ismétlődően jelen vannak, kialakul a paraszociális

kapcsolat. Az ez által nyújtott biztonság érzete pedig paraszociális kötődéshez vezet (Stever, 2013). Az egyének hajlamosak úgy reagálni a médiaszemélyiségekre, mint a környezetükben lévő valós emberekre (Tukachinsky et al., 2020), a paraszociális jelenségeket értelmezhetők tehát a média-személy és fogyasztó között formált interperszonális kapcsolatként (Turner, 1993; Cohen, 1997; Tukachinsky & Stever, 2019). Ezt megerősíti, hogy különböző interperszonális konstruktumok, például az intimitás, az empátia vagy az interperszonális vonzalom, kimutatottan hatással vannak a paraszociális kötődés alakulására (Auter & Palmgreen, 2000; Rubin & Perse, 1987; Cohen, 1997).

Interperszonális vonzalom

A paraszociális vonzalom nagy részben az interperszonális vonzalom mintázatait követi (Cialdini, 1993). Azzal megegyezően három kategóriába csoportosítható, a fizikai vonzalom, a társas vagy szociális vonzalom és a feladatra irányuló vonzalom (physical, social, task attraction) kategóriába (McCroskey & McCain, 1974). A fizikai vonzalom arra irányul, hogy az egyén mennyire találja az adott médiaszemélyiséget külsőleg vonzónak. A szociális vonzalom azt mutatja meg, mennyire vonzó a médiaszemélyiség társas helyzetekben, mennyire közkedvelt, karizmatikus. A feladatra irányuló vonzalom során az egyén a másikat rátermettnek, hozzáértőnek, tehetségesnek és megbízhatónak látja (McCroskey & McCain, 1974). A vonzalom mindhárom típusa hatással van a paraszociális kötődés kialakulására (lásd:

Frederick et al., 2012; Kurtin et al., 2019). Először, mikor a médiaszemély még nagy részben ismeretlen, a befogadók fizikai vonzalmat fognak érezni. Ez a megjelenésén és azon tulajdonságain alapul, amik már ekkor szembeötlőek. A fizikai vonzalom fogja ezután biztosítani a motivációt arra, hogy az egyén további interakciót keressen a médiaszemélyiséggel és ezáltal növelje a neki való kitettségét (Tukachinsky & Stever, 2019). A szociális és a feladatra irányuló vonzalom később jelenik meg, ugyanis olyan információkon alapulnak, amiket csak a folyamatos kitettség során fedez fel a befogadó (lásd: Tukachinsky & Stever, 2019).

Észlelt hasonlóság

Az észlelt hasonlóság a paraszociális kötődésre és a rajongásra is pozitív hatással van. A hasonló karakterek képesek arra, hogy megerősítsék a befogadó nézeteinek, problémáinak jogosságát (Hoffner & Cantor, 2013). Megnövekedett mértéke az interakciók mennyiségének növekedéséhez vezet (Prisbell & Andersen, 1980). Ezáltal következtetni lehet a média és az így közvetített információknak való kitettség mértékére (Hutchinson, 1982). A hasonlóság multidimenzionális jelenség és típusok szerint többféleképpen csoportosítható. Az egyik elterjedt kategorizáció értelmében beszélhetünk attitűdbeli, háttérbeli, értékrendbeli és megjelenésbeli hasonlóságról (McCroskey et al., 1975). Az attitűd vagy hozzáállás hasonlósága a nézetek és elképzelések észlelt egyezésén alapul (Lazarsfeld & Merton, 1954). A hasonlóság ezen típusa korrelál leginkább

a paraszociális interakciók mértékével és jelezte a legbiztosabban előre azokat (v.ö.: Turner, 1993; Ballantine & Martin, 2005).

Empátia

Az empátiát általában multidimenzionális hozzáállással szemlélik, amely személyközi változatosságot mutathat az érzelmi válaszkészség terén (Davis et al., 1987). Vannak érzelmi, kognitív és kevert részei. Az érzelmi rész jelenti a helyzetnek megfelelő érzések átélését, a kognitív aspektus pedig a másik érzéseinek, gondolatainak és cselekedeteinek megértését valamint ezek előrejelzésének képességét (Wakabayashi et al., 2006). A kognitív empátia felelős lehet a paraszociális interakciók megnövekedett intenzitásáért és azok létrehozásáért (Tsao, 1996). Emellett az empátiának szerepe lehet a rajongói identitás kialakításában és megerősítésében is (Taylor, 2015), ugyanakkor az eltúlzott mértékű empátia megélése szintén vezethet a hírességgel vagy a rajongás egyéb tárgyával kialakuló megszállottsághoz (Sansone & Sansone, 2014). Ennek ellenére az empátiát, egészséges szinten tartva, a fogyasztói élvezet kialakulásában fontos előrejelzőnek tartják (Vorderer et al., 2004).

VIZSGÁLAT

Célkitűzés

A kutatás célja annak megvizsgálása, hogy a paraszociális kötődés kontextusában felderített interperszonális jelenségek, tehát az empátia, az észlelt hasonlóság

valamint a vonzalom típusai, milyen módon hatnak a rajongói viselkedésre és befolyásolják annak intenzitását. További cél a rajongás és a paraszociális kötődés közötti kauzális viszony felderítése. Ezek alapjául szolgál, hogy paraszociális kötődés része a rajongói viselkedésnek (Brooks, 2018), a paraszociális interakció mértéke korrelál a rajongás intenzitásával (lásd: Earnheardt & Haridakis, 2009).

Hipotéziseinkben tehát feltételeztük, hogy az egyes társas konstruktumok kontextusában feltárt viselkedés együttjár és képes előrejelezni a rajongás mértékét (Tsao, 1996; Ballantine & Martin, 2005; Kurtin et al., 2019).

Bár a rajongói viselkedés felderítésére irányuló kutatások egyre elterjedtebbé válnak, a téma sok aspektusa jelenleg még felderítetlen. Ezen okból hasznosnak tűnik kutatási kérdéseket is megfogalmazni a függő és független változók közötti kapcsolat további, pontosabb és egészségesebb felderítésére. Ezek feltételére mediációs modellek megalkotása tűnt a legalkalmasabbnak.

Az első mediációs modell feltételezi, hogy a rajongást motiváló interperszonális tényezők (empátia, interperszonális vonzalom, észlelt hasonlóság) valamint a rajongás mértéke között a paraszociális interakciók mértéke mediál. Ennek alapja, hogy jelenleg ezeket a tényezőket főként a paraszociális kapcsolat relációjában vizsgálták (v.ö.: Turner, 1993; Hartmann & Goldhoorn, 2011; Tukachinsky & Stever, 2019). A rajongás paraszociális kötődéssel való kapcsolata (Earnheardt & Haridakis, 2009) az, amely a rajongói viselkedést

leginkább az interperszonális jelenségekhez köti.

A második mediációs modell azt feltételezi, hogy a rajongás mértéke és az észlelt hasonlóság között mediál az, hogy mióta vallja az egyén a kedvence rajongójának magát valamint, hogy egy héten mennyi időt tölt el vele kapcsolatos tartalmak fogyasztásával. Alapja a pusztán kitettség jelensége (Zajonc, 1986), mely szerint adott egyénnek való tartós expozíció növeli a szimpátiát és a hasonlóság érzetét. Az észlelt hasonlóság hatással van a rajongásra (Eyal & Rubin, 2003), valamint képes előrejelezni a médiának való kitettség mértékét is (Hutchinson, 1982). Ez alapján a két változó kapcsolatának felderítésében hasznos kontextust szolgáltathat az idői változók beemelése.

Vizsgálati minta

A vizsgálatban csak felnőtt korúak vehettek részt, akik a kitöltés időpontjában már betöltötték a tizennyolcadik életévüket. A kitöltés kritériuma volt emellett a rajongói attitűd megléte. Csak azok kitöltését vártuk, akik rajongónak vallották magukat és rendelkeztek egy olyan valós személlyel, akihez kiemelkedően pozitív érzelmeik kötődtek.

A kérdőív magyar és angol nyelven is kitölthető volt. Ennek oka, hogy a rajongók legtöbb esetben nemzetközi platformokon aktívak, ahol angol nyelven kommunikálnak egymással. A minta változatosságának, ezáltal a kutatás széleskörűségének érdekében fontosnak tartottuk ezeket az oldalakat is megcélózni.

Összesen 214 személy vett részt, a kutatásban a valamilyen szempontból nem megfelelő válaszadók (legtöbb esetben túl fiatal életkor) kizárása után, 119 magyar és 95 angol nyelvű. E mintákat összesítettük. Ezt indokolta az, hogy a két minta nem mutatott jelentős különbséget az adatok eloszlásának tekintetében, valamint a hipotézisek megbízhatóbb vizsgálatához is hozzájárult.

A kitöltők között 169 nő volt (79%) és 32 férfi (15%); 13 személy (6%) pedig nem szerette volna megadni a nemét. Az összes személy majdnem fele a kitöltés időpontjában felsőoktatásban tanult (49,5%) emellett 24% rendelkezett érettségivel. A legtöbben egyedülállóak voltak (62%), 31% élt párkapcsolatban és 7% volt házas, özvegy pedig nem volt a kitöltők között. Az átlagéletkor 23 év volt, a legfiatalabb kitöltő 18, a legidősebb pedig 71 éves volt.

A vizsgálat során minden kitöltőnek választania kellett egy olyan személyt, akit a kedvencüknek tartanak, tehát a rajongójának vallják magukat. A választott személyek foglalkozásukat tekintve túlnyomórészt énekesek vagy zenészek voltak (66%), a második legnagyobb kategóriát pedig a színészek képezték (17%). Átlagosan hét éve ismerték a választott személyt és heti nyolc órát töltöttek vele kapcsolatos tartalmak fogyasztásával.

Módszer és mérőeszközök

A felhasznált kérdőívsomag közösségi média alkalmazásokon keresztül került terjesztésre. Tartalmazott demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket, valamint öt előzetesen validált kérdőívet, amelyek mind-

egyike a mérni kívánt konstruktumok egyike vonatkozott. Először Short 3 Factor Version of Empathy Quotient (Empátia Hányados Rövidített 3 Faktoros Verziója) (Muncer & Ling, 2006), amelynek csak a kognitív empátiát felmérő alskáláját használtuk fel. Ennél a kitöltőknek még önmagukra vonatkozóan kellett válaszolni, ezt követően azonban ki kellett választaniuk azt a rajongásuk tárgyát képező személyt, akire vonatkozóan a többi kérdésre és kérdőívre válaszolni fognak. Ezután tettük fel a saját megfogalmazású kérdéseket. Meg kellett adniuk a híresség foglalkozását, mennyi ideje követik (évben) valamint, hogy egy héten mennyi időt töltenek el vele kapcsolatos tartalmak fogyasztásával (óraban). A releváns időintervallumok fontos tényezők a rajongók körében. Ennek segítségével mérik fel egymás között, hogy ki mennyire elkötelezett (Reysen, 2006).

Ezeket követte a rajongás mértékét felmérő Celebrity Worship Scale (Hírességimádat Skála) (McCutcheon et al., 2002), majd a vonzalmat mérő Measurement of Interpersonal Attraction (Interperszonális Vonzalom Mértéke) (McCroskey et al., 2006), amelynek három alskálája a három típusra vonatkozott. Ezután az észlelt hasonlóság mérésére a Measurement of Homophily (Hasonlóság Mértéke – lásd: McCroskey et al., 2006), amelynek csak a hozzáállásbeli (attitűd) hasonlóságra vonatkozó alskáláját használtuk.

Az utolsó kérdőív a paraszociális interakciók mértékét vizsgáló Parasocial Interaction Scale (Paraszociális Interakció Skála – Rubin et al., 1985). Eredetileg tévés hírolvasókkal kialakított kötődés vizsgálá-

tára hozták létre, ezért átalakításra került. Az állításokat általánosítottuk, hogy jobban illeszkedjen jelen kutatás céljaihoz.

Eredmények

Leíró statisztika. A felhasznált kérdőívek magyar változatai saját fordításúak, ezért első lépésként a lefordított kérdések megbízhatóságát ellenőriztük. Mindegyik fordítás megfelelő értéket ért el, a lefordított itemek megbízhatóan mérnek (lásd 1. táblázat).

A kérdőívek közül kivételt képez a paraszociális interakciót felmérő skála (Paraszociális Interakció Skála), amelyet magyar nyelvre fordítás előtt angol nyelven is átdolgoztunk, valamint néhány itemét eltávolítottuk. Ezen okból ennél a megbízhatóságot teljes adatbázisra vetítve néztük.

A 2. táblázat az összesített adatbázison végzett statisztikai elemzés eredményeit foglalja össze.

1. táblázat. A kérdőívek magyar változatának megbízhatósági vizsgálatában kapott eredmények.

Forrás: a szerzők

Kérdőív megnevezése	Cronbach-alpha értéke	Ómega értéke
Empátia Hányados Rövidített 3 Faktoros Verziója (EQ)	0,762	0,766
Hírességimádat Skála (CWS)	0,915	0,917
Interperszonális Vonзалom Mértéke (MoIA)	0,936	0,947
feladatra irányuló vonзалom alskála	0,863	0,878
szociális vonзалom alskála	0,856	0,875
fizikai vonзалom alskála	0,949	0,958
Hasonlóság Mértéke (MoH)	0,912	0,915
Paraszociális Interakció Skála (PSIS)	0,853	0,858

Megjegyzés: a zárójelben a kérdőív eredeti angol nyelvű nevének rövidítése látható.

2. táblázat. A mért konstruktumok leíró statisztikai adatai. Forrás: a szerzők

Konstruktum	Átlag	Szórás	Medián	Min.	Max.	Normalitásvizsgálat
Empátia (EQ)	5,48	2,35	5,00	0	10	<,001
Rajongás (CWS)	23,4	7,97	24,0	1	41	0,126
Interperszonális vonзалom (MoIA)	217	28,2	222	126	264	<,001
Feladatra irányuló vonзалom (MoLA)	79,6	11,4	81,0	44	98	<,001
Szociális vonзалom (MoLA)	63,4	11,6	63,0	32	84	0,002
Fizikai vonзалom (MoLA)	73,9	12,2	78,0	23	84	<,001
Észlelt hasonlóság (MoH)	66,1	14,8	65,0	15	102	0,413
Paraszociális interakció (PSIS)	47,0	8,65	48,0	13	63	<,001

Megjegyzés: Zárójelben szerepel minden konstruktum után annak a kérdőívnek az eredeti angol nyelvű rövidítése látható, amellyel felmérésre került.

A normalitásvizsgálat (Shapiro Wilk p) értékeiből látható, hogy a rajongás és az észlelt hasonlóság kivételével egyik változó sem felelt meg a normál eloszlás kritériumának ($p > 0,05$). Ez a hipotézisek vizsgálatánál nem paraméteres eljárások használatát teszi indokolttá. A táblázatban az interperszonális vonzalmat felmérő kérdőív (Measurement of Interpersonal Attraction) alskáláinak értékeit külön is megadtuk. Az erre vonatkozó hipotézisben érdemesnek találtuk ezeket külön is vizsgálni, felderítve az alskálák által mért vonzalom-típusok önálló hatását.

Hipotézisek vizsgálata

A hipotézisekben a paraszociális interakció, valamint az ennek kontextusában felderített interperszonális tényezők hatását vizsgáltuk a rajongás intenzitására nézve. Ehhez minden esetben korrelációszámítást használtunk – az eloszlás függvényében Spearman vagy Pearson féle számítási módot alkalmazva. Emellett a változók egymásra gyakorolt hatásának pontosabb felderítése érdekében Lineáris Regresszió-számítást is alkalmaztunk. A kapott eredményeket a 3. táblázatban összesítettük.

Az empátia kivételével vizsgált konstruktumok mindegyike pozitívan korrelált a rajongás intenzitásával. A Lineáris Regresszió eredményei, szintén az empátia kivételével, azt mutatják, hogy a konstruktumok képesek a rajongás intenzitását prediktálni. Ennek ellenére egyik sem elég megbízható mértékben.

Az eredmények sokrétűbb feltérképezése érdekében volt szükség a mediációs mo-

3. táblázat. Hipotézis tesztek eredményeit összefoglaló táblázat. Forrás: a szerzők

Változó	Korreláció	Lineáris Regresszió
		rajongás (CWS)
paraszociális interakció (PSIS)	$p < ,001$ $\rho = 0,715$	$p < ,001$ $R^2 = 0,499$
empátia (EQ)	$p < 0,103$ $\rho = 0,087$	$p = 0,157$ $R^2 = 0,00943$
feladatra irányuló vonzalom (MoIA)	$p < ,001$ $\rho = 0,387$	$p < ,001$ $R^2 = 0,159$
szociális vonzalom (MoIA)	$p < ,001$ $\rho = 0,384$	$p < ,001$ $R^2 = 0,172$
fizikai vonzalom (MoIA)	$p < ,001$ $\rho = 0,385$	$p < ,001$ $R^2 = 0,165$
vonzalom (MoIA) összesített bejósoló képessége:		$p < ,001$ $R^2 = 0,259$
észlelt hasonlóság (MoH)	$p < ,001$ $r = 0,280$	$p < ,001$ $R^2 = 0,0782$

dellekre. Ezek vizsgálatához a GLM mediációs modellt használtunk, a minta mérete miatt a Bootstrap mintát ötezerre állítottuk át a nagyobb pontosság érdekében. A modell háromféle hatást feltételez, a direkt, az indirekt (mediált), valamint a teljes hatást.

1. *mediációs modell*: Feltételezhető, hogy az azt motiváló interperszonális tényezők (empátia, interperszonális vonzalom, észlelt hasonlóság) valamint a rajongás mértéke között a paraszociális interakciók mértéke mediál.

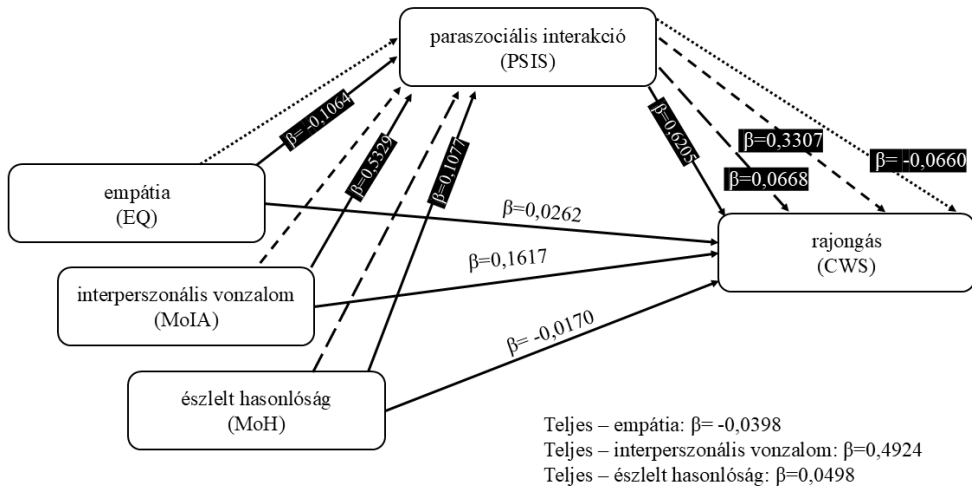
A direkt hatás nem bizonyult szignifikánsnak egyik interperszonális konstruktum esetében sem. Empátiánál $p=0,577$ és $z=0,558$ ($SE=0,1593$). Interperszonális vonzalomnál $p=0,058$ és $z=1,897$ ($SE=0,0241$), ami bár nem szignifikáns, de tendenciaszerű. Észlelt hasonlóságnál pedig $p=0,762$ és $z=-0,302$ ($SE=0,0302$). Az indirekt hatás, az interperszonális konstruktumok paraszociális interakción keresztül kifejtett hatása a rajongás mértékére. Ez az interperszonális vonzalom esetében szignifikáns lett, $p<0,001$ és $z=4,017$ ($SE=0,0233$). Az empátiánál $p=0,059$ és $z=-1,888$ ($SE=0,1187$), ami szintén ten-

denciát jelez, az észlelt hasonlóságnál pedig $p=0,179$ és $z=1,345$ ($SE=0,0267$).

A harmadik hatás a modell teljes hatása, ami szintén csak az interperszonális vonzalom esetében volt szignifikáns, ahol $p<0,001$ volt és $z=7,598$ ($SE=0,0183$). Empátiánál $p=0,535$ és $z=-0,621$ ($SE=0,2177$). Észlelt hasonlóságnál $p=0,468$ és $z=0,727$ ($SE=0,0369$).

A konstruktumok a standardizált regressziós együttható (β) értékeit, az átláthatóság érdekében az 1. ábra tartalmazza. Ezek azért relevánsak, mert megmutatják a változók közötti kapcsolat irányát és erősségét.

1. ábra. Az első mediációs modell regressziós együtthatóinak ábrázolása. Forrás: a szerzők

Megjegyzés: A folyamatos vonal jelöli a direkt- és szaggatott vonal jelöli az indirekt hatást. A vonalak szaggatottságának különbségei (pontosított, kis szaggatott, nagy szaggatott) jelölik, hogy melyik hatás melyik konstruktumhoz tartozik.

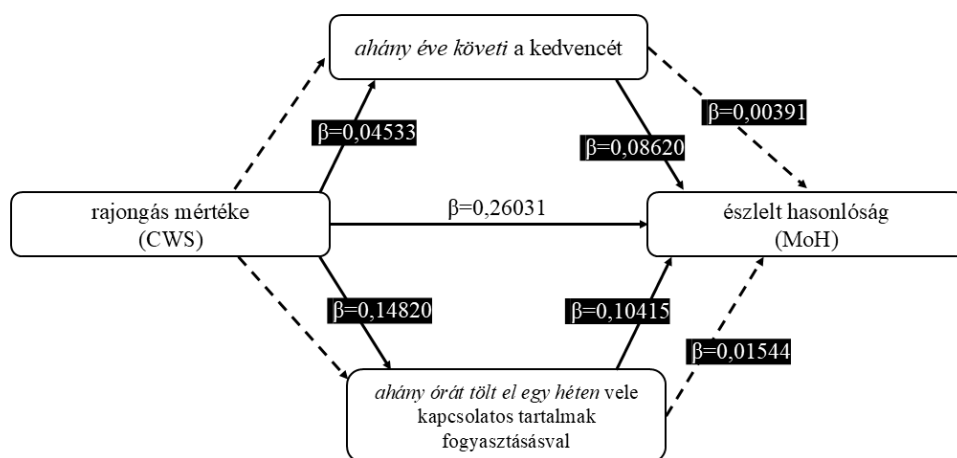
2. *mediációs modell*: Feltételezhető, hogy a rajongás mértéke és az észlelt hasonlóság között mediál az, hogy mióta vallja az egyén a kedvence rajongójának magát valamint, hogy egy héten mennyi időt tölt el vele kapcsolatos tartalmak fogyasztásával. Itt a direkt hatást a rajongás észlelt hasonlóságra kifejtett hatása jelenti. Ez szignifikáns lett, értékei: $p < ,001$ és $z = 3,679$ ($SE = 0,1317$). Az indirekt hatás két módon érvényesülhetett, az évek számán keresztül amióta a kitöltő követi kedvencének munkásságát, valamint a hetente vele kapcsolatos tartalmak fogyasztásával töltött órák mennyiségén keresztül. Az indirekt hatás egyik verziója sem lett szignifikáns. A kedvenc ismeretében eltöltött évek esetében $p = 0,677$ és $z = 0,417$ ($SE = 0,0174$). A hetente vele töltött órák tekintetében pedig

$p = 0,085$ és $z = 1,722$ ($SE = 0,0167$), ami mutat tendenciát. A modell teljes hatása azonban szignifikáns eredményt mutatott, $p < ,001$ és $z = 4,038$ értékekkel ($SE = 0,1289$). Az egyes konstruktumokhoz tartozó regressziós együttható (β) értékeit a 2. ábra foglalja össze.

Következtetések

Vizsgálatunk célja a rajongói viselkedést motiváló tényezők felderítése volt, a paraszociális folyamatok tudományos alapjaira támaszkodva. A két jelenség között ugyanis kapcsolatot feltételeznek (Earnheardt & Haridakis, 2009), a paraszociális jelenségeket a rajongásban résztvevő folyamatokként értelmezik (Brooks, 2018).

2. ábra. A második mediációs modell regressziós együtthatóinak ábrázolása. Forrás: a szerzők

Teljes: $\beta = 0,27965$

Megjegyzés: A folyamatos vonal jelöli a direkt- és szaggatott vonal jelöli az indirekt hatást.

Ezek dinamikája hasonlít a valós társas interakciókhoz (Turner, 1993; Cohen, 1997; Tukachinsky & Stever, 2019), éppen ezért magyarázhatók olyan interperszonális jelenségekkel, mint a vonzalom, észlelt hasonlóság vagy az empátia (Cialdini, 1993; Turner, 1993; Tsao, 1996). A rajongás és a paraszociális kötődés közötti feltárt kapcsolatból kiindulva feltételeztük tehát, hogy ezek a tényezők közvetlenül hatást fejthetnek ki a rajongói viselkedésre is, ezáltal potenciális motiváló faktorként szolgálhatnak.

Elképzelésünk részben igaznak is bizonyult. A vizsgált jelenségek között megfigyelhetők voltak együttjárások, ennek ellenére egyik sem szolgáltatott kielégítő magyarázatot a rajongói viselkedésre, nem tudta bejósolni annak intenzitását (lásd 1. táblázat). Ennek potenciális magyarázata lehet, hogy bár a paraszociális tényezők gyakran megjelennek rajongással kapcsolatos kutatások során (v.ö.: Cohen, 2001; Ballantine & Martin, 2005; Kurtin et al., 2019), a közöttük lévő átfedések ellenére a rajongás és a paraszociális kötődés két egymástól elkülöníthető jelenségkör. A paraszociális kötődés a társas interakció egy speciális verziójaként értelmezhető közvetített jellegéből adódóan (Giles, 2003), amely rajongói attitűdtől függetlenül megjelenhet. Nem véletlen, hogy a jelenség kezdeti tanulmányozása a televízió nézőinek attitűdjeire irányult (Horton & Wohl, 1956).

A rajongás ezzel szemben egyfajta megváltozott viszonyulás. Egy bizonyos személy vagy tárgy irányába mutatott felfokozott érzelmi reakció, érdeklődés és pszi-

chológiai kapcsolaton alapuló azonosulás (Reysen & Branscombe, 2010; Hinck, 2019). Ebből következik, hogy egy lélektani működések szempontjából komplexebb jelenségről van szó, amely a rajongók életének számos aspektusában megjelenik az általuk szeretett személy vagy dologhoz való közvetlen kapcsolatukon kívül is. Ilyen például a többi rajongóval való interakció, a rajongói közösségekben vagy mozgalmakban való részvétel (Bennett, 2012), amelyek szintén sajátos pszichés folyamatokat feltételeznek (Mock et al., 2013; O'Donovan, 2016; Min et al., 2020). A jelenség tehát olyan sokrétű és összetett, hogy nem lehet pusztán, a paraszociális kötődéssel való kapcsolata alapján, interperszonális jellemzőkkel magyarázni azt.

Ennek ellenére ezek figyelembevétele hasznos támpontot adhat a jelenségkör megértéséhez és további kutatásához. Az általunk mediációs modelleken keresztül vizsgált kutatási kérdések eredményei is ezt mutatják. Mind az interperszonális vonzalom, mind az észlelt hasonlóság olyan konstruktumok, amelyeknek fontos szerepe van a személyészlelés folyamán (Smith et al., 2021). A vonzalom, kifejezetten a fizikai vonzalom hozzájárul a szimpátia kialakulásához, az észlelt hasonlóság pedig igazolja a kapcsolódást (Smith et al., 2021).

A második mediációs modell eredményei alapján feltételezhető, hogy bizonyos idői változók is relevánsak lehetnek a rajongói viselkedés fenntartásában. Amennyiben az eltelt idő a kapcsolat szorosabbá válását is feltételezi, úgy ez az eredmény magyarázható azzal a paraszociális kapcsolatokon is kutatott feltételezéssel, hogy mi-

nél mélyebbé válik a paraszociális kapcsolat, annál inkább fognak a hasonlóság kevésbé felületes dimenziói (mint például az attitűdök hasonlósága) dominálni (lásd: Turner, 1993). Akármilyen speciális jelenség tehát a rajongás, legalább részben illeszkedik azokhoz az általános kognitív mintázatokhoz, amelyek az emberi viselkedést befolyásolják.

Limitációk

Vizsgálatunk során felmerültek olyan tényezők, amelyek befolyásolhatták az adatgyűjtés folyamatát és potenciálisan az eredményeket is. A legjelentősebb ezek közül maga az adatgyűjtés módja. Az online kitöltendő kérdőívek esetében módszertanilag korlátoz a környezet, valamint az önbevalláson alapuló válaszadás, (kevesbé lehet befolyásolni a kitöltés minőségét). Esetünkben a kérdőívcsomag hossza is negatív hatással lehetett erre. Átlagosan húsz vagy huszonöt percet vehetett igénybe a kitöltése, amely a koncentráció csökkenésével jár. Emellett a rajongás területe viszonylag frissnek számít és ebből kifolyólag kevesebb validált kérdőív létezik. A kérdések kivételét a kérdőívekből azonban igyekeztünk kerülni a lehető legmegbízhatóbb mérés érdekében. Ez ahhoz vezetett, hogy ezek ismétlődőnek tűnhetnek, több kérdésnek volt hasonló megfogalmazása.

A terjesztés módja szintén limitálhatta az eredményeket, kifejezetten az angol nyelvű kérdőív esetében. A kérdőívcsomagot személyesen terjesztettük olyan módon, hogy különböző internetes rajongói csoportokba küldtük be. A legtöbb ilyen csoport, fő-

ként azok amelyek megfelelő mennyiségű taggal rendelkeznek ahhoz, hogy potenciális kitöltőket biztosítsanak, énekesek köré szerveződik. Annak ellenére, hogy változottságra törekedtünk a csoportok tekintetében, ez magyarázhatja az énekes foglalkozás dominanciáját az adatokban, korlátozhatja a vizsgálat külső validitását. A minta mérete is árnyalhatja a kialakult képzet, a nagyobb minta szintén hozzájárulhat az eredmények pontosításához.

Ezen szempontok figyelembevételével a vizsgálat megismétlése érdekes és érdemes is lehet a konstruktumok egymásra tett hatásai, valamint a rajongói viselkedés pontosabb, mélyrehatóbb megismerése érdekében.

Irodalom

- Auter, P. J., & Palmgreen, P. (2000). Development and validation of a parasocial interaction measure: The audience-persona interaction scale. *Communication Research Reports*, 17(1), 79–89.
<https://doi.org/10.1080/08824090009388753>
- Ballantine, P. W., & Martin, B. A. (2005). Forming parasocial relationships in online communities. *Advances in consumer research*, 32, 197.
- Bennett, L. (2012). Fan activism for social mobilization: A critical review of the literature. *Transformative Works and Culture*, 10.
- Booth, P. (2016). *Crossing fandoms: SuperWhoLock and the contemporary fan audience*. Springer.

- <https://doi.org/10.1057/978-1-137-57455-8>
- Booth, P. (Ed.). (2018). *A companion to media fandom and fan studies*. John Wiley & Sons. ISBN9781119237167
- Brooks, S. K. (2018). FANatics: Systematic literature review of factors associated with celebrity worship, and suggested directions for future research. *Current Psychology*, 40(2), 864–886. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9978-4>
- Cialdini, R. B. (1993). *Influence: Science and practice*, 3. New York: Harper Collins.
- Click, M.A., Lee, H., and Holladay, H.W. (2013) ‘Making monsters: Lady Gaga, fan identification, and social media’, *Popular Music and Society*, 36(3), 360–379.
- Cohen, J. (1997). Parasocial relations and romantic attraction: Gender and dating status differences. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 41(4), 516–529. <https://doi.org/10.1080/08838159709364424>
- Cohen, J. (2001). Defining identification: A theoretical look at the identification of audiences with media characters. *Mass Communication & Society*, 4, 245–264.
- Davis, M. H., Hull, J. G., Young, R. D., & Warren, G. G. (1987). Emotional reactions to dramatic film stimuli: The influence of cognitive and emotional empathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 126–133. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.126>
- Earnheardt, A. C., & Haridakis, P. M. (2009). An examination of fan-athlete interaction: Fandom, parasocial interaction, and identification. *Ohio Communication Journal*, 47(1), 27.
- Eyal, K., & Rubin, A. M. (2003). Viewer Aggression and Homophily, Identification, and Parasocial Relationships With Television Characters. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 47(1), 77–98. https://doi.org/10.1207/s15506878jocbem4701_5
- Fehr, B. (1996). *Friendship processes*. SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781483327440>
- Frederick, E. L., Lim, C. H., Clavio, G., & Walsh, P. (2012). Why we follow: An examination of parasocial interaction and fan motivations for following athlete archetypes on Twitter. *International Journal of Sport Communication*, 5(4), 481–502. <https://doi.org/10.1123/ijsc.5.4.481>
- Giles, D. (2003). *Media Psychology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781410607263>
- Hartmann, T., & Goldhoorn, C. (2011). Horton and Wohl revisited: Exploring viewers’ experience of parasocial interaction. *Journal of Communication*, 61(6), 1104–1121. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01595.x>
- He, Y., & Sun, Y. (2022). Breaking up with my idol: A qualitative study of the psychological adaptation process of

- renouncing fanship. *Frontiers in Psychology*, 13, 1030470.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1030470>
- Hinck, A. (2015). *Fan-based performances of citizenship: fandom, public engagement, and politics*. The University of Wisconsin-Madison.
- Hoffner, C., & Cantor, J. (2013). Perceiving and responding to mass media characters. In *Responding to the screen* (pp. 63-101). Routledge. ISBN9780203812181
- Horton, D., & Richard Wohl, R. (1956). Mass Communication and Para-Social Interaction: Observations on Intimacy at a Distance. *Psychiatry*, 19(3), 215–229.
<https://doi.org/10.1080/00332747.1956.11023049>
- Hu, L., Min, Q., Han, S., & Liu, Z. (2020). Understanding followers' stickiness to digital influencers: The effect of psychological responses. *International Journal of Information Management*, 54, 102169.
<https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102169>
- Hutchinson, K. L. (1982). The effects of newscaster gender and vocal quality on perceptions of homophily and interpersonal attraction. *Journal of Broadcasting*, 26, 457-467.
<https://doi.org/10.1080/08838158209364013>
- Hutchinson, K. L. (1982). The effects of newscaster gender and vocal quality on perceptions of homophily and interpersonal attraction. *Journal of Broadcasting*, 26, 457-467.
<https://doi.org/10.1080/08838158209364013>
- Klimmt, C., Hartmann, T., & Schramm, H. (2006). Parasocial interactions and relationships. In J. Bryant & P. Vorderer (Eds.), *Psychology of entertainment*, 291–313. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kurtin, K. S., O'Brien, N. F., Roy, D., & Dam, L. (2019). Parasocial relationships with musicians. *The Journal of Social Media in Society*, 8(2), 30-50.
- Lazarsfeld, P.F., & Merton, R.K. (1954). Friendship as a social process: A substantive and methodological analysis. *Freedom and Control in Modern Society*, 18, 18–66.
- Leshner, C., Reysen, S., Plante, C., & Chadborn, D. (2018). "My group is discriminated against, but I'm not": Denial of personal discrimination in furry, brony, anime, and general interest fan groups. *The Phoenix Papers*, 4(1), 130-142.
<https://doi.org/10.17605/OSF.IO/27PZG>
- Maltby, J., Day, L., McCutcheon, L. E., Houran, J., & Ashe, D. (2006). Extreme celebrity worship, fantasy proneness and dissociation: Developing the measurement and understanding of celebrity worship within a clinical personality context. *Personality and Individual Differences*, 40(2), 273–283.
- McCroskey, J.C., Richmond, V.P., & Daly, J.A. (1975). The development of

- a measure of perceived homophily in interpersonal communication. *Human Communication Research*, 1(4), 323–332.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1975.tb00281.x>
- McCroskey, L. L., McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (2006). Analysis and Improvement of the Measurement of Interpersonal Attraction and Homophily. *Communication Quarterly*, 54(1), 1–31.
<https://doi.org/10.1080/01463370500270322>
- McCutcheon, L. E., Lange, R., & Houran, J. (2002). Conceptualization and measurement of celebrity worship. *British journal of psychology*, 93(1), 67–87.
<https://doi.org/10.1348/000712602162454>
- Mock, S. E., Plante, C. N., Reysen, S., & Gerbasi, K. C. (2013). Deeper leisure involvement as a coping resource in a stigmatized leisure context. *Leisure/Loisir*, 37(2), 111–126.
<https://doi.org/10.1080/14927713.2013.801152>
- Muncer, S. J., & Ling, J. (2006). Psychometric analysis of the empathy quotient (EQ) scale. *Personality and Individual differences*, 40(6), 1111–1119.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.09.020>
- O'Donovan, R. (2016). “To boldly go where no psychologist has gone before”: effects of participation in fandom activities on parasocial relationships. *Journal of Applied Psychology and Social Science*, 2(1), 41–61.
- Pan, Y. (2022). Analysis on the Motives Being a Fan or Fandom and the Possible Factor That Some Fans Performed Sasaengpaen/Fanatical Behavior. In *2021 International Conference on Social Development and Media Communication (SDMC 2021)*, (pp. 258–261). Atlantis Press.
[10.2991/assehr.k.220105.049](https://doi.org/10.2991/assehr.k.220105.049)
- Prisbell, M., & Andersen, J. F. (1980). The importance of perceived homophily level of uncertainty, feeling good, safety, and self-disclosure in interpersonal relationships. *Communication Quarterly*, 28(3), 22–33.
<https://doi.org/10.1080/01463378009369372>
- Reysen, S. (2006). Secular versus religious fans: Are they different?: An empirical examination. *The Journal of Religion and Popular Culture*, 12(1), 1–1.
<https://doi.org/10.3138/jrpc.12.1.001>
- Reysen, S., & Branscombe, N. R. (2010). Fanship and fandom: Comparisons between sport fans and non-sport fans. *Journal of Sport Behavior*, 33(2), 176–193.
- Reysen, S., Plante, C. N., Chadborn, D., Roberts, S. E., & Gerbasi, K. C. (2021). *Transported to another world: The psychology of anime fans*. International Anime Research Project.
- Reysen, S., Plante, C., & Chadborn, D. (2017). Better Together: Social Connections Mediate the Relationship Between Fandom and Well-Being. *AASCIT Journal of Health*, 4(6), 68–73.
- Rubin, A. M., Perse, E. M., & Powell, R. A. (1985). Loneliness, parasocial

- interaction, and local television news viewing. *Human communication research*, 12(2), 155-180.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1985.tb00071.x>
- Rubin, R. B., & McHugh, M. P. (1987). Development of parasocial interaction relationships. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 31(3), 279-292.
<https://doi.org/10.1080/08838158709386664>
- Sansone, R. A., & Sansone, L. A. (2014). “I’m Your Number One Fan”—A clinical look at celebrity worship. *Innovations in clinical neuroscience*, 11(1-2), 39.
- Schramm, H. (2008). Parasocial interactions and relationships. *The international encyclopedia of communication*, 3501-3506.
<https://doi.org/10.1002/9781405186407.wbiecp006.pub2>
- Smith, E. R., Mackie, D. M., & Claypool, H. M. (Eds.). (2021). Szociálpszichológia. ELTE Eötvös Kiadó. ISBN9789633122518
- Stever, G. (2013). Mediated vs. parasocial relationships: An attachment perspective. *Journal of Media Psychology*, 13(3), 1-31.
- Taylor, L. D. (2015). Investigating fans of fictional texts: Fan identity salience, empathy, and transportation. *Psychology of Popular Media Culture*, 4(2), 172.
- Tsao, J. (1996). Compensatory media use: An exploration of two paradigms. *Communication Studies*, 47(1-2), 89-109.
<https://doi.org/10.1080/10510979609368466>
- Tukachinsky, R., & Stever, G. (2019). Theorizing development of parasocial engagement. *Communication Theory*, 29(3), 297-318.
<https://doi.org/10.1093/ct/qty032>
- Tukachinsky, R., Walter, N., & Saucier, C. J. (2020). Antecedents and effects of parasocial relationships: A meta-analysis. *Journal of Communication*, 70(6), 868-894. <https://doi.org/10.1093/joc/jqaa034>
- Turner, J.R. (1993). Interpersonal and psychological predictors of parasocial interaction with different television performers. *Communication Quarterly*, 41(4), 443-453.
<https://doi.org/10.1080/01463379309369904>
- Vorderer, P., Klimmt, C., & Ritterfeld, U. (2004). Enjoyment: At the heart of media entertainment. *Communication Theory*, 14(4), 388-408.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2004.tb00321.x>
- Wakabayashi, A., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Goldenfeld, N., Delaney, J., Fine, D., ... & Weil, L. (2006). Development of short forms of the Empathy Quotient (EQ-Short) and the Systemizing Quotient (SQ-Short). *Personality and individual differences*, 41(5), 929-940.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.03.017>
- Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 9(2p2), 1-27.
<https://doi.org/10.1037/h0025848>

MŰHELY, RENDEZVÉNY

WORKSHOPS AND EVENTS

KATONAZENE – GONDOLATOK A XV. GYÖNGYÖSI GITÁRFESZTIVÁL APROPÓJÁBÓL

Author(s) / Szerző(k):

Mező Kristóf Szíriusz
Kocka Kör
(Hungary)

E-mail:

sziriusz.mezo1@gmail.com

Cite: Mező Kristóf Szíriusz (2025): Katonazene – Gondolatok a XV.
Idézés: Gyöngyösi Gitárfesztivál apropójából. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VII. évf. 2025/2. szám. 107-110.
Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.107>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0012

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Erzsébet Lestyán (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem
 2. Olteanu Lucian (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Abstract

A XV. Gyöngyösi Nemzetközi Gitárfesztivál 2025. július 24-27. között került megrendezésre. Noha a rendezvény korántsem a katonazenét állította a középpontba (elsősorban romantikus latin dallamok szerepeltek a repertoárban), mégis elgondolkodtató volt azzal kapcsolatban, hogy a történelem során mi okozhatta, hogy egyes hangszerek „katonásabb, harciasabb”, még más hangszerek „békésebb” felhasználásra (is) kerültek.

Keywords: katona, zene, gitár

Disciplines: hadtudomány, zenetudomány

Absztrakt*MILITARY MUSIC – THOUGHTS ON THE OCCASION OF THE 15TH GYÖNGYÖS GUITAR FESTIVAL*

The 15th Gyöngyös International Guitar Festival was held between July 24-27, 2025. Although the event did not focus on military music (the repertoire mainly included romantic Latin melodies), it was still thought-provoking about what could have caused some instruments to be used in a more "military, warlike" way, while others were used in a more "peaceful" way throughout history.

Kulcsszavak: military music, guitar, musical instrument

Diszciplinák: military science, musicology

A katonazene az ősidőktől fogva kísérője mind a saját csapatok lelkesítésének és irányításának, mind az ellenfél demoralizálásának. E célokat éneklés, kántálás, füttyülés mellett hangszeres zene is szolgált (lásd: Mező, 2014).

A hangszerek „arzenálját” tekintve a legközismertebbek talán az ütős hangszerek (lásd például: dob) és a fúvós hangszerek (lásd a harci kürttől a trombitáig terjedő változatos hangszereket) katonai célú alkalmazásai. A billentyűs hangszerek, illetve a húros hangszerek ezekhez képest ritkábban jutottak katonazenei szerephez – különösen harctéri alkalmazásban. Ennek oka lehet:

- a hangerőbeli különbség. Egy dob vagy egy kürt hangja távolabbra ér, messzebbre elhallatszik, mint egy klasszikus gitár megpengetett húrjának a hangja, s így az előző hangszerek alkalmasabbak a csapatok irányítására, mint az utóbbiak;

- a méretből (térbeli kiterjedésből) és súlyból eredő mozgathatóságbeli, szállítási eltérések. Egy zongora vagy orgona például kevésbé tesz lehetővé gyors helyváltoztató mozgást a katonazenészeknek, mint a már említett kürt vagy dob, s ez fontos szempont lehet olyankor, amikor a zenészeknek is mobilisnak kell lenniük gyors mozgást igénylő támadó vagy védekező műveletek, esetleg visszavonulás során.

- a hangszerek megjelenése, ismertetése és elterjedése közötti különbség is hatással lehetett arra, hogy melyik hangszerekből váltak harctéri alkalmazásban is jellemző katonazenei eszközök, s melyeknek nem, vagy csak később jelent meg ilyen célú felhasználása. A legkorábbi ismert dobok például kr.e. 6000-re datálhatók (több mint nyolcezer éve ismert hangszerről van tehát szó, ami persze szerkezeti komplexitásában, anyagában, formájában, méretében egyaránt nagy változa-

tosságot mutat napjainkban is – v.ö.: Sachs, 1940). Mintegy három és félezer éve, Kr.e. 1500 körül jelentek meg a kürtök állatszarvból készített kezdeti formái, illetve az egyiptomi és közel-keleti kultúrából származó fémtrombiták (Sachs, 1940). E több ezer éve ismert hangszerekhez képest azonban „mindössze” néhány százéves múlttal rendelkezik például az orgona (a csőorgonák formája a 16. század végén jelent meg – lásd: Arnold, 1995) és a még „fiatalabb” pianino (a korai álló zongorák a 18. században jelentek meg – v.ö.: Pollens, 1995), vagy az 1700 körül Bartolomeo Cristofori találámanyaként: a versenyzongora (lásd: Good, 2001). És még ezekhez a hangszerekhez képest is rövidebb múlttal rendelkezik az 1850 körül megjelent (Torres-féle testformával bíró) klasszikus gitár (Wade, 2010), és az 1931-ben megjelent elektromos gitár (Millard, 2004). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy más húros hangszerek – lásd a lantot például – már az ókortól ismertek.

A katonazene azonban nemcsak háború során, hanem békeidőben és/vagy a hátszágban is hatékony attitűdformáló erővel bír a közönségére nézve. Korántsem véletlen, hanem nagyon is praktkus szempontok játszhattak tehát közre például a verbunk-kommandók zenei háttérének kialakulásában.

„A pozsonyi országgyűlés az 1715. évi törvény VIII. cikke-lyében a bécsi udvar befolyására törvényerőre emelte az állandó közös hadsereg föllállítását. Ezt követően rendszeressé vált a katonatoborzás Magyarországon. II. József 1780-tól az eddigi szabad verbuválást (ném. Werbung = „toborzás”, „verbuválás”) szabályozva, körzetekre osztotta az országot, ahol Verbunk Kommandók, vagyis toborzó parancsnokságok végezték a hadkiegészítést. Elsőként a gyalog- és határőr-, majd később a huszár-ezredek toborzókörzetei alakultak meg (Pécsi, 1989)” – írja Mező Ferenc (2014, 88. o.) lélektani hadviselésről szóló könyvében.

A hangszerek közötti fent bemutatott különbségek azonban nem jelentik azt, hogy az újabb, modernebb hangszerek kiszorulnának a katonazenéből és/vagy a katonai szolgálatukat töltő – akár amatőr – zenészek életéből. Sőt: e hangszerekre (is) jellemző lehet, hogy a katonai céloktól függetlenül, a katonák lelki életét, hangulatát, egyéni temperamentumát is szolgálhatják. Az egyik ilyen hangszer a gitár és a rá jellemző dallamvilág, ami békeidőben, s a civil lakosság körében (is) népszerű – ha tetszik: a lelki békét szolgáló – melódiákat képes megszólaltatni, s sajátos asszociációkat képes elindítani. Ahogy tette ezt jelen cikk szerzőjével is, aki maga is részese lehetett a XV. Gyöngyösi Nemzetközi Gitárfesztiválnak 2025. július 24-27. között (1. ábra).

1. ábra: a XV. Gyöngyösi Gitárfesztivál plakátja

Irodalom

- Arnold, Corliss Richard (1995). *Organ Literature: Historical Survey*. Rowman & Littlefield Publishers. Doi: <https://doi.org/10.5771/9781461670261>
- Good, E. (2001). *Giraffes, black dragons, and other pianos: A technological history from Cristofori to the modern concert grand*. Stanford University Press.
- Millard, A.J. (2004). *The Electric Guitar: A History of an American Icon*. Johns Hopkins University Press
- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen.
- Pécsi Géza (1989): *Kulcs a muzsikához*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pollens, S. (1995). *The early pianoforte*. Cambridge University Press.
- Sachs, C. (1940). *The history of musical instruments*. W. W. Norton.
- Wade, G. (2010). *A concise history of the classic guitar*. Mel Bay Publications.

HONVÉDELMI NEVELÉS
AZ NTP-TEHETSÉG-25-0142 PROJEKT ASPEKTUSÁBÓL

Author(s) / Szerző(k):

Szűts Zoltán (Prof., Ph.D.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

Mező Ferenc
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

E-mail:

ferenc.mezo1@gmail.com

**Cite:
Idézés:**

Szűts Zoltán és Mező Ferenc (2025): Honvédelmi nevelés az NTP-TEHETSÉG-25-0142 projekt aspektusából. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VII. évf. 2025/2. szám. 111-116.

Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2025.2.111>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/LH0013

**Reviewers:
Lektorok:**

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Szőke-Milinte Enikő (Ph.D.), Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
2. Mogorósi Zsolt (Ph.D.), Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

Noha a „Pedagógia a mesterséges intelligencia fényében és árnyékában (nem csak) STEM tárgyak esetében” című (NTP-TEHETSÉG-25-0142) projekt alapvetően civil, tehetséggondozó jellegű program, honvédelmi neveléssel kapcsolatos gondolatokat is felvethet. Jelen áttekintés e projekt honvédelmi neveléssel kapcsolatos aspektusaira fókuszál.

Keywords: honvédelmi nevelés, tehetséggondozás, STEM, mesterséges intelligencia

Disciplines: pedagógia, hadtudomány

Abstract

DEFENCE EDUCATION FROM THE PERSPECTIVE OF THE NTP-TEHETSÉG-25-0142 PROJECT

Although the project “Pedagogy in the Light and Shadow of Artificial Intelligence (not only) in the Case of STEM Subjects” (NTP-TEHETSÉG-25-0142) is essentially a civil, talent development program, it may also raise ideas related to national defense education. This overview focuses on the aspects of the project related to national defense education.

Keywords: national defense education, talent development, STEM, artificial intelligence

Disciplines: pedagogy, military science

Magyarország kormánya a 1352/2024. (XI. 19.) Korm. határozatban fogadta el a Honvédelmi Nevelési és Oktatási Keretstratégiát. E kormányhatározat többek között arról rendelkezik, hogy a kormány:

- „2. felhívja a honvédelmi minisztert, hogy – a belügyminiszter, valamint a kultúráért és innovációért felelős miniszter bevonásával – gondoskodjon a köznevelésben, a szakképzésben és a felsőoktatásban folyó általános és emelt szintű honvédelmi nevelés fejlesztését és egysé-

gességét, az egyes programok szakmai tartalmának kormányzati szinten történő összehangolását, azok társadalmi elérésének növelését és az egyes programok közti kohéziót támogató akciók és programok kidolgozásáról és működtetéséről; Felelős: honvédelmi miniszter, belügyminiszter, kultúráért és innovációért felelős miniszter. Határidő: folyamatos.”

- „4. egyetért a Honvédelem közismereti tantárgy országos kiterjesztésével, és felhívja a honvédelmi minisztert, hogy – a

belügyminiszter, valamint a kultúráért és innovációért felelős miniszter bevonásával – a tárgyevi tapasztalatok alapján vizsgálja meg a bővítés lehetőségét, és ez alapján készítsen előterjesztést a Kormány számára a következő évek bővítésének mértékéről; Felelős: honvédelmi miniszter, belügyminiszter, kultúráért és innovációért felelős miniszter. Határidő: minden év január 31.”

Mindezzel összefüggésben a Honvédelmi Minisztérium (HM) által a hazafias és honvédelmi nevelés támogatásáról szóló 26/2025. (VIII. 7.) HM utasítás alapján többek között az alábbi fogalom meghatározásokkal találkozhatunk (elsősorban a középiskolai közismereti képzés és a szakképzés kontextusában, az együttműködő partneriskolákban megvalósuló Honvéd Kadét Program keretében):

„2. § Az utasítás alkalmazásában

1. hazafias nevelés: a hazához, a haza értékeihez való érzelmi kötődés, pozitív viszony kialakítása és megszilárdítása, (...)

13.honvédelem tantárgy: a középiskolákban meghatározott évfolyamon, a szabad órakeret terhére, az osztályok órarendjébe beépített, közismereti tantárgy, amely általános ismereteket ad a honvédelemmel összefüggő feladatokról,

14. honvédelmi alapismeretek tantárgy: a középiskolákban a szabad órakeret felhasználásával, a tanulók által választható közismereti tantárgy, amely emelt szinten biztosítja a honvédelmi ismeretek elsajátítását,

15. honvédelmi nevelés: olyan oktatási-nevelési folyamat, melynek során a magyar állampolgárok fizikai, érzelmi és szellemi felkészítése történik a haza védelmére, fontos eleme az országban élő emberek és a nemzeti értékek megóvásához szükséges tudás és attitűdök elsajátíttatása”.

Elismerve a Honvéd Kadét Program jelentőségét, az alábbiakban az NTP-TEHETSÉG-25-0142 projekt kapcsán arra történik rávilágítás, hogy a honvédelmi nevelést lényegében minden olyan pedagógiai aktivitás szolgálhatja, amelyek olyan területeket fejlesztenek, amik potenciálisan a honvédelmi szolgálatában is jelentőséggel bírhatnak. Ennek érdekében elsőként röviden bemutatásra kerül az NTP-TEHETSÉG-25-0142 program, majd kitérünk annak honvédelmi neveléssel kapcsolatos párhuzamaira is.

NTP-TEHETSÉG-25-0142

Az NTP-TEHETSÉG-25-0142 azonosítójú pályázat címe: „Pedagógia a mesterséges intelligencia fényében és árnyékában (nem csak) STEM tárgyak esetében”. A pályázat keretében működtetett gazdagító, dúsító jellegű tehetséggondozó programot az [Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Pedagógiai Kara](#) valósítja meg 2025.09.01-2026.08.31. között. Az NTP-TEHETSÉG-25-0142 projektet a [Nemzeti Tehetség Program](#) és a [Kulturális és Innovációs Minisztérium](#) 3 590 000 forinttal támogatja.

A középiskolás diákoknak szóló program főbb tartalmi elemei:

1) hatvan óra időtartamú tehetséggondozó foglalkozássorozat, mely a pedagógus pálya, a STEM (természettudományos, technológiai, mérnöki, matematikai) területek és a mesterséges intelligencia kapcsán valósít meg pályaorientációt;

2) a hatvan órás tehetséggondozó foglalkozássorozatban résztvevő 30 diák, valamint szüleik (30 fő) és kortársaik (további 100 fő), illetve a szélesebb közönségnek is szóló STEM- és pedagóguspálya fókuszú pályaorientációs tehetség tanácsadás;

3) a mesterséges intelligenciára (MI-ra) vonatkozó pozitív irányú attitűdformálás és az MI használatával kapcsolatos kompetenciafejlesztés;

4) a projektről szóló kisfilm összeállítása;

5) mentorálás;

6) a projektbe bevont harminc tanuló számára nemzetközi konferencián hallgatóság és/vagy szekcióelőadói szerepben történő részvétel biztosítása. Megjegyzés: a projektben vállalt két konferencia közül az első 2025. december 5.-én valósult meg a „Kreativitás – Elmélet és gyakorlat (2025)” Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia révén (1. ábra), a második 2026. májusában várható.

7) Az NTP-TEHETSÉG-25-0142 projekt keretében ISBN számmal rendelkező lektorált e-kiadvány megjelentetésére is sor kerül.

A projekt honvédelmi neveléssel kapcsolatos párhuzamai

A honvédelmi nevelést a kifejezetten ilyen céllal és névvel létrehozott kezdeményezések mellett lényegében (közvetett módon) minden olyan pedagógiai tevékenység segítheti, ami személyiségét, képességeit, ismereteit, motivációit és tehetségét tekintve minél inkább segíti tanítványai fejlődését, kibontakozását, önmegvalósítását – miként ez a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvényben foglalt feladat is egyben. E törvény felvezető bekezdése szerint azt az országgyűlés: „A nemzet felemelkedésének zálogaként a magyar oktatásügy nemes hagyományait a jelen kor elvárásaival és a jövő lehetőségeivel ötvözve, a felnövekvő nemzedékek hazafias nevelése és minőségi oktatása érdekében az Alaptörvényben foglalt művelődéshez való jog, a nemzetiségek anyanyelvi oktatáshoz való jogának megvalósítása, a köznevelés résztvevői kötelességeinek és jogainak meghatározása, továbbá korszerű tudást biztosító köznevelési rendszer irányítása és működtetése céljából” alkotta. Ugyancsak a Nemzeti Köznevelési törvényben található 24. fejezetben „A honvédelemért felelős miniszter által alapított és fenntartott nevelési-oktatási intézményekre vonatkozó külön rendelkezések” is megtalálhatók.

A pedagógiai fejlesztés indirekt honvédelmi jelentősége legfőbbképpen abból fakad, hogy képességeiket, készségeiket, ismereteiket, tekintve minél felkészültebbek a honvédelmi tevékenységbe potenciálisan

bevonható személyek, kiképzésük időtartama és költsége annál kisebb lehet – amennyiben praktikusán a felkészültségüknek megfelelő feladatokat kaphatnak. A (különösen intellektuális téren) tehetséges személyek esetében pedig a (ki)képzési idő és költség terén elérhető indirekt nyereség még számottevőbb lehet, ha figyelembe vesszük, hogy az átlagosnál jobb képességekkel, több elméleti és gyakorlati ismerettel rendelkezők, s szükség esetén gyorsabban képezhetők lehetnek.

Az NTP-TEHETSÉG-25-0142 projekt korántsem a honvédelmi nevelést célozza közvetlenül, de példaként párhuzamba állítható e céllal is. Szerepeljen itt néhány kiragadott példa:

- a projekt direkt célja a középiskolás résztvevők pedagógus pálya felé történő orientációja. A pedagógiai pályák indirekt módon hosszútávú befektetésnek tekinthetők honvédelmi szempontból: minél tehetségesebb pedagógusok minél tehetségesebb diákokat nevelhetnek a haza, a nemzet érdekeit is szolgálva ezzel, s adott esetben így minél képzettebb személyek nyerhetők meg akár a katonai karrier számára is.

- a STEM tárgyak felé történő pályamentáció honvédelmi szempontból is jelentőséggel bírhat, amennyiben a haderőfejlesztést a tudományos nővumokra, innovációkra képes személyek tekintetében is értelmezzük.

- mesterséges intelligencia. A mesterséges intelligencia kutatás és/vagy felhasználása terén jártas, de legalábbis e tech-

nológia felé pozitív attitűddel viszonyuló személyek honvédelmi szempontból is szükségesek a modern haderőkben. A képzési idő és költség esetükben is lényegesen kedvezőbben alakul, ha már civilként megfelelő felkészítést kapnak e területen.

Zárógondolat

Fontos hangsúlyozni, hogy az NTP-TEHETSÉG-25-0142 projekt közvetlen célja nem a honvédelmi nevelés, vagy a katonai karrier irányába mutató pályamentáció (habár a programba való részvétel nem zárja ki azt sem). Az adott projekt mindössze arra vonatkozó példaként került bemutatásra, hogy a tehetséggondozás honvédelmi szempontból is támogatásra méltó, hosszú távú befektetés lehet.

Köszönetnyilvánítás

A „Pedagógia a mesterséges intelligencia fényében és árnyékában (nem csak) STEM tárgyak esetében” című (NTP-TEHETSÉG-25-0142 azonosítószámú) projektet a [Nemzeti Tehetség Program](#) és a [Kulturális és Innovációs Minisztérium](#) 3 590 000 Ft összeggel támogatta. A támogatást ezúton is köszönjük!

Irodalom

1352/2024. (XI. 19.) Korm. határozat a
honvédelmi nevelési és oktatási keretstratégiá-
hoz kapcsolódó intézkedésekről

26/2025. (VIII. 7.) HM utasítás a hazafias
és honvédelmi nevelés támogatásáról

2011. évi CXCV. törvény a Nemzeti
Köznevelésről

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Pedagógiai Kar honlapja. Megnyitva:

2025.12.10. URL: <https://uni-eszterhazy.hu/pk>

Kreativitás – Elmélet és gyakorlat (2025)
Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia
(hivatalos weboldal). Megnyitva:

2025.12.05. URL:

<https://www.kpluszf.com/crea-conf-2025/>

Kulturális és Innovációs Minisztérium

(hivatalos honlap). Megnyitva:

2025.12.10. URL:

<https://kormany.hu/kormanyzat/kulturális-es-innovacios-miniszterium>

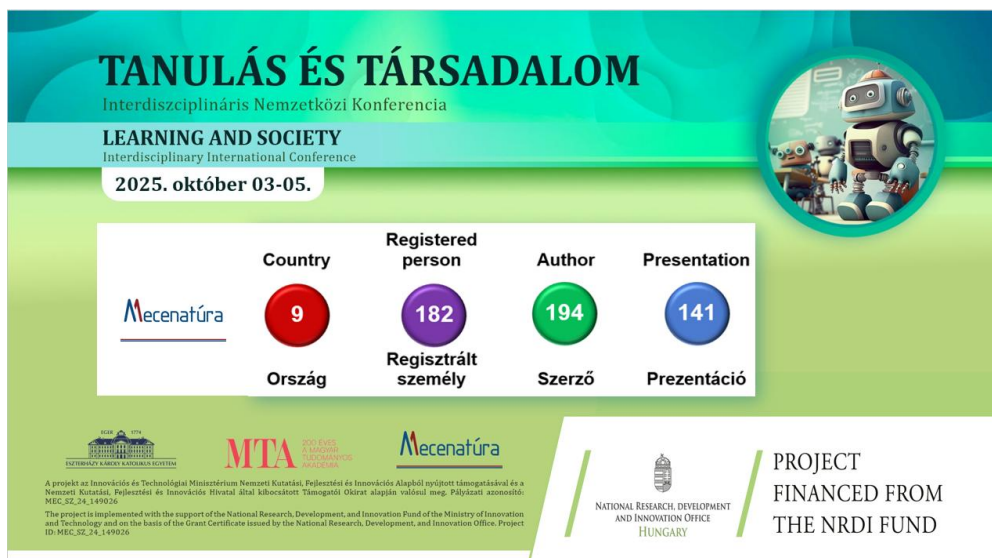
Nemzeti Tehetség Program (hivatalos

honlap). Megnyitva: 2025.12.10. URL:

<https://nemzetitehetségprogram.hu/>

SHORT REPORT ABOUT THE ‘LEARNING AND SOCIETY (2025)’ CONFERENCE AND THE MEC-SZ-24-149026 PROJECT

Mező Ferenc (Ph.D.)

“Learning and Society (2025)” International Interdisciplinary Conference was held in Eger, between October 3-5, 2025, in the main building of Eszterházy Károly Catholic University, as one of the events aimed at celebrating the 200th anniversary of the Hungarian Academy of Sciences.

The project is implemented with the support of the National Research, Development, and Innovation Fund of the Ministry of Innovation and Technology and on the basis of the Grant Certificate issued by the National Research,

Development, and Innovation Office. Project ID: MEC-SZ-24-149026.

About the conference

Based on preliminary registration data, 182 people from at least nine countries (Cambodia, the Netherlands, China, Hungary, Malaysia, Romania, Serbia, Slovakia and Ukraine) registered for the event, at which 194 authors (including 12 who were not registered by the conference but were listed as co-authors) presented a total of 141 presentations in 13 sections. The presentations were public.

Four public plenary lectures were:

- Horák, Rita (Prof. PhD; Serbia): The Responsibility of Education in Environmental Protection: Perspectives from Serbia.

- Nagy, Melinda (Dr. Habil. PaedDr.; Slovakia): Learning and Society: Expert Dialogues and Community Engagement in Addressing Local Challenges

- Pásztor, Rita (PhD; Romania) and Gál, Katalin (PhD; Romania): Promoting Student Success and Equal Opportunities: Needs Assessment for the Foundation of Disadvantage Compensation Programs in Secondary and Higher Education

- Mező, Ferenc (PhD; Hungary) and Mező, Katalin (PhD; Hungary): The OxIPO Project: increasing the human information processing performance

Accompanying programs were:

- 2025.10.03-05.: Art and Poster Exhibition

- 2025.10.03., 18.10-18.30: Military history model exhibition

- 2025.10.04., 9.00-10.00: Filming, interviews

- 2025.10.04., 16.30-17.30: Science show in the astronomy tower

- 2025.10.04., 18.00-19.00: International Learning Research Network

- 2025.10.04., 20.00-22.00: Conversation circle with Dudás Éva, Halasi Szabolcs, Juhász Dániel, Mező Ferenc, Nagy Kanász Viola, Papp Zoltán, Pintér Krekic Valéria, Udvaros Anna, Udvaros Borbála, Varga Zsolt.

- 2025.10.05., 10.30-12.00: “Innovation – from the aspect of learning and society” workshop

- 2025.10.05., 14.00-16.00: Organizing Committee Meeting

Organizing Committee

The Head of the Organizing Committee was Ferenc Mező (Ph.D., Eszterházy Károly Catholic University, Hungary).

The Members of the Scientific Committee were:

- Gál, Katalin (Ph.D., Partium Christian University, Romania)

- Hanák, Zsuzsanna (Habil., Ph.D., Eszterházy Károly Catholic University, Hungary)

- Horák, Rita (Prof., Ph.D., University of Novi Sad, Serbia)

- Mező, Katalin (Ph.D., University of Debrecen, Hungary)

- Mogyorósi, Zsolt (Ph.D., Eszterházy Károly Catholic University, Hungary)

- Muntean, Loredana (Ph.D., Universitatea din Oradea, Romania)

- Pšenáková, Ildikó (Habil., Ph.D., Trnava University in Trnava, Slovakia)

- Szabó, Tibor (Ph.D., Constantine The Philosopher University in Nitra, Slovakia)

- Szabóné, Balogh Ágota Márta (Ph.D., Gál Ferenc University, Hungary)

- Szűts, Zoltán (Ph.D., Eszterházy Károly Catholic University, Hungary)

- Ujfaludi, László (Ph.D., Prof.emeritus, Eszterházy Károly Catholic University,

Hungary)

- Varga, Zsolt (Ph.D., University of Debrecen, Hungary)

The members of the event organizing group were the next coworkers of the Eszterházy Károly Catholic University (Hungary)

- Gál, Tibor (Eszterházy Károly Catholic University, Hungary)
- Kormos, Ádám (Eszterházy Károly Catholic University, Hungary)
- Oszlanczi, Krisztina (Eszterházy Károly Catholic University, Hungary)
- Tóth, Ádám (Project Manager, Project Management Group)
- Román, Enikő (Finance Manager, Project Finance Group)
- Varga, Ferenc (Head of Department, Communication Department)
- Berecz, Adrienn (Event Planner, Communications Group)
- Bíró, Tünde (Graphic designer)
- Izsóf, Rebeka (Event Planner, Communications Group)

The volunteer student helpers were the following psychology students of the Eszterházy Károly Catholic University (Hungary):

- Csajbók, Gábor
- Hegedűs, Marcell
- Szabó, Klára
- Cz. Tóth, Csenge Flóra
- Bodnár, Alíz
- Szentgyörgyi, Kitti

Chairmen of the sections were:

- Section 1: Szabóné Balogh, Ágota (PhD) and Szabó, Tibor (PhD)
- Section 2: Szűts, Zoltán (Prof., PhD) and Mogyorósi, Zsolt (PhD)
- Section 3: Gál, Katalin (PhD) and Hanák, Zsuzsanna (PhD, Habil.)
- Section 4: Horák, Rita (Prof., PhD) and Mező, Katalin (PhD)
- Section 5: Müller, Anetta (Prof., PhD) and Urbinné Borbély, Szilvia (PhD)
- Section 6: Mező, Katalin (PhD) and Mező, Ferenc (PhD)
- Section 7: Bogárdi, Tünde (PhD) and Frank, Tamás (PhD)
- Section 8: Pšenáková, Ildikó (PhD, Habil.) and Simándi, Szilvia (PhD, habil.)
- Section 9: Pšenáková, Ildikó (PhD, Habil.) and Pšenák, Peter (PhD)
- Section 10: Vida, Gergő (PhD) and Mikelayi, Wumaier (Drs)
- Section 11: Ujfaludi, László (Prof. CSc.) and Muntean, Loredana (PhD)
- Section 12: Lestyán, Erzsébet (PhD) és Kós, Nóra (PhD)
- Section 13: Mező, Ferenc (PhD)

Products

Products of the MEC_SZ_24_149026 project are:

1) The URL of the project website is:

<https://uni-eszterhazy.hu/tanulas-konferencia/hirek>

2) "Learning and Society" Interdisciplinary International Conference (Eger, October 3-5, 2025). 194 authors from 9 countries took part in the event, and 141 presentations were presented in 13 sections.

3) The e-brochure containing the program and abstracts of the "Learning and Society" Interdisciplinary International Conference was published. Bibliographic data: Mező Ferenc (Szerk.) (2025): *Tanulás és társadalom (2025) – Program és absztraktok*. EKKE, Eger. URL: https://publikacio.uni-eszterhazy.hu/8888/1/absztr_teljes.pdf

4) A 152-page (A4 size) e-publication summarizing the project was published. Bibliographic data: Mező Ferenc (Szerk.) (2025): *Tanulás és társadalom (2025) – Válogatott tanulmányok*. EKKE, Eger. URL: <https://publikacio.uni-eszterhazy.hu/8883/1/tanulmanykotet.pdf>

5) The short film related to the Interdisciplinary International Conference "Learning and Society" was released on the project website. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sdnZc92kmgw>

6) 14 online news reports about the project have been published on the project website.

7) Invitations to the "Learning and Society (2025)" conference were published in the following journals and issues:

- Különleges Bánásmód folyóirat, 2024/4.

- Különleges Bánásmód folyóirat, 2025/1.
- Különleges Bánásmód folyóirat, 2025/2.
- Különleges Bánásmód folyóirat, 2025/3.
- Különleges Bánásmód folyóirat, 2025/SI
- OxIPO folyóirat, 2024/4.
- OxIPO folyóirat, 2025/1.
- OxIPO folyóirat, 2025/2.
- OxIPO folyóirat, 2025/3.
- Mesterséges intelligencia folyóirat, 2024/2.
- Mesterséges intelligencia folyóirat, 2025/1.
- Lélektan és hadviselés folyóirat, 2024/2.
- Lélektan és hadviselés folyóirat, 2025/1.

8) A report on the event was published in the following journals:

- OxIPO folyóirat, 2025/4.
- Mesterséges intelligencia folyóirat, 2025/2.
- Lélektan és hadviselés folyóirat, 2025/2.

Acknowledgements

The project is implemented with the support of the National Research, Development, and Innovation Fund of the Ministry of Innovation and Technology and on the basis of the Grant Certificate issued by the National Research, Development, and Innovation Office. Project ID: MEC-SZ-24-149026

FELHÍVÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS JUNIOR KUTATÓCSOPORTBA
TÖRTÉNŐ BEKAPCSOLÓDÁSRA

Cél:

Középiskolások, BA, BSC, MA, MSC, PHD hallgatók számára lehetőséget adni a saját diszciplínájukon átívelő kutatásokba bekapcsolódásra, publikációkat megjelentetésére, nemzetközi konferenciárészvételre.

A bekapcsolódással járó haszon

A részvétel a bekapcsolódók számára azért hasznos, mert:

- a) ösztöndíjak, pályázatok során érvényesíthető teljesítményei (publikáció, konferenciaelőadás) lesznek,
- b) saját témájában kutathat és azt gazdagíthatja kutatótársai szaktudását is felhasználva,
- c) életrajzában is jól mutató bejegyzést kap,
- d) szakmai kapcsolatrendszere bővül,
- e) ingyen vehet részt nemzetközi konferenciákon,

- f) ingyen publikálhat Open Access (nyílt hozzáférésű) kiadványokban.

Feladatok

A résztvevő feladata a következő lesz:

- 1) Jelentkezés a csoportba (a felhívás végén látható linken keresztül)
- 2) A csoport alakuló ülésén (személyes vagy online) részvétel a közös kutatási téma kialakításában. Például: korábbi hasonló csoportban pszichológia, jogtudomány, gazdaságtudomány és orvostudomány szakos hallgatók fordultak saját szak-

juk felől közös érdeklődésbe vágó kérdésekhez.

3) 10 perces prezentációval ingyenes részvétel a minden év decemberében megrendezésre kerülő „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia” című rendezvényen. Magyar vagy angol nyelvű előadásokat lehet majd tartani, amiről két nyelvű igazolást állítanak ki a Szervezők. Az előadások témáját Ön választhatja meg.

4) Min. 1 tanulmány megírása. A megjelentetést megegyezés szerint folyóiratban vagy szöveggyűjteményben tervezzük.

Kiket várunk a programba?

A jelentkezést azoknak a középiskolásoknak, hallgatóknak, doktoranduszoknak ajánljuk, akik:

- a) sokoldalúak, s kíváncsiak arra, hogyan tudnak együttműködni különböző tudományágak képviselőivel;
- b) teljesítmény-centrikusak: a részvétel publikációkkal, konferenciákon történő előadásokkal is jár;
- c) tudományos karrierjüket, s széleskörű kapcsolatrendszerüket már hallgatóként igyekeznek megalapozni;
- d) a hétköznapi hallgatói létet kellemes és hasznos időtöltéssel igyekeznek kiegészíteni;
- e) kedvelik a jó társaságot.

Részvételi díj

A programban való részvétel díj: 0 Ft.

A program keretében megrendezésre kerülő nemzetközi online konferenciákon történő részvételi díj: 0 Ft.

A programban történő folyóiratokban, tanulmánykötetben történő tanulmány megjelentetésének díja: 0 Ft.

A program egyéb költséget nem tartalmaz, de a résztvevők a saját kutatási munkájukkal kapcsolatban esetlegesen felmerülő költségeket önnállóan fedezik.

Időigény

A program időigénye: kb. 2 óra/alakuló megbeszélés + saját ütemű kutatás és publikáció írás + konferenciákon való részvétel.

Amit lehet, elektronikusan oldunk meg, ezzel csökkentve az időigényt.

Jelentkezési határidő:

2026. március 11.

Jelentkezés módja: bejelentkező e-mail küldése erre az e-mail címre:

ferenc.mezo1@gmail.com

Szervező és támogatók

E tehetséggondozó program a Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület

és a Nemzetközi Tanuláskutató Hálózat (ILEARN) együttműködése keretében valósul meg.

Kapcsolat, további információ

Szakmai vezető: Dr. Mező Ferenc

E-mail: ferenc.mezo1@gmail.com

Mobil: 06 30 656 1 565